IN DER HEYM

Moses Judah Shelubsky

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

מ. י. שעליובסקי: אין דער היים. ארויס־
געגעבען פון דעם ליטעראַרישען פערלאַג.
ניו־יאָרק. תרע״ו.

ISBN:0-657-12670-5

מ. י. שעליובסקי: אין דער היים. ארויס־
געגעבען פון דעם ליטעראַרישען פערלאַג.
ניו־יאָרק. תרע"ו.

א.

ביז האלבען טאָג איז נאָך ווייט. אין דאָרף מעלקט מען ערשט די בהמות. און דאָבע, ישראל'ס עלטערע מיידעל, ווייסט ניט, צו אזשבעטע האָט שוין אויסגעמאָלקען די בהמה. וואשט זי פויל דעם קריגעל און קוקט ארויס דורך דער אָפענער טיר אויפ'ן לאנגען הויף, אפשר וועט זי אימיצען דערזעהן פון אזשבעטעס געזינד.

מעהר ווי אלע מאָל פערדריסט איצטער דאבען אויפ'ן דאָרף, פאר וואָס מ'האָט זיי ניט געלאָזען האלטען די בהמה; דאָס ביסעל מילך וואָלט אזוי צונוץ געקומען... — וואָס קען אנדערש איטשע האָבען אין דער פינסטערער שטוב?... אפילו ניט אָנגעזאָגט, ווען ער קומט, אריינגעפאלען ביינאכט. מ'וואָלט געוואוסט — אויסגעוואשען די פּאָדלאָגע, אפשר אויסגעקאלכט אויך"... דאבע האָט איבערגעקעהרט דעם קריגעל דאָס וואסער זאָל אָברינען און אוועק נאָך מילך.

— בעסער אונטערוואַרטען אין שטאָל, זעהען אז די מילך זאָל זיין ריין...

לאה, ישראל'ס ווייב, דינגט זיך מיט וואסיל־סוויי־נאָבאי פאר זיינע צוויי אָקסען. זי ווייסט, אז די צוויי און צוואנציג רובעל זענען זיי ווערט אויף טרפה... זי האָט אָבער מורא צו קויפען זיי. מ'וועט זיך דערוויסען, וועט מען פון איהר קיין געדעכעניש ניט לאָזען.

— אַ קליינינקייט די גזלנים...

און אַ צוטומעלטע פרעגט זי איבער, פערבייסענ־דיג די ליפּען:

— נו, וואסילקע, ווי וועסטו זיי אבער ברייננען? דו ווייסט דאָך די הינט, פון זייערע אויגען... און לאה'ן ווילט זיך דערמאָנען וואסיל'ן די חזרים, ווי דער אַלטער וואלד־וועכטער האָט איהם געכאַפּט אויפ'ן מיטען וועג, דערפאר רופט מען איהם „סווינאבאי“, און איהר דוכט אז איצטער וואָלט ער דערפאר אין כעס אויך ניט גע־וואָרען אויף איהר.

וואסיל — א הויכער פעסט געבויערטער גוי— איז געוואָרען פאַרביסען, דורכגעגאנגען עטליכע מאָל די שטוב און מיט כעס אָנגעהויבען ריידען, ווי ער וואָלט דערפילט לאה'ס ריונות.

— איינשפּאַנען ביידע אָקסען, ארויפלעגען א בי־סעל קאָרען, פאָהרען אין מיהל. די תבואה לאָזען ביי דיר, די אָקסען אריינפיהרען גלייך צום שוחט, דו גרייט נאָר צו דעם „רעזניק!“

— וואָס, איך טאָר ניט?! מיינע! — איין טאַ־טענס. — ער האָט צוגענומען די גאנצע שטוב, די פעלד... א ברודער! און שיקט בקשות (פראשעניעס) צום גובער־נאטאר, מ'זאָל מיך ניט אריינלאָזען אין דאָרף. מיינע! טוט וואסיל א גרויסען שפּיי, פערקוקט זיך דורכ'ן פענס־טער אויף דער זון און בעט ביי לאה'ן א האלבע פלע־שעל בראָנפען.

אין דער נידריגער שטוב זיינען וואסיל'ס ברייטע

פלייצעם אויסגעקומען נאָך ברייטער, זיין וואוקס — העכער; ווי אַ ריעז איז ער אַרומגעגאַנגען אַ צוקאכטער. האָט זיך לאה דערשראקען פאר די אָקסען, פאר'ן גאנצען דאָרף גוי'ם און אַזוי שוואך האָט זי זיך דערפיהלט געגען זיי.

— זיי וועלען איהר צומאָלען אויף שטיקלעך... און אַ בלאַסע האָט זי אָנגעהויבען שטאַמלען:

— איך האָב נאָך די אָקסען ניט געזעהן, וועלכע זיינען דאָס? דער שווארצער? ער איז דאָך נאָך גאר א יונגער, מעהר ניט איבערגעווינטערט.

און אז זי האָט זיך בעגעגענט מיט וואסיל'ס בליקען, דערזעהן ווי זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען, און די יובע קאָכט אויף זיינע ליפּען — האָבען זיך איהרע אקסלען ווי איינגעשרומפּען און זי איז נידריגער געוואָרען. איהר האָט געדוכט, אז זי לאָזט זיך אראָב אויף דער ערד, האָט זי זיך אָנגענומען אן טיש און געבעטען זיך שטיל:

— איך וויים ניט, איך וויים ניט... דו מיינסט איך געה ארויס אין גאס, ווער זעהט זיי?

— פארנאכט וועל איך זיי דורכטרייבען פארביי דיינע פּענסטער, זאָלסט זיך איינקוקען און צונעמען; איצטער גיב בראַנפּען!

לאה האָט דערזעהן, אז וואסיל איז אין כעס געוואָרען אויף איהר; און דאָס האָט זי געוואוסט, אז מיט גוטען פּירט זי אַלץ ביי איהם אויס, ווערט ער אבער אין כעס, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, האָט זי אָנגעהויבען שרייען צום מאַן:

— דערלאַנג גיכער! איך האָב דיר שוין דריי מאָל געזאָגט...

און כדי וואסיל זאָל ניט פערשטעהן אז איהר מאַן

קריכט נאָכ'ן בראַנפּען אין אויוועז, האָט זי אָבגערופען זיך צו איהם:

— דו נעהם אַרויס די אויער פון אויוועז, וועט מען עפּעס מאַכען פון דעם פאַר'ן גאַסט... און דו, רחל'ע — האָט זי צוגערופען דער קלענערער מיידעלע — ברייננ פון הויף.

ישראל־לאה'ס מאַן — אַן איד פון מיטעלען וואוקס מיט אַ קליין שוואַרץ בערדעל, דורכגעמישט מיט גרויע האָר — האָט זי אויסגעצוויגען איבער'ן אויוועז, געדרעהט זיך אין אַלע זייטען, אַרויסגעקוקט צו וואַסיל זעהט ניט, דערנאָך אַרויסגענומען פון ווינקעל אויוועז אַ פלעשעל בראַנפען, אַרויסגעגאַנגען אין גאַס, אָבגעגעבען רחל'ען זי זאָל אַריינטראָגען אין שטוב.

וואַסיל סווינאַבאַי האָט מיט איין קלאַפּ געעפענט די פלאַש בראַנפען. אויסגעטרונקען אַ האַלבע, אַוועקגע־שטעלט זי אויפ'ן טיש און פערטראַכט זיך:

— די בייקלעך איהר אָבגעבען, זאָל זי האָבען פלייש.
און אַ שטאַרקער כעס האָט אין איהם געברענט אויף זיין ברודער.

— איך בין געזעסען צוויי יאָהר אין אָסטראָג; פאַר וואָס? ! פאַר וועז? ! געוואָלט צונעמען ביים אַלטען פערדול די פאַר חזרים; און איצטער לאָזט ער מיך ניט אַריין אין דאָרף, צוברעכען דעם שאַרבען וועל איך איהם!

און ער האָט געזאָגט צו לאה'ן:

— קויף ביי מיר נאָר אָב די ערד, גלייך אַ קאָנט־ראַקט.

— טרינק, טרינק גיבער אויס — האָט זיך לאה געבע־

טען — ער קען נאָך אָנפּאַהרען, דער גזלן; אלע טאָג זיינען זיי דאָך דאָ.

— זאָל ער קומען — איז וואסיל רוהיגער געוואָרען.

— זאָל ער קומען אַ־אַ־האַ די הינט!

לאה האָט פערשטאַנען אז וואסיל וועט שוין אזוי גיך ניט אוועקגעהן און די פלעשעל בראַנפען וועט נאָך אלץ שטעהן אויפ'ן טיש, האָט זי געהייסען דער קלענערער מיידעל ארויסגעהן אין דרויסען אכטונג געבען, טאָמער וועט אימיצער אנפאַרען. רחל האָט צונויפגעקליבען די פּאַטשערקעס מיט די סטיינגעס, וואָס יצחק האָט איהר געבראַכט, ארויס אין גאַס, אוועקגעזעצט זיך אויף אַ שטיין לעבען הויף און איינגעקוקט זיך אין דער לאַנגער ווייטקייט אריין.

ישראל האָט אנגעקלאַפּט אין שויב, ארייגערוקט דעם קאָפּ אין פענסטער און אָנגעזאָגט, אז די אינגלעך זיינען שוין געקומען מיט'ן בראַנפען.

לאה האָט געהייסען אריינטראַגען אין שטוב דעם בראַנפען, ווייל רחל זיצט אין גאַס און געבעטען וואַסיל'ן גיכער אויסטרינקען.

וואסיל האָט אַ קוק געטהאָן אין פענסטער, זעהן צי לאה נאַרט איהם ניט אָפּ, דערנאָך אויסגעטרונקען זיין בראַנפען און אוועקגעגאַנגען.

ב.

אין שטוב זיינען אריינגעגאנגען ישראל'סביידע אינגלעך; זעליג פון א יאָהר פערצעהן, און פסח — א יאָהר צוועלף. זיי האָבען אוועקגעלעגט זייערע זעקלעך בראָנפען אויף דער ערד און מידע אוועקגעזעצט זיך לעבען טיש.

— וואו איז איטשע? — האָט דער אינגערער געפרעגט, בעקוקענדיג די שטוב.

— ער איז ארויס אייך בעגעגענען — האָט לאה געענטפערט — באלד וועט ער קומען.

ביידע אינגלעך זיינען אומעטיגער געוואָרען פון דער מאַמעס ענטפער, און פסח האָט געוואָלט געהן געפינען יצחק'ן. לאה האָט איהם ניט געלאָזען און אָנגעהויבען איבערפרעגען, צי מ'האָט זיי ניט אבגענארט אין „מאָנאָפּאָל".

— א פּופּציגער האָט זי מיר ניט געוואָלט דערגעבען — האָבען זיך פאַרנאָנדערגעברענט פסח'ס קלוגע שווארצע אויגען. זיין פּנים איז געוואָרען פרישער און אויף די בעקלעך האָבען זיך רויטע פלעקען אויסגעשפּרייט.

— נו וואָס האָט איהר געטהאָן?

— האָב איך איהר געהייסען נאָך אמאָל איבערצעהלען, איך קען בעסער פאַר איהר רעכענען — הויבט אָן פסח לאכען.

— האָט זי אָבגעגעבען?

— אודאי!

— גאָר ניט צובראכען, טהייערע בן'קלעך? מישט זיך אריין דאָבע.

— און דו בינסט א בעסערע? — פערדריסט זע־ליק'ן, פאר וואָס דאָבע רעדט אזוי, און ער הויבט אָן שרייען:

— למי געהסטו ניט? שטענדיג הייסט מען מיר! אלץ זעליק, שלעפען בראנפען זעליק; אויפשטעהן אין דער פריה — זעליק; זיצען אויפ'ן פעלד — זעליק; אלץ איך!...

— נאָר איך איינע דארף דאָס האָבען — שמייכעלט לאה, — אָט אויף דער צוריסענער קליידעל; טאָ זאָגט שוין וואָס האָט איהר צובראכען?

— א קרוטשעק — ענטפערט זעליג.

— ווי צוברעכט מען דאָס? מסתמא געשלאָגען זיך?

— איך ווייס ניט — פערענטפערט זיך פסח, אלץ אזוי פריש און לעבעדיג:—ער געהט א פריהער, איך הינטען און קוק זיך ארום צו קיינער פאָהרט ניט. אפשר וועט ער עפעס אנווערען, ווארף אן אויג אהער, פון בארג זעהט מען דאך אלץ. פלוצלונג זיין זעקעל איז נאס, שריי איך: זעליג ביי דיר האָט זיך עפעס צובראכען!

— ליגנער דו! — מישט זיך אריין זעליג — דאָס איז אזוי געווען.

אינמיטען איז אָבער יצחק אריין און זעליג האָט זיך אָבגעהאלטען.

— מיר האָבען געמיינט, אז דו האָסט שוין פער־

בלאנדזשעט — האָט מען איהם פרעהליך בעגעגענט אין שטוב.

— איך האָב געוואַרט אויף די קינדער, וואו זייט איהר געוועזן? איך האָב דאָך אייך געהיט אויפ׳ן וועג.

— אונז זעהט קיינער ניט — האָט קלוג געשמייכעלט פסח — ווען מיר געהען מיט בראַנפען, דו וועסט קיינמאָל ניט וויסען וואו מיר זיינען.

רחל איז אריין פון דרויסען, איהר איז אומעטיג געוועזן צו זיין דאָרטען אליין, וויסענדיג, אז יצחק איז אין שטוב.

די קינדער האָבען זיך ארומגעשטעלט ארום יצחק׳ן אריינגעקוקט איהם אין פּנים, געטאַפּט זיין אנצוג. גע־וואָלט ריידען מיט איהם, נאָר געשעמט זיך עפּעס זאָגען. פּסח האָט צוגענומען זיין שטעקען און געפּרובט מיט איהם געהן. זעליג האָט בעקוקט יצחק׳ס זייגערל, געפיהרט מיט׳ן פינגער איבער׳ן גלעזעל, ווי ער וואָלט געוואָלט אנ־טאַפּען די ציפער:

— דו האָסט שוין א זייגער׳ל? און וואו איז דאָס קויטעל?

— ער איז אָהן א קויטעל — האָט יצחק איבערגע־פירט דעם קנעפּעל איבער׳ן שנירעל און בעקוקט די קליי־נע שטוב, דעם גרויסען טיש מיט די פּאָר פּערטריקענטע חלות; די געזינד: די שוועסטער מיט די ברידער. ווען ער איז אוועקגעפאָהרען איז רחל נאָך געוועזן א קליין קינד, אין וויקעלעך, איצטער איז זי שוין א גרויסע מיידעל מיט רויטע בעקלעך. שטעהט לעבען אויוועז מיט אן אָפּענעם מויל; צוויי שורות ווייסע ציינער קוקען ארויס פון איהם ווי אייזערנע ווענטלעך. זעליג איז אויך א גרויסער בחור

געוואָרען, רעדט מיט א גראבען קול. און יצחק קוקט זיך איין אויף זיי אַלעמען און חזר'ט איבער:

— אַט בין איך שוין אין דער היים, אין דער היים, אין דער היים"... ווי ער וואָלט מיט דעם געוואַלט צוטרייבען דעם אומעט, וואָס איז אויף איהם פּלוצלונג ארויפגעפאַלען.

ישראל דרעהט זיך ארום איבער'ן שטוב און זוכט אַן אָרט וואו צו בעהאַלטען דעם בראַנפען, וואָס די קינדער האָבען געבראַכט. ער איז אריין אין פינסטערען שפּייכלער, אויפגעעפענט די דעק פון אַלמער, בעקוקט אונטער איהם די גרוב, צי מען קען אהין אריינלעגען. דאָרטען איז אבער געלעגען אביסעל בראַנפען, און נאָך לעגען האָט ער מורא געהאַט.

— ס'קלינגט אָב.

— וויפיעל האָט געפעלט, ער זאָל דאַנערשטאג גע־פינען די צעהן קוואָרט ווי ניט פסח מיט זיינע קלוגע אויג־לעך?...

ער האָט ארויסגעשלעפּט דעם זעקעל, וואָס איז גע־האַנגען אין קוימען און אריינגעלעגט אהין א פּאָר קרו־טשעקעס. פאר די איבעריגע האָט ער אבער ניט געפונען קיין אָרט. יעדער שפּארונע וואָס ישראל האָט אויסגעזוכט האָט זיך פון אונטער זיינע הענט דעמיאַן ארויסגערוקט, ווי א קראָט און אָנגעוויזען דעם אקציזניק:

— אַט א ליגט דאָס...

— שווער צו געפינען א גוי'ש אויג! — האָט ישראל געטראַכט און ער איז ארויס פון שטוב. דער הויף א לאַנגער, א ליידיגער פוןביידע זייטען מיט שייערען האָט זיך אויסגעצויגען פאר זיינע אויגען. מיט א קליי־

נעם פּליטעל איז אבגעצאַמט דער גאָרטען. די בוריקעס האָט מען שוין אַרויסגענומען פון איהם און די בלעטער פון די קאַרטאָפּעל וועלקען נאָך...

— און די קאַרטאָפּעל אַריינלעגען... איז ביי איהם דורכגעלאָפען א געדאַנק.

— זיי זענען שוין אבער פערדאַכט ; מ'וועט דער־זעהן...

און ישראל איז צוריק אריין אין שטוב, אַוועקגעזעצט זיך אַ מיעדער לעבען טיש, איינגעקוקט זיך אויף די זעק־לעך בראַנפען און פערענטפערט זיך פאַר זיך אליין :

— וואָס קען איך אנדערש טאָן ?

אלע זיינען פּלוצלונג שטיל געוואָרען, געקוקט אויף ישראל'ן, אויפ'ן בראַנפען, אויף די ווענט און ניט גע־ריהרט זיך פון אָרט...

יצחק האָט זיך דערשראָקען פאַר דער שטילקייט, איינגעקוקט זיך אויפ'ן טאַטען מיט זיינע פערשטויבטע ברעמען, אויף דער קליינער רחל'ען מיט איהרע פער־סמשיטעטע קולאַקעס ווי זי האָט עפּעס געמורמעלט, גלייך זי שילט אימיצען — און ניט פערשטאַנען וואָס דאָ קומט פאָר.

— מ'מוז זיך דאָס אזוי בעהאַלטען ? — האָט זיך יצחק ניט געקענט איינהאַלטען.

— אהאָ ! — האָט רחל אויסגעשריען.

— האַלט מען ניט קיין בראַנפען.

— פון פּעקעל טיטון וועסטו האָבען א שטיקעל ברויט — ענטפערט לאה — און אויף וואָס דאַרף ער איהם ביי דיר קויפען, אז אין שטאָדט קריגט ער איהם נאָך מ א גראָשען וועלוועלער.

—מיט יצחק'ן וועסטו זיך שפעטער אויסריידען—
פערדריסט ישראל'ן פאר וואס זיי ריידען וועגען אנדערע זאכען און זוכען ניט קיין אָרט פאר'ן בראנפען.
— וואָס טהוט מען מיט'ן קבר? — פרעגט ער.
— ארויסטראגען צו איוואנען — ענטפערט לאה.
— טרינקען אבער אויס, הארעווע אויף א פרעמדער וועלט.
— מ'קען איצטער ניט ארויסטראגען — רופט זיך אָב דאָבע — זיי זיינען אלע אין די שייערען.
— וועסטו נעהמען אונטער'ן פאטשיילע, אביסעל דארף מען לאָזען אין שטוב, וועלען מיר האלטען אין די קעשענעס, ביי מיר אין בוזים... און אַזאַ מיידעל ווי דו—
קוקט לאה אויף רחל'ען — קען ניט האלטען א פּאָר קרוטשקעס ביי זיך, ניט ארומלויפען מיט די שיקסעס...
און איצטער מוזטו דאָס זיין אין שטוב, אויף דיין נאָמען איז דאָך דער ביליעט, ווילסטו אין אסטראג זיצען? און לאה דרעהט זיך ארום איבער'ן שטוב און ווייס ניט וואָס צו טהאָן; שטעלט איבער דעם בענקעל, ווישט אב דעם טיש, רוקט איבער די גלאָז פון איין אָרט אויפ'ן צוויי־טען. פערברעכט די הענט, דרעהט זיי אונטער אונטער דער בלוזקע און זעצט זיך אוועק א בלאסע אין ווינקעל.
רחל וויל ניט צוהאלטען דעם זעקעל און שרייט:
— איך דארף געהן אין גאס! מאכען א סוף! —
פערזשמורקעט זי די אויגען און לויפט ארויס פון שטוב.
יצחק קוקט זיך איין אויפ'ן טאטען, אויף דאָבען.
וויל איהר העלפען ארייגלעגען דעם בראנפען, פרובט צו־געהן צום זעקעל און קען ניט, געהט ער פאמעלעך ארויס פון שטוב...

ג.

נאך האלבען טאג.

דער שטויב ציהט זיך ווי לאנגע פעדים פון די דונקעלע פענסטער. פלעכט זיך דורך מיט די שטראהלען פון דער זון, בינדט איבער די גרויסע אויוועז און דערלאנגט ביז'ן טיר. הינטער די קליינע הייזער ציהען זיך ברייט און לאנג זאמדיגע פעלדער און וואקסען אויס אין בערג. אין דארף איז שטיל. עטליכע בהמות געהען פויל און פערשלאפען אין פעלד, שטעלען זיך אפ אויף א הויף, זוכען א היי, א פערלארענעם זאנג, ציהען אויס די העלזער און מעקען גלאט אין דער וועלט אריין. אויפ'ן בארג, לעבען קלויסטער פאהרט א גוי. דער פערד געהט פאמעלעך, און דער פויער דרעמעלט, זיצענדיג אויף'ן אקער, אונטער'ן שטילען קלאפען פון דעם פערד'ס טריט.

ארום רחל'ען האבען זיך צונויפגעקליבען קליינע שיקסעס מיט שקצים'לעך פון דארף און נייגעריג געקוקט אויף איהרע פאטשערקעס מיט דער רויטער סטענגע.

— דאס איז ניט אינגאנצען — האט זיך רחל בעריהמט. — ער האט נאך געבראכט, פינגערלעך אויך — האט זי געמאכט צו גאר נישט דער קליינער שיקסעלע, וועלכע האט אויסגעשטעלט דעם פינגער און געוואלט, אז מ'זאל וועגען איהר אויך ריידען.

— דו ווייסט, פון וואנען ער האָט דאָס מיר געבראכט? דיין וואסיל וועט קיינמאָל דאָרטען ניט זיין.

— אזעלכע איז דאָך ביי זיי א גאנצע קראם — האָבען די איבעריגע קינדער צוגעגעבען און אלע האָבען פערגאפט געקוקט אויף רחל'ען און איהרע פאטשערקעס.

— און וואו איז דאָס איבעריגע? — האָט זיך א שגץ ארויסגעכאפט, מעהר ניט ווי דאָס, מיין טאטע וועט אויך אזעלכע קויפען זונטאג — האָט ער געוואָלט פערשעמען רחל'ען.

— נאָך פאראָן — איז רחל רויט געוואָרען.

— טו בעווייז! — זיינגען די שקצים דרייסטער געוואָרען.

איז רחל צוגעגאנגען צו יצחק'ן און געפרעגט, וואָס איז ביי איהם אין טשעמאדאן.

— נאַרעלע, דאָס איז אויך גענוג — האָט יצחק זי גענומען פאר'ן האנט — זאָג זיי, אז זיי וועלען אזעלכע פאטשערקעס קיינמאָל ניט קריגען.

די דאָרף־קינדער האָבען זיך דערשראקען פאר יצחק'ן און זיינען צולאפען.

— זיי האָבען מורא פאר דיר, — איז פסח ארויסגעגאנגען פון שטוב. הינטער איהם איז געגאנגען דאבע א בארוויסע און געטראגען אונטער'ן פאטשיילע די בראנפען.

— לאָמיר קינדער, צוזאמען מיט דאבען געהן —האָט יצחק ארומגענומען רחל'ען מיט פסח'ן.

— מיר טאָרען ניט געהן — האָט פסח בעוואָרענט— זיי וועלען דערזעהן, זאָל זי מיט זעליג'ן א פריהער אוועקגעהן, דערנאָך וועלען מיר געהן.

רחל האָט ניט געוואָלט געהן מיט יצחק'ן. מיט בענקשאפט געקוקט אויף די דאָרף־קינדער און געטראַכט, אַז יצחק וועט אוועקגעהן, וועט זי ארויסנעמען זיין געלען טשעמאדאן אין גאַס און בעווייזען נאַטאַליען מיט סי־דאָרן, זאָלען זיי זעהן וואָס אינעווייניג ליגט, און זי האָט אַליץ איבערגע'חזר'ט:

— איך וועל ניט געהן, געהט שוין, געהט שוין...

יצחק מיט פסח'ן זיינען אוועק איבער'ן דאָרף. די שייערען זיינען ברייט אָפען. די גוים דרעשען זייערע קער־נער, און איבער'ן דאָרף טראָגט זיך ארום דאָס קלאַפּען פון די דרעשערס. וואו־ניט־וואו געהט ארויס א גוי, א פער־שטויבטער, פערררייכערט א פּאַפּיראָס, קוקט אויף דער זון, אויפ'ן הימעל, צעהלט די טעג וויפיעל עס וועט נאָך זיין קלאָר, ווייל טרעפען פון וועלכען זייט ס'וועט בלאָזען דער ווינט און פערטראַכט זיך וועגען די לעצטע גראז פון לאָנ־קע. ער דערזעהט יצחק'ן, פערוואונדערט זיך אויף איהם, בעקוקט איהם פון קאָפּ ביז די פיס און חזר'ט איבער:

— ניין, ניט ישראל'ס, מסתמא פון שטאָדט; אפשר א סוחר? — טהוט ער אָן בעסער די היטעל, געהט ארויס פון הויף און שטעלט זיך אוועק אויפ'ן מיטען וועג. בע־גריסט זיך מיט יצחק'ן און פרעגט:

— געקומען צו אונז?

— יא, יא, געקומען צום טאַטען און צו אייך.

— דאָס איז דאָך ישראל'ס — טראַכט דער גוי און איהם פערדריסט, למי ער האָט די היטעל אראָבגענומען פאַר איהם.

— און א פּאַפּיראָס האָט דער „פּאַניטש", מיינער איז מאַחאַרקע — וואַרפט אוועק דער גוי זיין פּאַפּיראָס.

יצחק נעהמט ארוים זיין פּאַרטסיגאַר און דערלאַנגט איהם.

— מיט אַמאָל אַזוי פיעל — ווערט דער גוי צוטור־מעלט און ווייסט ניט וויפיעל צו נעהמען, בעט ער:

— זאָל דער „פּאַניטש“ אליין געבען...

פּסח שטעהט אַ צוטראַגענער, קוקט מיט קנאה אויפ׳ן גוי און איהם פערדריסט למי יצחק גיט איהם דעם פּאַפּי־ראָס.

— אַט דער גזלן, דעמיאַן — שלעפּט ער יצחק׳ן פאַר׳ן רעקעל — ער האָט דאָך אונז גע׳מסר׳ט...

— שוין געקומען! — בעגריסט יצחק נאָך אַ פּויער, וועלכער פאַהרט פון פעלד.

— אַהאַ, ווי הויך אויסגעוואַקסען, דאַנקען גאָט; ניט אַזאַ ווי דו! — האָט ער אַ פּוק געטהאָן אויף פּסח׳ן — ווילסט ניט פאָלגען דעם טאַטען. נעהם זיי צו פון דאַנען, „פּאַניטש“. דאָ וועט פון זיי גאָר ניט ווערען; די דאָרף־שקצים וועלען זיי פער׳הרג׳ענען, מיר איז אליין אַ רחמנות אויף זיי... און ער זאָגט צו פּסח׳ן:

— ניט געשריבען ער זאָל ברייננגען אַ ליולקע! גע־דיינק, איך וועל קיינמאָל ניט נעהמען אונטערפּאַהרען...

—איך וועל אליין ברייננגען, ווען איך וועל אוועק פאָהרען.

— דו פאָלגסט טאַקע ניט דעם טאַטען? — האָט יצחק געפרעגט ביי פּסח׳ן און דאָס האַרץ האָט איהם אַזוי גענאָגט פונ׳ם פּויערס ריידען.

— איך פאָלג — האָט פּסח אַ פערשעמטער אַראָב־געלאָזען די אויגען.

— זאָגט דער גוי אַ ליגען?

— זאָלען זיי זיך נאָר אַזוי ניט שלאָגען, וועט שוין ניט זיין קיין אומגליק מיט מיין ניט פּאָלגען. אַט דער זעלבער רעמיאָן איז געקומען איינמאָל שבועות און געשלאָגען אַזוי פיעל דעם טאַטען, ביז׳ל וואַנען ער האָט דעם קאַפּטען צוריסען. און ווען די מלחמה איז געווען... אין די גרויסע היטלען, גיב זיי נאָר... יצחק׳ן איז אומעטיג געוואָרען פון פּסח׳ס ריידען און ער האָט מיט אַ טיעפער ערענסטקייט אריינגעקוקט דעם איינגעל אין פּנים אריין, בעטראַכט זיינע קלאָרע באַקען, באָרוויסע פיס, צוריסענע היטעל, דורך וואַנען ס׳האָבען זיך ארויסגעזען די האָר פון קאָפּ. און יצחק׳ן האָט אַזוי וועה געטהאָן פאַר איהם און אין דער זעלבער צייט איז ער איהם אַזוי פרעמד געווען, האָט ער אַלץ איבערגע׳חזר׳ט :

— מיינער אַ ברודער, אַ ברודער, אַ ברודער..

און איהם האָט זיך ניט געוואָלט, אַז פּסח זאָל ווייטער דערצעהלען, האָט ער איהם אָבגעשטעלט אין מיטען :

— קיינער איז איצטער פון די גוים אין דער היים ניטאָ ?

— אַלע אין פעלד, וואָסיל סווינאַבאַי איז אפשר אין דער היים אַ שכור׳ער.

— טאָ לאָמיר זיך זעצען דאָ ערגעץ אויף אַ שטיין.

ד.

וואסיל סווינאבאי האָט אנגעהויבען גנב'ענען באלד נאָכ'ן טאַטענס טויט, ווען ער איז נאָך געווען א קליין אינגעל. די ערשטע צייט ביי זיך אין שטוב; פלעגט צונעמען די אייער פון אונטער די הינער, ארויסטראגען די תבואה פון שייער, אדער — דעם עלטערענס ברודער געצייג און אוועקטראגען זיי אין שטאָדט או זפערקויפען. דער נאָך — ביי פרעמדע; אריינקריכען דורכ'ן פענסטער, ווען מען איז אין פעלד, צונעהמען די קליידער, וואהל און אוועקטראגען ערגעץ און פערזעצען.

און אז מען פלעגט דער אלטער פעדארען — זיין מאַמען — אנזאגען, אז וואסיל האָט אימיצען בע'ננב'עט, פלעגט זי ארויסלויפען אין גאס, שרייענדיג:

— מיין זוהן זאָל אזוי טאָן! דערטרינקען וועל איך איהם! קום נאָר אהער, א שטריק האָב איך שוין צוגענרייט פאר דיר!

וואסיל פלעגט צוגעהען צו איהר, אוועקלעגען זיך אויף דער ערד און פעדארע האָט איהם געשלאָגען מיט א שטעקען איבער'ן קאָפּ, איבער'ן פּלייצע, ארויסגעלאָזען בלוט פון נאָז און וועלען איהם בינדען: דערשטיקען, אייד דער אזא קינד!...

וואסיל האָט זיך ניט געריהרט פון אָרט, געלעגען א דערשלאָגענער און געקוקט מיט אזוי פיעל דאנקבארקייט

דער מאַמען אין די אויגען, ווי ער וואָלט געזאָגט:
— איך בין דאָס ווערטה ...

פלעגט פעדארע פלוצלונג שטיל ווערען. א רחמנות פלעגט איהר ארומנעהמען, און צופרידען איז זי געווען, וואָס זי האָט איהם ניט געבונדען.

און קוקענדיג אויף וואסיל׳ס נעבאכדיגען פנים, שטי־לע אויגען, האָט פעדארען געדוכט, אז שונאים האָבען דאָס אויף איהם אויסגעטראכט, פלעגט זי אָנהויבען שילטען דעם גאנצען דארף, אבגעבען זיי די לעצטע פאָר גראשען, אבי מ׳זאָל צורוה לאָזען איהר קינד. און פון יעדער מאָל שלאָגען איז וואסיל אלץ איינגעבאקענער געוואָרען דער מאַמען אין הארצען, און טהייערער און ליעבער פון אלע קינדער איז ער איהר געווען. און שטענדיג האָט זי טראכט, ווי אזוי מאכט מען, אז די גאנצע באלעבאטיש־קייט זאָל בלייבען ביי איהם, נאָכגעפרעגט זיך ביי אלע־מען צו א מאמע קען אבשרייבען די ירושה, ווען זי וויל, ווען דער טאַטע לאָזט ניט קיין צואה. און איצטער, ווען וואסיל איז צוריק געקומען פון אָסטראָג, און דאס דאָרף האָט איהם ניט געוואָלט צונעהמען, איז פעדארע אליין אוועקגעפאָהרען צום גובערנאַטאר, בעטען איהם ער זאָל ערלויבען איהר זוהן צו בלייבען אין דער היים, ניט צונעהמען פון דער מאַמען איהר בעסטעס קינד און פער־ווארפען איהם אין ווייטען סיביר.

וואסיל האָט ניט געגלויבט אז דער גובערנאטאר וועט נאָכגעבען דער מאַמעס בקשה און געצעהלט די לעצטע טעג, וואָס איז איהם געבליבען צו זיצען אויפ׳ן טאַטענס ערד. ער פלעגט אויפשטעהן אין דער פריה, ארומדרעהען זיך איבער די פעלדער, אויסמיידען אז קיינער פון די

אַרבייטער זאָל איהם ניט זעהן, אַריינגעהן צו לאַה'ן, ווע־
לען איהר פּערקויפען די אָקסען, אַנטרינקען זיך מיט בראַנ־
פען, קומען א היים, אַוועקזעצען זיך אויף דער ברייטער
באַנק, קוקען אויפ'ן שטן, אויף די קליידער, וואָס ליגען
צואוואַרפען איבער'ן שטוב, און מקנא זיין די אַרבייטער,
וואָס זענען איצטער אין פעלד.

וואסיל וואָלט אויך עפּעס געטהאָן, לאָזט אָבער ניט
דער ברודער, וויל איהם אַרויסטרייבען פון שטוב און
שרייבט בקשות צום גובערנאַטאָר, וויל אליין בלייבען דער
באַלעבאָס.

— ניין, פּערקויפען די אָקסען !...

ווערט וואסיל נאָך שטאַרקער אין כעס אויפ'ן ברו־
דער. יעמאָלט וועט שוין איהם אפילו ניט אַרען, אז מ'וועט
איהם אַרויסטרייבען פון דאָרף, אפילו ווייט אין סיביר
אַוועקשיקען.

— מיט אַזעלכע פּלייצעס ווי איך ! — האָט וואסיל
דערפיהלט זיין כח און איהם האָט זיך עפּעס געוואָלט צור־
ברעכען, ער האָט זיך אבער דערמאָנט אָז דער אַלטער
מאַמען. דערזעהען איהר איינגעבויגענעם רוקען, קליי־
נעם נעזעל, ווי זי בעט זיך שטענדיג ביי איהם :

—זיי רוהיג, מיין קינד — און אַזוי האָט זי איהם
אויך געבעטען פאר'ן אַוועקפאָהרען צום גובערנאַטאָר האָט
ער זיך אַוועקגעזעצט אויפ'ן באַנק און געטראַכט, וואָס זאָל
ער טאָן: געהן אין שייער אויסדרעשען אביסעל קאָרן, ס'זאָל
זיין אויף א קוואַרט בראַנפען, אָדער כאַפּען א דרעמעל. און
ער האָט אליין ניט געפיהלט, ווי ער איז איינגעשלאָפען.

— — — — — — — — — — — — — — — —

אין אבענד ערשט, ווען ס'איז שוין פינסטער געוואָ־

רען, האט דער שטוביגער טומעל אויפגעוועקט וואסיליען. אן אנגעצונדענע קינעלקע האט ער דערפיהלט לעבען נאז און די שוועגערין האט געשריען:

— פרעסט זיך אן און ליעגט — אין אזא צייט!

וואסיל האט איהר געוואלט אראבלאזען דריי פרעסק. זי זאל זיך דריי מאל איבערדרעהען ביז'ן קאטוך, נאר ער האט זיך געפוילט. האט זיך די שוועגערין נאך מעהרער פארנאנדערגעשריען:

— אויפ'ן פארטיגען!...

וואסיל האט איהר גאר ניט געענטפערט, אנגעטהאן אויף די אקסלען זיין רעקעל און ארויסגערוקט זיך פון שטוב.

— געהען צו ישראל'ן? — האט ער געטראכט — וואס וועט ער דארטען טהאן? קיין בראנפען וועט זי שוין מעהר ניט געבען און קיין געלט האט ער ניט. און ער האט אליין ניט געפיהלט וואו ער איז אהין געקומען.

די לאדען זיינען פערמאכט, די טיר פעררוקט. וואסיל האט זיך פערוואונדערט: — זאל שוין זיין אזוי שפעט? — און ער האט אנגעקלאפט אין טיר.

מ'האט איהם ניט געעפענט, נאר געפרעגט פון אינעווייניג, וואס וויל ער.

וואסיל האט ווידער געוואלט ריידען וועגען די אקסען. ער האט זיך אבער שוואך און אראבגעפאלען געפילט ביי זיך און איהם האט זיך געדוכט אז ער וועט גאר מורא האבען צו נעהמען זיי — האט ער נאר געבעטען א פעקעל טיטון. דורכ'ן פענסטער האט מען איהם דערלאנגט די טיטון, געטרויט דאס געלט, אבי ער זאל אוועקגעהן.

ה.

לכבוד יצחק'ס קומען האָט מען ביי ישראל'ן פערמאכט פון אָנהויב אבענד די לאָדען פון די פענסטער, פעררוקט די טיר און קיינעם ניט אריינגעלאָזען אין שטוב. אַ טישטוך אויפ'ן טיש אָוועקגעלעגט, ארויסגעטראָגען די פלעשער עסעק, מיט די חלה, אראָבגענומען די וואנג און אָנגעצונדען דעם גרויסען לאָמפּ. צום טיי האָט מען אראָבגענומען פון בוידעם די פסח'דיגע גלעזער מיט די נייע לעפעלעך. און ישראל האָט אנגעטאָן זיין שבת'דיגען קאַפּטען, צוקאמט די באָרד און יו"ט'דיג געדרויכערט יצחק'ס אַ פּאַפּיראָס.

די קינדער זיינען געזעסען צופריעדענע ביים טיש און מיט נייגעריגקייט בעטראכט יצחק'ן, צוגעהערט זיך צו זיין יעדער ווארט, נאָך אמאָל איבערגעפרעגט און דערנאָך פאר זיך איבערגע'חזר'ט.

— נו, ווי איז דיר מיין זוהן? — האָט ישראל ניט געוואוסט וואָס ווייטער צו פרעגען, נאָר איהם האָט זיך געוואָלט וויסען, ווי אַזוי האָט זיין קינד געלעבט אין דער ברייטער וועלט, קיינמאָל קיין קאָפּיקע פון דער היים ניט געקראָגען. זאָל ער איהם דערצעהלען, ווי אַזוי ער איז אויסגעוואקסען, פון א קליין אינגעל — דאנקען גאָט — מיט מענשען גלייך...

— דאָרטען טרינקט מען אויך טיי — האָט יצחק אַ שמייכעל געטהאָן.

— יאָ, מ'טרינקט טיי, האָט זיך ישראל אביסעל פער־לאָרען און ענטשווינען געוואָרען. געקוקט אויף יצחק'ן, בעטראַכט זיין פּנים, די קליידער, דערמאָנט זיך, אַז אַוועק־געפאָהרען איז ער פון דער היים אין אַן ערגערען אַנצוג פון דעם, וואָס ער טראָגט איצטער און ער האָט אַליין ניט געפיהלט, ווי ער פרעגט:

— וויפיעל קאָסט דיר דיין גאַניטור? האָסט איהם געקויפט? אָדער אַליין געמאַכט?

— מאַכען קאָסט טהייערער.

— און די העמדער האָסטו בעקומען? — האָט זיך אריינגעמישט לאה, געלאָפען צום באַהן־הויף, קוים גע־כאַפּט איהם, האָט ער דיר אבגעגעבען?

ס'איז ווידער שטיל געוואָרען. די קינדער עסען רוהיג די פיש, אין שטוב איז ליכטיג, קיין גוים זיינען ניטאָ. ישראל קוקט אויף אַלעמען און טראַכט: אַט איצטער קען מען מיט איהם ריידען, זאָל ער דערצעהלען פון אָנהויב אָן: ווי אַזוי איז ער געקומען אין אַדעס, צו וועמען איז ער פערפאָהרען, ביי וועמען פלעגט ער עסען שבת ויו"ט, ער ווייס אבער ניט ווי צו פרעגען.

— אַ קינד דאַרף אַליין דערצעהלען דעם טאַטען, און ישראל וואַרט ער זאָל אָנהייבען. יצחק קוקט אבער גאָר אין אַנ'אַנדער זייט און זיין פּנים איז אַזוי פרעמד דעם טאַטען.

וועגען וואָס קען ער איצטער טראַכטען? — וויל טרעפען ישראל און ער מורמעלט שטיל:

— נו איטשע, נו...

יצחק קוקט אויף דער מאַמען, אויף די קינדער, אויף זייערע נייגעריגע אויגען און פּיהלט ווי די גאַנצע שטוב מאָנט ביי איהם עפּעס. די עלטערע שוועסטער דאַבע, וואָס דערלאַנגט צום טיש און בעט זיך, ער זאָל מעהרער עסען, די קליינע רחל צוזאַמען מיט טאַטע־מאַמען דערמאַנען איהם אָן עפּעס אָן אַלטען חוב, וועלכער ער דאַרף זיי איצ־טער בעצאָהלען. און געוואוסט האָט ער, אַז ער קען זיי צופרידענשטעלען מיט זיינע עטליכע ווערטער, האָט ער זיך פערטראַכט װעגען זיך, וועגען זיין לעבען, וואָס קען ער זיי דערצעהלען:

— זיין פּארען — בעט זיך ביי א סוחר, ער זאָל איהם נעהמען אין זיין האָטעל, דערפאַר געטראָגען זיינע פּעקלעך. אפשר דערצעהלען זיי פון דעם סוחר מיט'ן גרויסען נאָז, וועלכער האָט געקוקט דורך צוויי פּאָר שפּאַ־קולען, פון זיינע גרויסע שטיוועל מיט די לאַנגע כאַלי־וועס ? — האָט יצחק א שמייכעל געטהאָן.

לאה'ן האָט אָן אומעט ארומגענומען, קוקענדיג אויף די לעדיגע טעלער און גלעזער, פערשלאָפענע קינדער. — אזוי שטיל... און די רוהיגקייט האָט איהר געמאַטערט, האָט זי זיך אבגערופען.

— לאָמיר זיך לעגען שלאָפען. ווי ניט וועסטו נאָך האָבען היינט „געסט“; אָנגעטרונקען האָבען זיי זיך ביי ארחופ'ן, אהער וועלען זיי קומען ברעכען די פענסטער, און זי האָט זיך פערטראַכט וואו לעגט מען יצחק'ן שלאָ־פען, אבגעמאַסטען די ביינקלעך, דעם טיש, די בעט.

— געה איטשע גאָר ארויס אין גאַס, מיר וועלען זיך דערווייל אויסבעטען.

ו*

צוזאמען מיט יצחק׳ן איז דאבע אויף ארוים אין דרויסען. אין גאס, האט זי געטראכט, וועלען זיי זיין אליין אהן טאטע־מאמען, דארטען וועט זי פאר איהם קענען אויס־ריידען איהר הארץ, ער וועט איהר פערשטעהן, פון דעם געדאנק אליין איז איהר גרינגער געווארען און א צופריע־דענע איז זי נאכגעגאנגען נאך איהם אין דער שטילקייט. דאס דארף שלאפט שוין, די הייזלעך האבען זיך אין דער פינסטער אויסגעגלייכט מיט דער ערד. פון אנהויב האט זיך יצחק אביסעל צוטומעלט; זיין אויג האט זיך אבגע־וואוינט פון אזא פינסטערניש און ער איז געבליבען שטע־הען לעבען שוועל פון הויז. דאבע האט איהם אנגענומען פאר׳ן האנט געפיהרט איבער׳ן לאנגען הויף און גע־טרייסט, אז באלד וועלען זיי צום טייך ארויסגעהן און דארטען וועט זיין ליכטיגער. יצחק האט זיך ארויסגערו־פון איהר האנט און אליין געגאנגען. איהם איז געפעלען געווארען די אונבעשטימטקייט; איין פוס האלט מען לע־בען זיך און די צווייטע ווייסט מען ניט וואו צו שטעלען; פרובסט... פרובסט... און איהם האט זיך געוואלט, אז דער וועג זאל זיך אזוי לאנג, לאנג ציהען און ער וועט שטיל געהן...

— אט א איז שוין דער טייך — האט איהם דאבע אבגעשטעלט, — לאמיר זיך זעצען אויף די שטיינער לע־

בען וואסער, און יצחק האָט אליין ניט געפּיהלט, ווי ער האָט זיך אוועקגעזעצט.

ס'איז שטיל, פון דאָרף פינקלען עטלעכע פייער־לעך ארויס. ס'דערהערט זיך א סקריפּ פון די ברייטע שיי־ער־טירען; שניידט, שניידט די שטילקייט ביז'ל וואנען ער דערטרינקט זיך אין איהר אליין. אויפ'ן צווייטען זייט טייך הויבט זיך אויף פון די לאָנקעס א נעבעל, מישט זיך צונויף מיט דער נאכטיגער טונקעלקייט און מאכט איהר נאָך געדיכטער. דריקט צונויף די הויכע בערג מיט'ן וואלד, צוזאמען מיט די קליינע דאָרף־הייזער, ברייטע פעלדער און מאכט פון דער גאנצער וועלט א קליין ווינקעל.

יצחק האָט זיך אנגעשפּארט אָן בוים, וואָס איז גע־שטאַנען לעבען איהם אין טייך, און מיט זיינע פיס האָט ער געפּיהלט דעם קלאַפּען פון וואסער אָן ברעג. און איבער איהם און אונטער איהם האָט געפינקעלט דער הימעל, פול אויסגעזעצט מיט שטערען. און מיט'ן פולען אטהעם האָט ער איינגעזאפּט די פייכטקייט פון דער ערד מיט דער ברייטקייט פון די פעלדער...

— למי שווייגסטו? — האָט זיך דאָבע ווייטער ניט געקענט איינהאלטען. דערצעהל, אזוי לאנג ניט געזעהן זיך... ווען וועסטו נאָך אמאָל קומען? דאָ איז אזוי אומע־טיג... איך קען אהין ניט קומען, דערצעהל כאָטש דו...

— וואס זאָל איך דיר דערצעהלען? — איז יצחק'ן שווער געוועזן צו ריידען — אומעטום גלייך...

— נו טו איז וואָס? — האָט זיך דאָבע געבעטען ווי א קינד — וואָס האסטו געטהאָן? האָסטו א סך בעקאנטע? דאָ איז ניטאָ מיט קיינעם א ווארט אויסצוריידען, ווידער גוים און אבער גוים...

— איך האָב געלערענט, און אז ס'האָט דערעסען, פלעג איך אויף חדשים אוועקוואַרפען, ארומגעהן לעדיג, ניט האָבען וואוהין אריינגעהן; אזוי ארומשלעפּען זיך, ארומשלעפּען זיך, ביז איך פלעג ווידער אָנהויבען לערנען; לערנע ז,לערנען, אוועקגעהן צום עקזאמען... און אז ס'האָט אלץ דערעסען, בין איך א היים געקומען, אפשר דאָ ?...

און יצחק איז ענטשוויגען געוואָרען, פּעררוקט די הענט אין בוזים און אריינגערוקט זיך אין די צווייגען פון בוים, געזוכט מיט די בליקען דעם טייך... און דאָבע האָט אלץ איבערגע'חזר'ט:

— דו האָסט דאָך מיר נאָך ניט געזאָגט.

— וואָס זאָל איך דיר דערצעהלען ?...

און די פינסטערניש האָט זיך ווי א שווערע מסה גע־וויגט איבער איהם און געוועקט בענקעניש און וועהטאָג אין זיין הארץ.

און יצחק האָט ניט געפיהלט ווי ער חזר'ט איבער:

ש—ש—ש...

דאָבע איז אין כעס געוואָרען פון ערגערניש און אָב־געריקט זיך פון ברודער. נאָך שטארקער האָט זי איצטער דערפיהלט איהר עלענדקייט. געקוקט האָט זי אויף יצחק'ן און ניט געקענט שענקען איהם זיין שווייגען, געוואָלט האָט זיך איהר אוועקגעהן, לאָזען איהם דאָ אליין זיצען.

— וויל פון מיר ניט וויסען! א פרעמדער... אליין אויף דער וועלט, א ברודער וויל ניט וויסען... און איהרע געדאנקען האָבען זיך דערנעהנטערט צום פּאַרטאָג.

— ווידער אויפשטעהן... ווידער די בראַנפּען.. דער גוי... שלעפּ... טראָג... פּאר וועמען ? — האָט זי אלץ אי־

בערגע'חזר'ט און געקוקט אין דער פינסטערניש אריין.

ארויפצוצו אביסעל העכער איבער'ן טייך האָט אי־מיצער פייער אויפגעלעגט, לעבען איהם האָבען זיך גע־קאפּאשעט ווי פלעקען מענשעשע קעפּ. הינטער'ן דאָרף האָבען געזונגען און געלאכט די נאָטשליעגניקעס און זייער הילכיג געלעכטער האָט געריסען די שטילקייט, ווי ער וואָלט זיך געקייקעלט איבער פעלזען. ערגעץ האָט מען אנ־געהויבען שפּילען אויף א פייפעל. אומעטיג האָבען זיך אויסגעצויגען אין דער לופטען די טענער, אנגעזאגט, אז דער הערבסט איז שוין דאָ, בעקלאָגט די הוילע פעלדער און ארויסגערופען טרעהרען ביי דאבען, ווי זיי וואָלטען בע־וויינט אויך איהר לעבען.

ז.

אויף מארגען, ווען יצחק האָט זיך אויפגעכאפּט פון שלאָף איז שוין געווען גאנץ שפּעט. אין שטוב האָט מען שוין א סך ארבייט אבגעטהאָן; די אינגלעך זיינען אוועקגעגאנגען אין פאקס נאָך בראנפען; רחל איז געשטאַנען אין גאס און געהיט טאָמער פּארט פּלוצלונג אָז אַן אקציזניק. ראָבע איז אַרוים אין דאָרף מאָהנען ביי די גוים די חובות; אויב ניט מיט געלד, זאָלען זיי אָבגעבען מיט א קארטאָפעל, א ציבעלע...

— בלומינע אנגענומען — האָט זיי לאָה ניט געקענט שענקען — און איצטער, געה בעט ביי זיי ווי א נדבה, און זי האָט זיך נאָך אמאָל געשוואָרען קיינמאָל, קיינעם נים געבען א גראשען אָהן געלט.

— ער מעג אפילו פּגר'ן פאר די פּים...

— און יענע אבגעגעבען?! — האָט ז יאויסגעלאָזען איהר כעס אויף א גויה, וועלכע האָט געבעטען א פונט זייף אויף בארג — איך האָב ניט פון וואנען; פאר געלט געהט מען צו ארחיפ'ן, אָהן געלט קומט מען צו מיר, איך האָב נים!

די גויה האָט זיך געשוואָרען אז זי האָט נאָך קיינמאָל ביי ארחופ'ן ניט גענומען, שטענדיג קויפט זי ביי ישראל'ן און געבעטען זיך, מ'זאָל איהר געבען די זייף — אויסוואַשען א העמד אויף זונטאָג.

— אַט בין איך שוין זאַין דער היים — איז יצחק געלעגען אין בעט און געטראַכט — געזעהן די מאַמע מיט די קינדער, דאָס דאָרף וואוהין זיי האָבען זיך אריינגעקליבען, מיט'ן טאַטען גערעדט, ווייס, אז א גוי האָט געמאַכט א קראַם, נעהמט ביי זיי צו די פּרנסה, דער גלח רעדט אָן, מ'זאָל זיי ארויסטרייבען — ניט האַלטען די פּיאַווקע. רחל איז שוין אויסגעוואַקסען, א גרויסע מיידעל געוואָרען; האָט שעהנע שוואַרצע אויגעלעך, און יצחק האָט נעקוקט אויפ'ן טאַטען ווי ער מעסט א גויה קעראַסין, יענע שרייט:

— ניט דערגאָסען!

דער טאַטע שווערט אז ער האָט ריכטיג נעגעבען. זי וויל אבער, מ'זאָל נאָך אמאָל איבערמעסטען. ישראל בעט זיך:

—ס'וועט זיך פאַרנאַנדערגיסען...—און פאָלגט איהר.

— אזוי געהיילט זיך... שבת אריין דער געדאַנק און זונטאָג אוועקגעפאָהרען —טראַכט יצחק, איינקוקענדיג זיך אויף דער צופרידענער גויה מיט'ן פערטרויערטען טאַטען, ווי זיינע הענט טרייסלען זיך, מעסטענדיג דעם קעראַסין.

— און וואָס? פיהלט ער ווי עפּעס צושווימט פאַר זיינע אויגען און ער פוילט זיך אויפשטעהן. — וואָס וועט ער טהאָן? — ציהט זיך אוים פאַר יצחק'ן דער טאָג — די מאַמע דערצעהלט פון די גוים מיט די בראַנפען, דער טאַטע איז אין כעס, א גויה בעט זייף... גורעט ער זיך איין אין קישען און טראַכט וועגען די טעג פון וואַרשוי. — ס'וועקט אויף דער קלונג פון טראַמוויי. די בוקעלעךליגען שוין; אַלע טאָג די זעלבע דרייעקינע און נאָר דריי.

אַ גלאָז קאַווע שטעהט אויפ'ן טיש און יעדער מאָל ווערט זי קאַלט...

— אפשר פאַהרען צוריק? — קריכען פויל די גע־דאַנקען.

רחל איז אריינגעלאָפען אין שטוב, אנגעזאָגט, אַז זרח דער פּאַסעסאָר איז געקומען.

— אין שטוב נאָך נים אויפגעראַמט — האָט לאה'ן פערדראָסען, און אונצופרידען איז זי געווען, וואָס יצחק ליגט נאָך אין בעט. האָט זי בעסער פערבונדען די טיכעל פון קאָפּ, בעקוקט די בלוזקע, צי זי איז אַ ריינע און גע־פּרובט די ביינקלעך אוועקשטעלען אויף אַן אָרט, ארויס־טראָגען די קעראָסין.

— גוט מאָרגען!

— גוט מאָרגען!—האָט זיך זרח דער פּאַסעסאָר בע־גריסט מיט ישראל'ן אין פאַר־הויז און באַלד איז אריין אין שטוב אַ הויכער איד מיט אַ פּאָר ברייטע פּלייצעס אין די זעכציגער יאָהרען.

— אַ, אַ גאַסט! — איז לאה רויט געוואָרען.

— איהר האָט טאַקע אַן אמת'ען גאַסט; אייער זוהן איז געקומען, וועלכער איז דאָס, דער, וואָס שטודירט?

— דער איינער איז דאָך נאָר געווען אין דער פרעמד — האָט לאה אַ קוק געטהאָן אויף יצחק'ס געלעגער — שלאָפט נאָך. די איבעריגע זיינען דאָך אין דער היים; סיידען זעליג'ן אוועקשיקען ערגעץ אויף ווינטער...

יאָ, לעבען זיך טאָר מען ביי היינטיגע צייטען ניט האַלטען, נאָך אויפ'ן ישוב..

יצחק האָט ארויסגערוקט דעם קאָפּ פון זיין געלעגער, בעגריסט זיך מיט זרח'ן.

זרח האָט זיך אביסעל פערלאָרען, ער האָט ניט געוואוסט וועגען וואָס צו ריידען מיט יצחק'ן. האָט ער אויפגעהויבען די הענט צום בארד, דערמאָנט זיך, אז ער געהט אין א מאנישקע, מיט א שווארצען שניפּס און געפרעגט ביי לאה'ן, צי ס'וועט זיין ביי איהר פיש אויף שבת, זאָל זי איהם צוזאגען, וועט ער שיקען דער שיקסע. דערצעהלט, אז די גוים האָבען צובראכען דעם פּלויט און צוטראטען די קארטאפעל. איצטער איז שוין ניט ווערט צו מאכען א נייעם פּלויט; ווינטער וועלען זיי סיי ווי איהם צוברעכען און צונעמען די האָלץ, וויל ער בעסער אויסגראבען די קארטאפעל, כאָטש ס'איז נאָך צו פריה, איז ער אהער געקומען אין דאָרף דינגען גויה'ס. זרח איז דורכגעגאנגען עטליכע מאָל די שטוב, א קוק געטהאָן צום פערד און פערדרויכערט א פּאַפּיראָס.

יצחק האָט זיך איינגעקוקט אויף זרח'ן, אויף זיינע גלאנציגע שטיוועל, מיט די שפּיציגע נעזער, קורצען שווארצען סורדוטעל, און געוואָלט טרעפען וואָס קען טהאָן אַזא איד אין דאָרף, אַ סוחר? מיט וואָס קען ער האנדלען? און ער האָט געפרעגט:

— איהר וואוינט ווייט פון דאנען?

— ניעט, גאספּאדין גאָלדמאן, עטליכע וויארסט אינגאנצען; אָט דאָ הינטער'ן וואלד. פאר 20—15 מינוט סומען מיר אהין אויף מיין קאשטאן.

— אַ הויף?

— אַ מאָל א הויף געווען. איצטער איז מען לעבען הויף.

— פיהרט איהר געשעפטען?

— דאָ זיינען קיין געשעפטען ניטאָ, אז מ'וואוינט

אַבער אַב זעכציג יאָהר אויף איין אָרט... דאָ געבוירען גע־וואָרען אין האָליעשוקער וואַלד, דער טאַטע דאָרטען גע־וואוינט. יעדער בוימעלע קען מיך... אונזערער אַ מענש קען ניט וואוינען אין שטאָדט, אַט דאָ וועלען מיר שוין שטאַר־בען, אונזערע קינדער זאָלען כאָטש אהין קענען קומען. אַט אַזוי פריהער זייט איהר אוועקגעפאָהרען, דערנאָך וועט איהר צונעמען דעם איינגערען, און גאָר דעם יונגסטען, מיר זיינען שוין צו אַלט. אמת, ר' ישראל?

— וואָס טהוט מען אַבער אין שטאָדט? — האָט זיך לאַה פערטראַכט — גאָט ווייסט ווי יצחק האָט דאָרטען גע־לעבט; אפשר ניט געגעסען. דאָ גיס איך אַרויס דעם טאָפּ לאַקשען...

יצחק האָט זיך אויף גיך אָנגעטהאָן, אַרויס אין גאַס, בעקוקט די קליינע בריטשקע, דעם פערד; אַ הויכער קאַש־טאַן, האַלט דעם קאָפּ פעררויסען.

— איך וואָלט געוועז גוט צו דורכפאָהרען זיך — האָט ער געטראַכט — ווי מאַכט מען אַבער, אַז זרח זאָל איהם פערבעטען צו זיך...

יצחק איז צוריק אַריין אין שטוב און אַוועקגעזעצט זיך עסען.

— נו, גאַספּאַדין גאָלדמאַן, און וואָס איז מכח צו פאָהרען צו אונז? מיין קאַשטאַן וועט אייך ברייננגען איינס און צוויי, — אין הויף האָב איך צוויי און דרייסיג אַזעל־כע געהאַט — צוריק אויף אָבפיהרען. און אויב איהר וועט וועלען אַביסעל בעקומען אַשיפּאָווקע מיט די פעלדער, ווייס מיין קאַשטאַן דאָרטען אויף דעם וועג.

יצחק האָט געוואָלט אוועקוואָרפען דעם עסען און גלייך פאָהרען, ער האָט זיך אַבער געשעמט פאַר טאַטען־

מאמען; איהם איז געווען ניט אנגענעהם פאר זיי און ער האָט אָנגעהויבען שמייכלען.

— וואָס ווילען זיי זאָגען ?

— דעם ערשטען טאָג — האָט לאה געפּרובט ניט איינשטימען.

פאר זיך האָט זי אבער געטראכט: זאָל ער פאָהרען, דעם פערגעניגען וואָס ער האָט דאָ אין דער פינסטערער שטיבעלע.

ה.

פון קדמונים אָן איז זרח געזעסען אין פּאַרליעשער הויף, געצאָהלט דעם פּריץ ארענדע און אליין געווען דער באַלעבאָס איבער'ן הויף; געהאָדעוועט בהמות, פערד, געבויט שטאַלען, געבראַכט אַלערליי מאַשינען און געלערענט די פּאַרעבקעס ווי צו אַרבייטען מיט זיי.

אַז דער אַלטער פּריץ איז אָבער געשטאָרבען און דער הויף איז איבערגעגאַנגען צו זיינעם אַ פּלימעניק, וועלכען מ'האָט אַראָפּגעבראַכט פון הינטער ליובלין, האָט דער יונגער פּריץ פאַררופען צו זיך זרח'ן אין רעכטען שניטצייט און געזאָגט איהם אַז ער האָט געזוכט אין אַלע פּאַפּירען, וואָס דער פעטער האָט געלאָזען, אויפגעפונען די צואה און אין ערגעץ האָט ער ניט געפונען אויף וויפיעל יאָהר איז פאַרדונגען דער הויף און וויפיעל זרח צאָהלט.

— מיין פעטער איז געווען אַן אַלטער מאַן, קיין קינדער ניט געהאַט, געוואָלט לעבען רוהיג, האָט איהם ניט געאַרט, וואָס פרעמדע באַלעבאַטעווען איבער זיין פערמעגען, איך וויל אָבער האַלטען דעם הויף פאַר זיך. פאַר די פערד מיט די בהמות האָט דער יונגער פּריץ צוגעזאָגט צו בעצאָהלען זרח'ן, אפילו לאָזען איבערווינטערען. די זריעה מוז אָבער צו איהם געהערען. זרח האָט איהם גאַר ניט געענטפערט, געשטאַנען לעבען פענסטער, געקוקט אויף איהם און געשוויגען. דאָס האָט דעם יונגען פּריץ נאָך מעה־

רער ארייננעבראכט אין כעס און ער האָט אָנגעהויבען
שרייען, אויב זרח וועט איהם ניט פערקויפען דעם אינ־
ווענטאר, טרייבט ער איהם אַרוים גלייך פון הויף און לאָזט
איהם קיין זאך ניט נעהמען.

זרח האָט אלץ אויסגעהערט, גאָר ניט גע־
זאָגט, אַרוים אין דרויסען, צונויפגערופען די פּאראבקעס
פון די פעלדער, בעצאָהלט די טאגארבייטער און אוועק־
געשיקט זיי א היים. געהייסען צונויפטרייבען די פערד
פון אלע פּולווארקעס אין גרויסען הויף אריין. און אליין
איז ער אוועקגעפאָהרען מיט די אלטע קאָנטראקטען אין
פעטערבורג צו א גרויסען אדוואָקאט.

— — — — — — — — — — — — — — —

ווען זרח איז געקומען פון פעטערבורג האָבען אויף
איהם פון דריי טעג געווארט סוחרים, בעקוקט די בהמות,
געשאצט די פערד, געגעבען אבטרעט געלד איינע די אנ־
דערע.

און אז זיי האָבען דערזעהן זרח'ן, ווי שווארץ און
פעראומעט ער איז געווארען פאר די עטליכע טעג, דעם
פולען הויף פערד, די וועגעלעך היי, וואס מען קויפט ביי
די גוים פאר זיי — זיינען די סוחרים נאָך טקיף'ער גע־
וואָרען ביי זיך און מעהר ווי צו פינף און צוואנציג רובעל
ניט געוואָלט געבען פאר א שטיק.

זרח איז ארומגענאנגען איבער'ן הויף, געקוקט אויף
די פערד, אויפ'ן גלאנץ פון זייערע פעל, הויכע פיס, פער־
ריסענע קעפּ און ניט געקענט זיך שענקען.

— זיינע פערד זאָל ער פערקויפען אויף משא;
זאמד פיהרען, צו פינף און צוואנציג רובעל א שטיק!
פינף און צוואנציג וועלען זיי מיר געבען! איז ער אין

כעס געווארען, צוגעגאנגען צו די סוחרים, ארויסגענומען
פון זיין גרויסען פאק אסיגנאציעס עלטערע פינף און צוואנ־
ציגער און צוריסען זיי פאר אלעמען אין די אויגען.

— פינף־און־צוואנציגער וועט איהר מיר געבען!
פאר מיינע דרייהונדערט־רובעלדיגע זשערעבצעס! און ער
האט דורכגעטריבען די סוחרים פון הויף. דערנאך האט
אבגעדונגען ביי די גוים עטליכע דעסיאטין פעלד, ארומ־
געצאמט עס און געלאזען דארטען די פערד; פאר די
בהמות אויפגעקלאפט פון ברעטער א שטאל, ארויפגענומען
זיי אויף קייטען און געפיהרט פאר זיי ברייהע, אליין האט
זיך זרח אוועקגעלאזען זוכען אן אנדער הויף.

דער ווינטער איז אין יענעם יאהר געווען א קאלטער,
באלד נאך סכות איז ארויסגעפאלען א גרויסער שנעע און
צוליעב'ן שנעע האט מען ניט געקענט בריינגען פאר די
פערד קיין קארם, האבען זיי אנגעהויבען קריינקען פון
הונגער און קעלט און די בהמות זיינען אבגעפאלען אויף
די פיס. האבען זיך די גוים דערשראקען פאר זייערע פיה,
זיי זאלען זיך ניט אנשטעקען, זיינען זיי אוועקגעפאהרען
און דערצעהלט דעם אסעסאר.

און קיין הויף האט זרח ניט געפונען; מעהר ווי
אויף פינף יאהר האט קיינער ניט געוואלט מאכען קיין
קאנטראקט. אויף פינף יאהר האט זרח ניט געוואלט
נעהמען קיין הויף; היינט אריינקלייבען זיך און מארגען
זאל מען ארויסווארפען.... און ער האט ניט געהאט,
וואוהין צוצונעהמען די פערד, איז אנגעקומען א בעפעל,

אז מ'זאל די פערד מיט די בהמות הרג'נען און בעגראבען, די פעל אפילו ניט לאזען אראבנעהמען.

האט זיך זרח ארייננעקליבען אין שטאדט, אבגע־וואהנט א יאהר און גאר ניט געטהאן, מורא געהאט די געלד ארייגלייגען אין א געשעפט;

— לאזען אויפ'ן ווינד, טאמער קויפט מען ניט?

— וואס וועט בלייבען זיין איינציג קינד; קען נאך ח"ו אהן א גראשען אבשטעלען זיך... פלעגט בייטאג ארייגגעהן אין בית המדרש, זיצען, זיצען, הערען ווי אידען ריידען, וועלען אליין עפעס זאגען, און ניט וויסען וואס און אוועק־געהן אהיים. אדער ארייגגעהן צו אן אדוואקאט, בעצהלען איהם צעהן רובעל, ווייזען זיינע פאפירען פון הויף און פרעגען!

— וועט נאך עפעס זיין? ...

און מעהר ווי א יאהר האט ער ניט געקענט זיין אין שטאדט, צוריק אומגעקעהרט זיך אין פאדליעשוק, אויס־געבויט אויפ'ן מיטען פעלד לעבען וואלד א שטוב, גע־דונגען א פאר צעהנליג דעסיאטין פעלד ביי די גוים, גע־נומען א פאראבאק מיט א שיקסע זיי זאלען בעארבייטען די ערד. און אט־דא־א הינטערן געדיכטען וואלד, אויפ'ן גאנעק פון דער נייער שטוב האט יצחק'ן בעגעגענט חנה — זרח'ס ווייב — מיט זייער איינאיינציגער טאכטער — אסתר. פון צוועלף קינדער איז מעהר ניט געבליבען ווי איין אסתר — די מוזשינקע, פינף זין זיינען געשטארבען, ווען זיי זיינען שוין אויסגעוואקסען געריטען אויף פערד, ארויסגעפאהרען צו די ארבייטער אין פעלד, און די אי־בעריגע זיינען געבוירען געווארען צו צווייליגג און גאר ניט אויפגעהארעוועט זיך.

אין שרעק און אין ציטער האָט מען אסתר׳ן געהאַ־דערועט; חנה האָט א ספר־תורה געלאָזט שרייבען אויף איהר נאָמען און אמאָל, ווען מ׳איז נאָך אין הויף געווען, פלעגט מען אלע ערב שבת ארויסשיקען א פּאָר פערד, אויפ־קלויבען די אָרימע לייט, וואָס געהן ארום איבער די דער־פער, מ׳זאָל קענען דאווגען מיט א מנין. ראש השנה און יום כפור פּעגט זרח אויף אייגענע הוצאות ברייגגען א בעל תפילה, צונויפפיהרען מיט זיינע פורגאנגעס די ארומיגע ישובים, אבהאלטען זיי דעם יו״ט און דערנאָך זיי אָוועק־שיקען מיט די אייגענע פערד א היים.

— א בעזונדער קאמער האָבען מיר פאר דער ספר תורה געמאכט — און זרח האָט אריינגעפירט יצחק׳ן אין אַ פינסטערען חדר — מ׳נעהמט זי אָבער קיינמאָל ניט פאַר־נאַנדער, קיין מנין ניטאָ; אפילו אָרימע לייט קומען שוין אויך אהער ניט... — האָט זרח אַ שמייכעל געטאָן.

— איך וויל זי אָבגעבען אין שטאָדט אין אַ בית־המדרש, די אלטע לאָזט אָבער ניט; צוזאַמען מיט אסתר׳ן וויל זי איהר אָבגעבען...

און נאָך דעם ווי זרח האָט בעוויזען יצחק׳ן זיין גאַנ־צע שטוב, האָט ער איהם אריינגעפיהרט אין גאָרטען. דאָר־טען האָט שוין געוואַרט אויף זיי דער סאמאָוואר מיט גע־בעקס, און אסתר — א יונג שווארץ מיידעל, מיט א לאַנ־גען צאָפּ — האָט דערלאנגט צום טיש.

— אָט דאָס איז מיין טאָכטער! — האָט זרח נאָך אמאָל פאָרגעשטעלט זי פאר יצחק׳ן, ווי ער וואָלט גע־וואָלט אַז יצחק זאָל זי בעסער בעמערקען.

— די עלטסטע און די אינגסטע — האָט חנה אַ זיפץ געטהאָן.

— האָדעווועט זיך אויפ'ן דאָרף; אהער אויך אראָב־געבראַכט די בעסטע לערנער; געוואָלט אפילו זי זאָל ענדיגען, געהאט אבער מורא פאַר איהר געזונד.

— זי וועט זיך אויסגלייכען מיט די „געענדיגטע“ — האָט חנה מיט שרעק געקוקט אויף איהר קינד.

— איך האָב אייך גאָר ניט געקענט — האָט יצחק געוואָלט אבווענדען דעם שמועס אויף אנ'אַנדער זאך — מעהר ניט געהערט; פון אייער טאָכטער אפילו ניט גע־וואוסט.

— איהר זייט דאָך אין שטעדט געווען — האָט אסתר אראָבגעלאָזען איהרע לאנגע שווארצע ברעמען.

— יאָ נאָך אן אינגעל אוועקגעפאָהרען.

— אז מיך וואָלטען טאַטע־מאַמע געלאָזט וואָלט איך אויך אוועקגעפאָהרען.

— דו וועסט פאָהרען, מיין קינד, ווארט, טאַטע מאַ־מע זיינען שוין אלט, וואָס דאָ אין וואלד וועלען מיר דיך לאָזען? — האָט חנה אבגערופען זיך.

אסתר האָט זיך פערשעמט, זי האָט פערשטאַנען אז חנה מיינט מיט דעם א חתן און איהר האָט געדוכט, אז יצחק האָט דאָך אויך פערשטאַנען, איז זי אין כעס גע־וואָרען אויף דער מאמען אוועקגעגאנגען אין שטוב און אוועקגעזעצט זיך אין קיך.

— מ'טאָר ניט וואָהנען אין דאָרף — האָט זרח ווייי־טער גערעדט, פעררויכערענדיג א סיגאר, — אמאָל איז געווען דער איד דער באַלעבאָס, געהאַלטען דעם דאָרף אין ארענדע, מיט א צובער בראָנפען אלץ אויסגעפיהרט... איצ־

טער זיינען גאר אנדערע צייטען. אסתר האָט ניט געוואָלט ארויסגעהן פון קיך, סיידען די מאמע זאָל מעהר ניט ריידען וועגען חתונה האָבען. חנה האָט איהר צוגעזאגט און בערוהיגט, אז זי האָט גאר ניט געמיינט און יצחק האָט ניט פערשטאַנען, און אַזוי לאַנג איינגערעדט אסתר'ן ביז וואנען זי איז צוריק ארויסגעגאנגען אין גארטען.

יצחק האָט זיך איינגעקוקט אויפ'ן געדיכטען וואַלד, אויף די ברייטע פעלדער, אויף אסתר'ן, אויף איהר פרייער פיגור, קלאָרען האלז און איהם איז געווען אַזוי גוט צו קוקען אויף זיי. געוואָלט האט ער זיי דאָס זאגען, גערעדט האָט ער אָבער וועגען אנדערע זאכען, וועגען לאַנגען טייש, וועגען זייער פאַהרען און לאַנגזאם געטרונקען טיי.

ט.

ווען יצחק איז געקומען א היים, איז שוין געווען נאכט. אויפ'ן טיש האָט געברענט א קליין לעמפּעל, ארום זיינען געזעסען עלטערע גוים, געגעסען ווארשט מיט ברויט און בגנבה אויסגעטרונקען א גלעזעל בראנפען. — ישראל האָט זיך ארומגעדרעהט א צוטראָגענער ארום זיי, אריינגעקוקט אין פענסטער, צוגענומען די גלעזער פון טיש און אבגעגעבען רחל'ן זי זאָל אויסשווענקען.

— ראָברע ביטשקי — האָט טאראס געלויבט באַזילס אקסען, וואָס ער האָט נעכטען פערקויפט און וואָס צוליעב דעם טרינקען זיי היינט באריש — פאר די געלד וועסטו קויפען אויף זומער א טהייערען פערד און וועסט ניט דארפען האלטען די „דארמאָיעדניקעס“ א גאנץ ווינטער.

— גערעכט, גערעכט, ברורערקע! — האָט באזיל גוטמוטהיג געענטפערט, און פאר זיינע אויגען האָבען ארומגעשוועבט די שווארצע אידלעך, — די קאניוכעס, אין די לאנגע פּלאסטשען, וואָס האָבען זיך נעכטען ארומגעדרעהט ארום זיין פוהר; און ס'האָט איהם פערדראָסען למי ער האָט ניט גענומען ביי יאנקלען נאָך א האלבע קוואָרט, ער וואלט געווים געגעבען...

— אָבער אויסגעטרונקען — האָט ער צופרידען צוגעגעבען און געבעטען ביי ישראל'ן נאָך א האלבע קווארט,

כאפּענדיג זיך ברייט צום קעשענע נאָך געלד. אייגענטליך איז באזיל נאָר געקומען אויסטרינקען א האלבען קרוט־שעק; א גאנצען טאג שלעכט געפּיהלט זיך נאָכ'ן נעכ־טיגען טרינקען; אומעטיגליך געווען...

דאָ האָט ער געטראָפען טאראסען, פאר ביידען גע־נומען; א שכן — אפשר וועט ער אמאָל אין עפּעס ארויס־העלפען, ברייגגען פון וואלד, צוטרייבען א בהמה... אויס־טרינקענדיג דעם ערשטען קרוטשעק, איז געבליבען פון פערבייסען וואָס מ'האָט ביי לאה'ן אויסגעבעטען אומזיסט. געזשאלעוועט לאָזען... א שאָד...

— אליע פראוודא — האָט צוגעגעבען טאראס — ס'איז נאָך פאראן צו פערבייסען און זיי האָבען גענומען נאָך צו קרוטשקעס. דערנאָך האָט זיך נאָך פערוואָלט, און איצטער טרינקען זיי שוין די צווייטע האלבע קוואָרט. און ביי באזיליען פינקלען די אויגען.

— אפשר נאָך איינע, א גאנצע קוואָרט — דרעהט ער זיך פון איין אָרט אויפ'ן צווייטען, צעהלענדיג דאָס געלד.

— א האלבע! — האָט ישראל געזאָגט צו זעליג'ן, וועלכער איז געשטאנען אין פאָרהויז.

— און פאר מיר א „הונדערטער" — האָט לאה צו־געגעבען — א „גאנצען" און א „האלבען הונדערטער" און דו, ישראל, האָסט שוין גאר ניט ביי זיך? — האָט זי ווייטער גערעדט — טו נעהם אריין נאָך א פאר פאר'ן „אבי", וועט ער דאָס האלטען אין קעשענע. זעליג איז אריין אין שטוב און געזאָגט אז קיין בראנפען איז שוין מעהר ניטאָ אין שפייכלער. איז דאָבע אוועקגעגאנגען צום גוי, ביי וועמען מ'בעהאלט, אריינגעהמען נאָך, און פסח

איז אַרויס אין גאַס היטען, טאָמער אַן אקציזניק וועט אָנפּאָהרען.

אין שטוב ווערט טומעלדיגער, ס'קומען צו מעהרער גוים ; ס'איז אריינגעלאָפען פּעטרוש — א גוט־מוטהיגער גוי, מיט שטענדיג פערטרערענטע אויגען פון טרינקען. ניט לאַנג געקומען פון פעלד, שווער געאַקערט. קען זיך ניט זעצען עסען, ביז'ל ער וועט ניט אבנעצען די ליפּען. געזאָגט ישראל'ן א סוד, גענומען ביי איהם א קרו־טשעק, אויסגעטרונקען און אנטלאָפען א היים. ביים טיש שטעהט האליאש און בעט א קרוטשעק בראנפען ; ער האָט צונויפגעקליבען די אייער פון שטוב און פערקויפט, אויסגעזוכט די לעדיגע פלעשלעך פון בראנפען, צוגע־גנב'עט ביים קליינעם שגץ דעם פיהרער, וואָס א דורכגע־הער האָט איהם נעכטען געלאָזען און ווי ס'איז צונויפ־געשלאָגען אויף א גלעזעל בראנפען. לאה גיט איהם אבער ניט, האָט מורא פאר זיין ווייב, וועלכע ווערט צוויי מאָל א יאָהר משוגע פאר עגמות נפש, שילט מיט טויטע קללות פאר וואָס מ'פערקויפט איהר מאן בראנפען און לויפט צו די אקציזניקעס מסר'ן אויף ישראל'ן. שרייט לאה אויף האליאש'ן, זידעלט איהם פאר אלעמען אין די אויבען און מוסר'ט, ער זאָל זיך דערמאנען אָן זיינע קליינע קינ־דער, וואָס איז פון שטויב געוואָרען.

— ניין, איך וועל ניט געבען, דערנאָך זאָל זי מיך שילטען מיט מיינע קינדער.

און אז האליאש וויל פאָרט ניט אוועקגעהן, פרעגט לאה ביי ישראל'ן :

— אפשר נתן'ען ?

— דאָס איז דיר אינדערפריהדיגע תרנגל? — פערגלאָנצט ער די אויגען.

אויפ׳ן באַנק זיצט סטעפּאַן, א נידריגער גוי, מיט א ברייטער שוואַרצער באָרד, און קוקט פערבייזערט אויף אַלעמען. ביז ניט לאַנג געווען „סטאַרשינא“. פון יעדערען געקראָגען א גלעזעל. אמאָל א טובה יענעם געטאָן, און אנדערער האָט געדאַרפט אנקומען צו איהם אָדער מ׳האָט זיך געשראָקען, ער זאָל זיך ניט צוטשעפּען, און ס׳איז שטענדיג געווען אביסעל בראַנפען. איצטער איז ניטאָ מיט וואָס די ליפּען צו בענעצען. ער ווייסט אז קיינער וועט איהם שוין גאָר ניט געבען. ער קען אבער אין די אבענדען ניט זיצען אין דער היים און איהם ציהט אזוי צו ישראל׳ן, אז ער קען קיין זאַך ניט טהאָן. דרעהט ער זיך ארום ביי ישראל׳ן אויפ׳ן הויף, קוקט אין פענסטער און רוקט זיך אריין דערנאָך אין שטוב, זעצט זיך אוועק אויף זיין שטענדיגען אָרט אין ווינקעל, לעבען טיש.

— דו וועסט ניט געבען? — חזר׳ט ער איבער פון צייט צו צייט צו ישראל׳ן — וואַרט, וואַרט... איך וועל צוריק ווערען, וועל איך דיר בעווייזען. און סטעפּאַן וויל טרעפען למי איז דאָס פריהער אנדערש געווען, נאָר א זאַג געטהאָן...

אויפ׳ן צווייטען זייט טיש פערבייסען גוים. ניט לאַנג אויסגעטרונקען גרויסע גלעזער בראַנפען, ריידען שטיל און גיך:

— אז מ׳וואָלט דאָס פאַר איינמאָל געקענט.

— אָהאָ! — ענטפערט א צווייטער.

— מ׳דאַרף אויפשטעהן ביז׳ן אויפגאַנג.

— ניט יענער קאַרטש!

און זיי היילען זיך צו די פערד.

דורכ'ן פענסטער קוקט אריין סאמוש; היט אב ווען די גוים וועלען אוועקגעהן. פון טאטען איז איהם געבליבען א האלבער גרונט ערד, דריי בהמות און צוויי פערד מיט שעפסען, געפוילט זיך בעארבייטען. האט ער די פעלדער פערדונגען, די פיה פערקויפט און דאס געלד פערטרונקען. קומט א היים א שכור'רער און שלאגט דער ווייב. איז זי אנטלאפען צו איהר טאטע־מאמען, איצטער האט ער גע'גנב'עט פון שעדעלא א הענדעל, וויל פאר איהם קריגען א קרוטשעק. נעהמט ניט אראב די אויגען פון לאה'ס פנים, וויל טרעפען צי זי וועט געבען.

— אפשר יא, — ווערט איהם גרינגער אויפ'ן הארצען.

פאר לאה'ן פערענטפערט זיך לאוורען, פאר וואס ער האט זיך נעכטען געזידעלט, געכאפט זיך שלאגען, צובראכען גלעזער...

— „ראל בוק פאניא בול“ — בעט ער זיך, זי זאל איהם געבען אויף „פארמעליע“.

לאה'ס פנים איז ערנסט און זי ענטפערט ניט לאוורינען. זי ווייס, אז ער איז א כשוף־מאכער, ער האט נאטאליען פערשאלטען; ביי סעמיאנען איז משוגע געווארען דער שגץ און גע'פגר'ט אן אקס, ווייל ער האט זיך אנגעהויבען מיט איהם.

לאה האט אבער איינמאל בעשלאסען, זאל ער טהאן, וואס ער וויל — זי וועט מעהר ניט געבען.

— איזראביש, איזראבי — פערכאפּט זי אליין — איך וועל ניט געבען.

— מאַיא מיליענקא — בעט זיך לאוורען און וויל איהר אַ גלעט טהאָן. לאה האָט מורא און כאפּט זיך אָב צוריק, אפשר דארף ער דאס האָבען צום כשוף.

מיט ישראל'ן דינגט זיך היליארקע, דאָס ווייב גע־שטארבען, היינט דער דרייסיגסטער טאָג, דארף ער האָ־בען בראנפען, נעהמען צוביסלעך מיט די שכנים. מ'איז ניט אליין, דאנקען גאָט פארהאן פריינד, געהען אין שטאָדט איז ניטאָ קיין צייט.

— נעהם איינע און הונדערט איז ביי מיר אלץ איינם — ענטפערט ישראל.

— אַ קלייניגקייט, אכט גראָשען פון פלעשעל — שאָקעלט היליארקע מיט'ן קאָפּ.

— טו נעהם ניט, למי רעכנסטו ניט, וואָס ס'צו־ברעכט זיך, וואָס מ'נעהמט צו און וואו זענען אקציזני־קעס ?

יצחק קוקט אויף די גוים ווי זיי עסען און שרייען, אויף די שטוביגע, ווי זיי ארבייטען געשווינד, און אין קאָפּ מישט זיך צונויף ביי איהם דער טומעל פון שטוב מיט דער שטילקייט פון פאדליעשוק, און ער ווייסט אליין, וואָס איז מיט איהם. ווי אַזוי איז ער אריינגעפאלען אהער. עפּעס פלוצלונג...

שווער איז איהם איבעררעכענען די צייט, וואָס ער איז אי זדער היים ; איננאנצען צוויי טעג און אַזוי לאנג...

אָט האָט ער אבגעשטעלט זיין בליק אויף דער מאמען, ווי זי וועגט חלה, ווי פלינק זי כאפט אראָב די וואג, שטעלט אוועק אן אנדערע, ווען יענער הייבט אָן שרייען, אַז זי האָט אָבגענארט און מיט זיכערקייט דערווייזט זי, אַז ס׳איז ריכטיג. שווערט מיט אזא אונטערטעניגען קול, אז זי וויל יענעם׳ס ניט; און איהרע אויגען זיינען יעמאלט אַזעלכע גנב׳ישע, דערשראָקענע.

— נו, ס׳דערציהט ניט? האלט זי מיט׳ן האנט די וואג, ציהט אזוי אויס דעם פינגער, יענער זאָל מיינען אז זי ווייזט נאָר אָן.

יצחק קוקט און פערשטעהט ניט וואָס דאָ קומט פאר. איהם ווילט זיך פרעגען:

— צו וואָס טהוט זי דאָס?

נאָר פלוצלונג דערזעהט ער איהר רויטען פנים, די אויגען, און ער וויל שוין ניט פרעגען. און ער פערשעמט זיך... איהם טהוט וועה און ער שרעקט זיך, וויל ער צוגע־העז צו דער מאַמען און זאָגען איהר:

— מאַמע טהו דאָס ניט...

דער גוי נעהמט צו די חלה, עסט זי מיט אזא אפע־טיט, קלייבט צונויף יעדעס ברעקעל און ווארפט אין מויל אריין, קוקט אזוי טעמפ אויף יצחק׳ן. קען יצחק אויף ביי־דען ניט קוקען, ניט אויף דער מאמען און ניט אויפ׳ן גוי, וויל זיי גאר ניט זאָגען, לאָזט זיי אין שטוב און געהט ארויס אין גאס.

פסח איז ארומגעגאנגען אין א לאנגען פלאסטש, א בארוויסער איבער׳ן גאס. א פייכטער ווינטעל האָט גע־

בלאָזען איבער זיינע האָר. די לבנה, א דינע, ווי א האלבער רייפעלע האָט זיך ארויסגעשניטען פון הינטער די בערג און געוואָרפען איהר שיין אויף זיין פּנים.

אין דער שטילקייט פון דער נאכט האָט פּסח פער־געסען אָן אקציזניק און א צופריעדענער ארומגעלאָפען איבער'ן גאס, געשפּיעלט זיך מיט'ן זאמד, אנגעשארט איהם אויף די פיס און פערדעקט זיי ביז די ביינדלעך, גע־וואָרפען שטיינער, געוואלט איבעריאָגען זיין שטן און אנטלויפען אויף די פעלדער, וועלכע האָבען איהם גע־מאניעט צו זיך מיט'ן בליאסק פון זייער ברייטען שטח. ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צו דער לבנה און געשריען אויף איהר. פּלוצלונג פערטראכט זיך ווי זי פערבעהאלט זיך אין די שטיקלעך וואלקענס, און ווי פלינק זי רוקט זיך ווידער ארויס...

— דו האסט גאר קיין מורא ניט אליין צו זיין דאָ?

— איז יצחק צוגעגאנגען צו פּסח'ן.

— גאָה אין שטוב אריין.

— איך מורא האָבען! איך וועל דיר ביינאכט דורכ־געהן דעם גאנצען דאָרף אליין, אפילו אונטער'ן בריק — און פּסח האָט אראָבגעווארפען פון זיך דעם בגד און אנגע־הויבען ארומלויפען הין און צוריק.

— טאקע האָסט גאר קיין מורא ניט?

— איך האָב גענעכטיגט אונטער'ן בריק.

— ווי אַזוי?

— בראנפען בעהאלטען, אין וואלד אויך גענעכטיגט!

— אין וואלד אויך! ביזטו דאָך גאר א גרויסער־
בחור.

— דער אקציזניק האָט אונז געוואָלט כאַפּען, בין איך אנטלאָפען, און אין פערד! און אין פערד... איך מיט מיין „פאַדלעטשקע“, קוים וואָס זי שלעפּט די רעדער און ער מיט זיין פּאָר פערד האָט מיך ניט דעריאָגט. אויפ'ן פאַרטאָג איז ערשט געקומען דער טאַטע. א גאַנצע נאַכט אליין אָבגעשטאַנען אין וואלד. געלעגען איינגעגנורעט אין וואָגען. אין ערגעץ ניט איינגעקוקט זיך, נאָר איינגעהערט זיך ווי די צווייגען שאָקלען זיך, ריכטיג ווי מענשען וואָלטען נעגאַנגען.

— אָבער יעמאָלט האָסטו זיך שוין געשראָקען?

— ניין, אויך ניט — ווערט פסח שטילער. יצחק קוקט אויף פסח'ן, ווי צוטראָגען ער איז, דער פּנים א דערשראָקענער און א פערזאומעטיגטער, ווייל ער איהם מיט עפּעס דערפרעהען, זאָגט ער:

— איך וועל דיר גאָר צונעמען צו זיך; ווילסט פאָהרען אין וואַרשוי? דו וועסט ניט בענקען נאָך די בראַנפען?

פסח האָט זיך איינגענורעט אין יצחק'ן און אליין ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערען פאַר פרייד. איהם האָט זיך ניט געגלויבט, אז ס'וועט טאַקע זיין אזוי, כאָטש ער האָט געוואוסט, אז יצחק וועט איהם געוויס צונעהמען פון דאַנען, ווייל וואָס וועט ער אנדערש טהאָן?

דערנאָך האָט ער א קוק געטהאָן איהם אין פּנים און איבערגעפרעגט:

— דו וועסט מיך טאַקע צונעהמען? מיר וועלען פערדיענען געלד און שיקען דעם טאַטען ער זאָל ניט דאַרפען פערקויפען קיין בראַנפען...

— יאָ, יאָ, — האָט יצחק איהם שטאַרקער צוגע־

דריקט צו זיך און איהם האָט פערדראָסען למי ער האָט געשפּאסט. איהם איז שווער געווען ווייטער צו זיין מיט פּסח׳ן אין גאס. ווי א שולדיגער האָט ער זיך געפיהלט, און ער האָט איהם אריינגערופען אין שטוב.

די טירען פון שטוב זיינען אָפען, און אין דער הויף, איבער די גוים׳ס קעפּ הייננט ווי א נעבעל דער פּאַפּיראָסען רויך. די גוים שרייען און טומלען. און אָט האָט זיך ארטאָן, א גוי אין א הויכער פּאַפּאחע, וואָס איז איהם געבליבען פון דער מלחמה איינ־געשפּארט זיך:

— ניין, דו האסט ניט געגעבען ריכטיג! און ער הייסט לאה׳ן צונעהמען די הענט — לאָז אויסגלייכען די וואָג!

לאה שטעהט א דערשראָקענע, איהר פּנים איז רויט, אין קאָפּ איז א שרעקעדיגער געדאנק:

— באַלד וועט לויפען די גירע איבער איהר... זי וואָלט שוין אבגעטראָטען, נאָכגעגעבען איהם, זי קען אָבער ניט. עפּעס א געפיהל לאָזט איהר ניט אָפּ און טרייבט ווייטער פערענטפערען זיך:

— ניט ריכטיג? און זי קוקט זיך ארום, צו אימיצער איז ניטאָ דערביי, וואָס זאָל איהר פערהיטען.

פאר די אויגען זיינען נאָך פערביסענע כעס׳דיגע גוים, קוקען אזוי פרעמד און מיט אזוי פיעל רציחה. און זיי רוקען זיך אלץ נעהענטער צו צום טיש, גיבען ארטאנען צו מעהרער מוטה.

— ווינציג שלעפּט זי ארוים פון אונז?!

— אונזער בלוט טרינקט זי!

— פון וואנען לעבט זי, אויב ניט אבנארען אונז!— שרייען די גוים.

ישראל לויפט צו א צוטראָגענער צום טיש, ווערט אין כעס אויף לאה'ן.

— באק גאָר קיין „ווייצענע“ ניט, איך קען ניט האָרעווען אויף א פרעמדער וועלט...

און ארטאן שרייט אלץ:

— איך וועל דיר בעווייזען! ניט דאָ איז די זאך! א וואג — איז א וואג! וואָס נארסטו מיך אב?!

דאבע איז אריין אין שטוב, רחל האָט זיך ארויסגע־רוקט א פערשלאָפענע, אוועקגעשטעלט זיך לעבען טיש, קוקט פערגאפט אויפ'ן טאַטען, אויף די גוים און פרעגט:

— וואָס וויל ער?

קען זיך ניט פארנאַנדערקלייבען, צי ס'נאָך דער זעל־בער טאָג, אָדער ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבען א נייער.

לאה האָט זיך אבגערוקט א בלאסע אין א ווינקעל, מיט ארטאנען טענה'ט זיך אוים דאבע, וויל איהם געבען א חלה מיט א הערינג.

— ניין! — מאָהנט א צופרידענער ארטאן — גיב נאָך אויסטרינקען, א קלייניגקייט אזא זאך! ישראל וואָלט איהם שוין געגעבען, האָט ער אבער מורא, ער זאָל ניט אוועקפאָהרען מיט דעם מסר'ן, בעט ער זיך:

— איך האָב ניט, איך האָב ניט, ארטאנקע, צי דען וואָלט איך דיר געזשאַלעוועט? אויף וואס האלט איך בראנפען, אויב ניט צו פערקויפען.

— ווי דו ווילסט קויפען — כאפט זיך אונטער דא־בע. זיינען מיר נאָך טויזענד מאל צופריעדענער צו פער־קויפען.

— ניין, גיב ! — שרייט ארטאן.

— אויף וואס דארף מען דיר, אויב דו ווילסט ניט פערקויפען ? ! — העלפען די איבעריגע גוים.

— ווארט, ווארט, איך וועל כאפען. אז אנדערען ווערסטו פערקויפען, — וויל זיך איצטער אברעכענען סטע־פאן מיט ישראל׳ן, פאר וואס ער האט איהם ניט געגעבען א גאנץ אבענד קיין בראנפען — אין שטאדט אוועקגעהן, געפינען ווערמען צו זאגען...

— טו וואס זיצסטו דא ? ! — קען זיך ניט איינ־האלטען לאוורען.

— ביי דיר אויפ׳ן קארק זיץ איך ! — ענטפערט דאבע פערצווייפעלט.

— טו פון וואנען לעבסטו ?

— אקערסט, זעעסט ? ! — האלטען אונטער די איבעריגע גוים.

— טרינקט איצטער בלוט ווי א פיאווקע...

— איך וואלט ניט געקענט מאכען אזא קראם, ווי דו ; פון דעם בויט ערד קענען מיר לעבען באזיבעט.

ישראל מיט דאבע׳ן ענטפערען זיי גאר ניט; קוקען זיך איין אויף די גוים און ווייסען אליין ניט וואס צו טהאן, לאה ליגט א פערגליווערטע אין בעט און האט מורא צו בעווייזען זיך, ווארפט איהרע בליקען אין אלע זייטען.

א פערשלאפענער שטעהט זעליג אין פארהויז און הערט זיך איין ווי די גוים שרייען. די בלוט קאכט אין איהם. ער וואלט אין שטוב אריינגעגאנגען, אריינגע־מישט זיך, אפשר ארויסגעטריבען זיי, האט ער אבער מורא לאזען דעם שפייכלער, — מ׳קען נאך עפעס גנב׳נען. שטעהט ער אין דער פינסטער און טרייסט זיך, אז ווען

ער וועט עלטער ווערען וועט ער פון דאנגען אוועק פאהרען, אפילו אין אמעריקא... פערדינען געלד און צונעהמען דעם טאטען מיט דער מאמען אויף אהין. דערנאך, וואו כאפען א גוי, ממת'ן איהם אויפ'ן ארט. און אנגעצייכענט האט ער שוין ביי זיך אזעלכע גוים. אפילו איצטער, ווי דער טאטע וועט איהם נאר אבגעבען לערנען אין שטאדט וועט ער אויפקלייבען די אינגלעך פון חדר, אבגעבען זיי די גאנצע וואך געלד, ארויסגעהן מיט זיי דאנערשטאג אויפ'ן מארק, כאפען פאווליוק נאטאליעס און אראבדרעהען איהם דעם קאפ, פאר זיין לאנגער בייטש און ברעכען די פענסטער, הרג'נען אזוי, ער זאל בלייבען א קראנקער. מיט מעקאלאיען וואס האט זיך אונטערגעגראבען אין שטוב, אויך זיך אברעכענען. לוקאשען — האט ער געוואוסט, וועט ער שוין ניט קענען שלאגען, דערפאר אבער וועט ער אויסשפאנען זיין פערד און אוועקטרייבען, אונטער'גנב'ענען זיך צו די רעדער ארויסנעהמען די „זאטעטשקעס“, און געזעהען האט זעליג ווי ביי לוקאש'ן פאלט אראב די ראד אין מיטען גאס און דער וואגען קערט זיך איבער — איז איהם איצטער גרינגער געווארען צו פערטראגען די גוים מיט זייער זידלען און שרייען. ער האט זיך שוין ניט אזוי געשראקען פאר'ן לאמפ, דער פייער זאל זיך ניט פערלעשען, ווי ער וואלט אין זיך פלוצלונג דערפיהלט א כח, און אט, אט, וועט ער זיך מיט זיי אברעכענען. פסח מיט יצחק'ן זיינען אריין אין שטוב. ישראל איז צוגעלאפען צו יצחק'ן, אפשר וועט ער אן עצה געבען.

— וואס ווילט איהר ? איז יצחק אין כעס געווארען

— אנגעפאלען אין מיטען נאכט !

די גוים האָבען זיך אביסעל צוטומעלט, דערזעהענדיג א נייעם מענשען און געוואָרען שטילער.

— געהט ארויס פון דאנען! — איז יצחק שטאָל־צער געוואָרען.

האָבען די גוים ארויסגעלאָזען פלוצלונג א גרויסען געלעכטער און געוואָלט אויפהויבען יצחק'ן אין דער הויך.

דאָבע מיט ישראל'ן האָבען איהם אריינגענומען צווי־שען זיך און ניט געלאָזען.

און ארטאַן האָט אלץ איבערגע'חזר'ט:

— גיב! גיב! א קליינינגקייט א פאלשע וואָג!

— איהר וועט אבער דאָ אויסטרינקען! — האָט ישראל געזאָגט.

— פאר אלעמען! — האָבען זיך די גוים א לאָז געטהאָן צו איהם.

— טו קומט אין גאס!

אין שטוב איז שוין קיינער ניטאָ. די טיר איז פער־רוקט, ישראל טהיילט אויפ'ן הויף בראַנפען. יצחק שטעהט פערטראַכט לעבען טיש און קוקט זיך איין אויף דער פערזשאַוועטער וואָג, אויף די חלה, שניידט זי פאַרנאַנדער אויף דינע פענעצען און צעלט זיי איבער עטליכע מאָל, לעגט ארויף אויפ'ן וואָג און וועגט יעדער פענעץ בעזונ־דער...

לאה דוכט זיך, אז יצחק איז אין כעס אויף איהר, ווייל זי איהם געבען צו פערשטעהען, אז זי איז ניט שול־

דיג, אז זי נעהמט דאָס ניט פאַר זיך, נעבעך קליינע קינדער... האַלט זיך אבער איין. וויל איהם ניט דעראַגזענען. האָט מורא צו קריגען זיך מיט יצחק'ן, געקומען אויף א פּאָר וואָכען א היים, זאָל ער געזונד זיין...

ישראל מיט דאָבען זיינען אריין אין שטוב, אַזוי שטיל, גאָר ניט געזאָגט. און אין שטוב איז געוואָרען נאָך אומעטיגער. דער סאמאָוואר איז קאַלט געוואָרען, און ווינקעל שטעהען צוגעגרייט די גלעזער צום טיי, קיינער ריהרט זיך ניט צו צו זיי. די קינדער זיצען פערזאָרגטע, קוקען אויף טאַטע־מאַמען, פוילען זיך טרינקען טיי און הויבען אַן איינשלאָפען.

— אנוואָרימען דעם סאמאָוואר? — פרעגט דאָבע.

— אוודאי אנוואָרימען! — ענטפערט לאה. זי דערשרעקט זיך אבער פאַר דער שטילקייט און אבגעלאָזענקייט פון יעדערען, פרעגט זי ביי יצחק'ן:

— דו וועסט טרינקען טיי?

— איך וויל ניט, איך לעג זיך שוין שלאָפען. און ער רוקט זיך אַרויס אין גאַס.

— בעט בעסער אוים — זאָגט לאה צו דאָבען — מ'דאַרף ניט אנוואָרימען, איך וועל א שטיקעל הערינג עסען, מיט וואַסער פערטרינקען.

ישראל האָט אויסגעצויגען די הענט, א הויכען געגעץ געטהאָן, א גרויסען טראַט אוועקגעשטעלט, געוואָלט אביסעל דורכגעהן זיך, האָט ער א פּאַטש געטהאָן מיט די הענט אַן וואַנט און אָנגעהויבען הויך מיט התמדה דאַווענען מעריב.

י״א

אסתר איז לאנג געלעגן אין בעט, געקוקט אויף די ווענט, אויף דער סטעליע, אויף איהרע הענט, געוואלט וועגען עפּעס טראכטען און ניט געפונען וועגען וואָס.

דער פּארהאנג פון פענסטער איז אין קליין צימער אראבגעלאָזען און דער טונקעלער שטן פאלט אויף איהר בעט, אויף אסתר׳ס פּנים; די פינגער ווערען גרין און קומען אוים לענגער. טראגט זי זיי צו צו די אויגען און בעטראכט זיי, ציהט זיי אוים... קוקט אויפ׳ן זייגער, ווי שפּעט איז, שוין נאך האלבען טאָג און וויל נאך אלץ ניט אויפשטעהן. אין קאָפּ טומעלט זיך:

— נעכטען אויסגעגראבען די קארטאָפעל, אויף יו״ט מאכט זי א נייע קלייד, און אלץ קומט איהר אוים אזוי אומעטיג און וואכענדיג, אז זי וויל גאר וועגען דעם ניט טראכטען, — פערלעגט זי די הענט איבער׳ן קאָפּ און קוקט אויפ׳ן ליכט, וואָס געהט אריין אין צימער דורך דער שפּארונג פון טיר.

די מאַמע איז נאך אמאל אריינגעגאנגען, ווידער געבראכט עפּעס צום עסען פאר אסתר׳ן, צוגענומען די לע־דיגע גלאָז פון קאווע און געפרעגט:

— ווערסט נאך אלץ ניט אויפשטעהן? אפשר ביסטו קראנק? — און זי האָט געטאפּט אסתר׳ס קאָפּ. אסתר האָט זיך פערשעהמט פאר דער מאמען, פאר וואָס זי ליגט

אזוי שפעט אין בעט, האָט זיך אויף גיך אָנגעטהאָן און ארויס אין שטוב.

די זון האָט זיך אויסגעצויגען איבער'ן העלען טאָג און אומעטיג מאָנאָטאָן אריינגעקוקט אין פענסטער.

די טישען זיינען אבגעוואשענע, ריינע, די שטוב— אויסגעקערט און ס'איז אזוי שטיל...

דער קאַשיקעל שטעהט נאָך פון נעכטען אויפ'ן באנק. א שנירעל הייגגט אראָב פון איהם און די קליינע קעצעל שפיעלט זיך מיט דעם אַ גאנצען פריהמארגען, ציהט איהם מיט די ציינדלעך, דרעהט איין אי זאיהרע פיסלעך און קוקט צופריעדען אויפ'ן קאַשיק'ל.

— ניטאָ מיט וועמען א ווארט אויסצוריידען —האָט אסתר היינט מעהרער ווי שטענדיג דערפיהלט דעם אומעט און אין הארצען האָט איהר אזוי גענאָגט, האָט זי אנגעהויבען פארנאַנדערפרעגען זיך ביי דער מאמען, וואו איז דער טאָטע, וואו אקערט היינט דער פאראבאק, וואָס טהוט די שיקסע און צו די בהמות האָט מען שוין אוועקגעטריבען אין פעלד. צו קיינעם פון זיי האָט אסתר'ן ניט געצויגען, האָט זי ארויסגענומען דעם האנטוך און אנגעהויבען אויסנעהען.

— מיר זיינען שוין צוגעוואוינט — האָט חנה איהר טאָכטער בעדויערט — נאָך א יונג קינד... דעריבער פלאָנטערען זיך אזוי די פעדים.

אסתר האָט ניט געהאט קיין געדולד פארנאַנדערצונעהמען די פעדים, האָט זי אוועקגעווארפען דעם האנטוך און אנטלאָפען צו דער גלח'טע. דער גלח איז ניט געווען אין דער היים. אוועקגעפאָהרען אימיצען מקבר צו זיין; די „מאַטושקע“ — א הויכע פרוי מיט א צושטר־

פעלטען פנים — איז געזעסען אין שטן'דיגען צימער און פויל איבערגעמישט די בלעטער פון אן אלטען זשורנאל: „נייווא“. איינגעקוקט זיך אויף די בילדער, געטראכט וועגען די יונגע לייט, און געזוכט אין די דערצעהלונגען וואס שרייבט מען וועגען זיי, דערמאנט זיך, אז ווען זי איז נאך מיט'ן גלח יונג געווען, פלעגען זיי אויסשרייבען דעם זשורנאל. איצטער בענוגענט זיך שוין דער „באטיושקא“ נאר מיט'ן איבערקוקען די אלטע נומערען, לעזט דורך צו עטליכע מאל א דערצעהלונג און שמייכעלט צו איהר, ווען ער לעזט: „דאנילא מיט מאריאן“.

אסתר האט מיט דער גלח'טע ניט גערעדט, נאר בעגריסט זיך מיט איהר, אוועקגעזעצט זיך לעבען דער פיאנא און אנגעהויבען שפיעלען.

און קיינמאל האט זי נאך אזוי גוט ניט געשפיעלט ווי איצטער; אזא אומעט און בענקען האט זיך געפיהלט אין איהרע טענער — אט דער אומעט און בענקען פון פאדלעשוקער וואלד און פעלדער... האט די גלח'טע אוועקגעווארפען די אלטע זשורנאלען, צוגעגאנגען צו דער פיאנא, און איינגעקוקט זיך אויף אסתר'ס פנים, אויף איהרע אויגען, ווי גרויס זיי זיינען געווארען.

— נאך וועמען בענקט אזוי די „בארישניא“.

אסתר האט זיך דערשראקען פאר'ן קול, א קוק געטהאן אויף איהר, פערדרייטעלט זיך און אראבגעלאזען די אויגען.

— צו אונז אין פאדלעשוק וועט נאך אויך קומען א

חתן פאר דער „באַרישניא“ — א הויכער, א שוואַרצער, קיין מיאוס'ן וועל איך ניט דערלאָזען..

— אָט אזאַ ווי יצחק — איז דורכגעלאָפען ביי אסתר'ן א געדאַנק, און זי האָט ווייטער געשפּיעלט.

— ווידער אומעטיגעס — האָט איהר די גלח'טע ניט געלאָנט ווייטער שפּיעלען — די „באַרישניא“ האָט ניט וואָס צו זיין טרויעריג, איך האָב זיך אויך געהאָדע־וועט אין א דאָרף. פיער שוועסטער יתומים זיינען מיר געוועזן. איך, די עלטסטע, האָב געמיינט, אז איך וועל שוין קיינמאָל ניט חתונה האָבען, פּלוצלונג איז געקומען צו פאָה־רען דער „באַטיושקא“ און געבעטען מיין האַנט; די „באַרישניא“ איז דאָך א שענערע פאַר מיר...

אסתר האָט ווייטער געשפּיעלט און געטראַכט, אפשר וועט צו איהר אויך אימיצער קומען; אָט יצחק — אין א זומערדיגען טאָג, קיינער וועט ניט זיין אין שטוב, איך וועל אויסנעהען דעם האַנטוך — וועט קומען און בעטען מיין האַנט.

און אסתר'ן האָט אזוי אָנגעהויבען ציהען צו זיך אין שטוב, האָט זי אויפגעהערט שפּיעלען און אַוועקגע־גאַנגען א היים.

י"ב

— יצחק איז געזעסען ביים גרויסען טיש און גע־רעדט מיט חנה'ן. זי האט אלץ איבערגעפרעגט. ווי לעבט זיך איהם אין די גרויסע שטעדט און געטראכט, ווי וואלט זי איהר אסתר'ן אבגעלאזען פון זיך, ווער וואלט איהר דארטען אויסגעבעט און ווי וואלט זי זיך דא געלעגט שלאפען אהן איהר.

— דארף מען דאס אלץ אליין טהאן? וועש אבגע־בען... און ווער קאכט?

און זי האט איהם דערצעהלט פון איהרע געשטארבע־נע קינדער.

— זיינען אזוי פינסטער געוועזן די ווענט? אזוי שטיל אין שטוב?

פון יעמאלט אן האב איך אויסגעטהאן די צירונג פון זיך; ס'ליגען ערגעץ די אויערינגלעך, וועמען ליעגט דאס אין זינען; די אויגען קאליע געווארען; קען אפילו קיין תחינות ניט זאגען; ס'ווילט זיך גאר ניט. איך זעץ זיך בעסער אוועק און טראכט וועגען זיך, האב איך א גאנץ בי־טערע תחינה: א מאמע זאל האבען עלף קינדער; פון איין בויך ארויסגעהן און אויף דער עלטער בלייבען מיט איי־נער.

— אט איז זי! — איז חנה פרעהליכער געווארען דערזעהענדיג אסתר'ן.

אסתר האט זיך פערשעהמט פאר יצחק'ן, צוגעגאנגען צו דער מאמען, אנגעשפארט זיך אויף איהרע אקסלען און שטיל איבערגע'חזר'ט:

— מאמע מאמע!

— וואס איז מיין טאכטער, דו ווילסט דאך מסתמא עסען? זי איז היינט עפעס ניט געזונד.

— מיר טהוט דער קאפ וועה.

— איהר זעהט טאקע אוים, ווי איהר וואלט היין גע־האט — האט יצחק בעמערקט.

אסתר איז נאך רויטער געווארען, געקוקט אויף איהרע הענט, אבגעמאסטען די לאנגע פינגער מיט די ווייסע שמאלע נעגעל און געפרעגט:

— אליעש איז היינט פריה אוועקגעפאהרען אין פעלד?

— יא, ער איז אוועקגעפאהרען הינטער'ן בארג צו אקערען דעם פאפאר...

— טו גיב עסען — האט אסתר ציטעריג אויסגע־רעדט און אוועקגעגאנגען איבערטהאן זיך.

יצחק איז געבליבען זיצען אין שטוב. דורכ'ן פענסטער האט זיך אריינגערוקט דער לאנגער שווארצער שטן פון וואלד און נאך שטילער און טונקעלער געמאכט די רוהיג־קייט פון שטוב;

— שטיל און רוהיג ווי אויף א בית־עולם — האט ער איבערגע'חזר'ט, נאכקוקענדיג דער אלטער חנה'ן, ווי זי געהט ארום פאמעליך אין די ווייכע פאנטאפעל אי־

בער'ן פֿאַרהויז און קלאַגט, וואָס מעהר ווי מיט צוויי — דריי טעלער גרייט זי קיינמאָל ניט דעם טיש. געבלי־בען שטעהען לעבען אַלמער און טראַכט, אַז איהר הירד־שעל וואָלט איצטער אַזוי גרויס געווען ווי יצחק און זי וואָלט געפֿאָהרען אַנקוקען א כלה פֿאַר איהם; געקומען צו זיך אַ שנור — א מאַנסביל וואָלט זי אפילו ניט מורא גע־האַט צו לאָזען דאַ אין פֿאַדלעשוק — און דער שנור וואָלט זי צוגעזעהן ווי אן אייגען קינד. חנה'ס פנים האָט א מרא שחורה פערשפּרייט איבער'ן שטוב. יצחק קוקט אויף חנה'ן און פֿאַר איהם האָבען זיך אויסגעצויגען די לאַנגע ווינטערדיגע אָבענדען מיט די גרויסע שנעען, ווען די אַלטע מאַמע קען ווייטער פֿון איהר שטוב־טיר אין ערגעץ ניט געהן און זי זיצט גאַנצע נעכט, הערט זיך צו צו דעם וואָ־יען פֿון ווינט און טראַכט, אַז אַזוי וויינען קינדער. קוקט אויף די ווענט, בעטראַכט די ברוסט און פֿרעגט ביי דעם שוואַרצען שטן:

— וואו זייַנען זיי, וועמען איך האָב געקאַרמעט?

יצחק'ן איז שווער געוואָרען פֿון שטילקייט, האָט ער זיך אויפגעהויבען פֿון זיין אָרט, דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל די גרויסע שטוב, און ער האָט אַליין ניט געפֿיהלט, ווי ער איז אריין אין צווייטען צימער.

אסתר איז געשטאַנען ביים שפּיגעל און צוגעקאַמט זיך, בעטראַכט צו דער שלייף געהט איהר.

— איך מעג אריין? — האָט ער געפֿרעגט.

— יאָ, איהר מעגט — האָט זי שטיל געענטפֿערט.

— איך בין אייך מקנא, דאָ איז אַזוי שטיל און רוהיג, איך וואָלט דאָ געוואָלט שטענדיג וואָהנען.

— דאָ איז אבער אַזוי אומעטיג — בעקלאָגט זיך אסתר און איהרע בליקען בלאָנדזשען ארום איבער'ן צי־מער, שטעלען זיך אָפּ בגנבה אויף יצחק'ן, און זי טראכט, אז דאָ, אין פּאדליעשוק זעהט מען קיינמאָל ניט אַזעלכע יונגע לייט. — זיי קומען גאָר ניט אהער, און איהר האָט זיך אַזוי עפּעס גֶעוואָלט פון יצחק'ן, און זי האָט אליין ניט געוואוסט וואס.. האָט זי געפרעגט:

— און אין די גרויסע שטעדט?

— מ'געוואוינט זיך צו אַזוי, אז מ'פיהלט גאר ניט, וואָס מ'איז אין דער גרויסער שטאָדט. איהר ווייסט ניט די גרויסשטעדטיגע לויבען דעם דאָרף און די דאָרפישע בענקען נאָך'ן שטאָדט.

— אָט אַזוי ווי איך.

— נו וועל איך אייך נעהמען אין שטאָדט, איהר ווילט פאָהרען מיט מיר?

אסתר האָט זיך אביסעל פערלאָרען און פערטראכט זיך וואָס צו ענטפערען.

— פאר וואָס זאָלט איהר ניט פאָהרען? מיט מיר וועט אייך זיין גוט.

אסתר ווייסט, אַז איהר וועט זיין גוט מיט יצחק'ן; איהר וואָלט אפילו ניט געווען אומעטיג דאָ מיט איהם צו זיין. זי קען דאָס איהם אָבער ניט זאָגען. זי וויל ארויס־געהען פון דאנען, אין דעם קליינעם צימער דוכט זיך איהר, זעהט יצחק אלע איהרע מחשבות און זי פיהלט אליין ניט ווי זי בעט יצחק'ן געהען מיט איהר אין וואלד.

— מיר וועלען דאָרטען קלויבען שוואמען, רייסען ניס,

— ווערט פרעהליכער יצחק.

—איך וועל זאָגען דער מאמען , אז מיר געהן אין וואלד.

י״ג

אסתר געהט א צופריעדענע איבער'ן וואלד, רוקט אראָב נידעריגער איבער'ן שטערען איהר טיכעל און זוכט דעם שטן פון זיך, וויל וויסען, ווי זי זעהט אויס, און דערצעהלט יצחק'ן מעשיות פון פוילישען מעטעזש, ווי אַזוי גרויסע גראפען און פריצים האָבען זיך בעהאלטען אין דעם וואלד. געגעסען טרוקענעם ברויט מיט יאגדעס און פערגראבען אונטער די בוימער זייער גאלד, איצטער געפינט מען נאָך אוצרות, אַקערענדיג... דערנאָך איז אנגעפאלען דער רוסישער חיל און אלעמען אויסגע'הרג'עט, די אידען, וואָס האָבען זיי געבראכט עסען האָט מען געשמידט אין קייטען און אוועקגעפיהרט אין גובערניע אריין.

— מיין מאַמע דערצעהלט, ווי מען האָט זיי געפיהרט געשמידטע, און אין אלע שטעדטלעך האָט מען תהילים געזאָגט, גאָט געבעטען פאר די טאַטעס פון קליינע קינדער.

— און אָט דאָ־אָ — האָט זי צוגעפיהרט יצחק'ן צו צוויי לאנגע בערגלעך, פערוואקסענע מיט הויכע גראז — האָט מען בעגראבען די הרוגים; אין איין גרוב די פוילישע; און אין דער צווייטער — די רוסישע. מיר האָבען גאָר מורא צו געהען אהער. ביינאכט, זאָגט מען, ווען די העהנער הויבען אָן קרעהען, קומען אראָב אהער די ווייבער

פון די גראַפען, און אַז די נאַכט איז אַ ליכטיגע, טהוען זיי אַן זייערע ווייסע חופּה־קליידער מיט די צירונג. שטעלען אויס זייערע פּאַלאַצען און פראַווען אַ באַל. און טאָמער איז די נאַכט אַ פינסטערע, קומען זיי אַלטע, אָהן צייהנער, זעצען זיך אוועק אויף די קברים, דרעהען זיך איין אין די צווייגען פון די בוימער און וויינען און קלאַגען אַזוי לאַנג, ביז׳ל וואַנען ס׳הויבט אָן גיסען אַ גרויסער רעגען. די גוים וויסען שוין, אַז אַזאַ רעגען דאַרף געהען דריי טעג מיט אַ נאַכט און יעמאָלט פאַהרען זיי אין ערגעץ ניט ארוים אַפילו פאַר הונדערט רובעל.

— און איצטער האָט איהר אויך מורא? — האָט יצחק געשמייכעלט, שפּילענדיג זיך מיט אסתר׳ס לאַנגען שוואַרצען צאָפּ. געוואָלט איהם אַרומדרעהען אַרום זיין האַלז, געשעהמט זיך אָבער. האָט ער איהם אַרומגעדרעהט אַרום אסתר׳ס קאָפּ און שטיל געזאָגט:

— מיר וועלען ניט קלויבען קיין שוואַמען, בעסער דערצעהלט מעשיות. אַט דערצעהלט, וואָס איז געווען מיט יענעם צלם, אַזאַ אַלטער, שוין אַן איינגעבויגענער מיט אַ פערזשאַווערטער בלעכעל און שטעהט נאָך אַלץ.

— ניין, מ׳דאַרף קלייבען שוואַמען — האָט זיך אסתר גע׳חנ׳דעלט.

— דערצעהלט בעסער...

— וועל איך אייך דערצעהלען: אַמאָל אַמאָל איז געווען אַן אַלטער דוקס — האָט אסתר פערצויגען איהר קול, אַראָבגעלאָזען די לאַנגע ברעמען, און פעריכט די רויטע טיכעל, איהר שיין זאָל פאַלען אויפ׳ן פנים — און אַז ער איז אַלט געוואָרען, האָט ער צונויפגערופען די מכשפים פון דער גאַנצער וועלט און געהייסען זיי פערשילטען זיינע פעלדער, אויף זיי זאָל גאָר ניט וואַקסען.

און פערזאגט, אז נאָך זיין טויט זאָל מען זיין גאַנצען פערמעגען פערברענען און איהם אליין בעגראבען לעבען די בערגלעך, קיין מצבה ניט אוועקשטעלען, נאָר לאָזען ליגען זיין שטעקען אויפ'ן קבר. זיינען אויף דעם גראף'ס פעלדער אויסגעוואקסען שטיינער און בעהג. בייגאכט הערט מען, ווי מען וואָלט מיט רעדער געפאָהרען דאָר־טען, און זיין שטעקען איז געוואקסען אזוי לאנג, ביז'ל פון איהם איז געוואָרען דער צלם.

אנדערע דערצעהלען, אז אמאָל האָט אויף דעם אָרט א גזלן גע'הרג'עט א דורכגעהער און מעהר ווי זעקס גראשען האָט ער ניט געפונען ביי איהם, האָט דעם גזלן גענומען ביים הארצען, פאר וואָס ער האָט גע'הרג'עט פאר אזא קלייניגקייט א מענשען, האָט ער איהם ניט געלאָ־זען וואלגערען זיך אויפ'ן וועג און בעגראבען לעבען די קברים. ארייגגעשטעקט אין זיין קבר דעם דורכגעהערס שטעקען, צוגעקלאפט די בלעכעל און אָנגעשריבען אויף איהר:

„פאר זעקס גראשען גע'הרג'עט א מענשען".

איז געוואקסען דער שטעקען ווי א יונג בוימע־לע, פויגעלעך האָבען געמאכט זייערע נעסטען אין איה־רע צווייגען און געזונגען שטענדיג מיט אזא טרויעריגען ניגון, אז ביי יעדערען האָבען זיך טרעהרען געשטעלט אין די אויגען. איז געפאָהרען אמאָל א גרויסער דוקס אויף יאגד, איז איהם אומעטיג געוואָרען פון די פויגעלעך'ס זינגען, האָט ער געהייסען זיין בעדיענער אויסשיסען אין בוים. זיינען די פויגעלעך אנטלאָפען פון די נעסטען און מעהר ניט געקומען צוריק. און די צווייגען האָבען אנגעהויי־

בען ביסלעכווייז אראָבפאַלען, ביז'ל פון דעם בוים איז געוואָרען דער צלם.

און אז אימיצער פאָהרט דאָ דורך, געהט ארוים דער טויטער מיט א צובלוטיגטען קאָפּ און בעט זיך, אז מ'זאָל זיך אומקעהרען צוריק.

יצחק מיט אסתר'ן זיינען אלץ טיפער אריין אין וואלד; די בוימער ווערען געדיכטער, די אלטע סאסנעס פלעכטען זיך צונויף מיט זייערע צווייגען מיט די גראבע דעמבען און וועבען אוים אַ גרויסען שווארצען קראנץ, דעקען צו דעם הימעל, בעהאלטען דעם אָנהויב און מ'זעהט ניט דעם סוף...

און יצחק'ן דוכט זיך אז ער געהט דאָ ארום ווי זיינע זיידעס און עלטער־זיידעס מיט דורות צוריק. און באלד וועט ער בעגעגענען א יונגען גראף — בעוואפענט מיט א שווערד און ביקס און מיט א פאנצער אויפ'ן הארצען רייטענדיג אויף זיין פערד. ער וועט בעטען אביסעל טיטון און דערפאר אראָבציהען זיין גילדערנע קייט, ארויס־געבען קאָנטראקטען אויף זיינע הויפען...

אסתר געהט אזוי נאָהענט לעבען יצחק'ן, קוקט מיט אַזוי פיעל גוטסקייט אויף איהם, נעהמט ער אָן שטייפער איהר האנד, וויל איהר עפּעס זאָגען, אז זי זאָל דערפיהר־לען, ווי גוט איז איהם איצטער און ווי האָלט ער האָט זי. האָט ער דערזעהען א נוס אויפ'ן שפּיץ פון א קוסט און ער האָט אויסגעשריען מיט פרייד:

— אָט דעם נוס וועל איך אייך געבען!

— ער איז דאָך אזוי הויך!

— מיר וועלען איהם דערלאנגען...

און יצחק האָט זיך א מונטערער א ווארף געטהאָן

אויפ'ן קוסט, געבויגען אזוי לאנג די צווייגען, ביז'ל ער האט זיי צובראכען. דער שפיץ איז געבליבען שטעהן גלייך און נאך העכער אויסגעקומען. האט זיך יצחק'ן פערוואלט נאך שטארקער דערלאנגען דעם גוס, האט ער ווי א קאץ ארויפגעקלעטערט און איהם אבגעריסען.

— א פרעהליכער האט ער אבגעגעבען דעם נוס אסתר'ן. זי איז געשטאנען פול אין בלעטער לעבען בוים מיט א צווייגעל אין האנט און געשמייכעלט:

— אט מיט דעם וויל איך אייך אונטערשפארען, איהר קענט ניט קריכען...

— דערלאנגט אבער — האט יצחק געוואלט ביי זי. האט ער דערזעהען א נוס אויפ'ן שפיץ פון א קוסט קען, איהר קענט דאך ניט; ביי אייך זיינען די צייהנער ווי ביי א קינד, שוואכענקע.

— ניין, איך וועל ניט געבען — האט זיך אסתר גע־רייצט און איז אנטלאפען הינטער א בוים:

— אהא ניט צוגענומען! — פלעגט זי בעווייזען איהר פנים פון הינטער'ן בוים און צוריק בעהאלטען. און אז יצחק האט איהר געכאפט, צוגעדריקט צו זיך און אסתר האט דערפיהלט זיין ווארימען אטהעם, האט זי אנגעהויבען שטיל שעפטשען:

— מיר בלאנדזשען אזוי טיעף אין וואלד..

— וועלען מיר דא נעכטיגען — האט יצחק געלאכט — און ביינאכט, אז מ'וועט אונז קומען זוכען, וועט מען אונז געפינען זיצענדיג אונטער'ן געדיכטען בוים און איהר וועט דערצעהלען א מעשה, אט אזוי ווי מיין באבע און אייער באבע האט דערצעהלט איהרע אייניקלעך פון גרויסע גראפען מיט גזלנים און שדים...

— מיט הויכע האלעוועשקעס פייער וועלען זיי אונז זוכען — האט זיך אסתר קינדעריש געפרעהט און ארויס־גערוקט זיך פון יצחק'ס ארימס, אבגעלאפען אביסעל ווייטער פון איהם, צוגעלעגט דעם אויער צו דער ערד און א הוקע געטהאן. אבגעריסען האט זיך דער קול ניט ווייט פון איהר.

— אט א איז דער וועג — האט זי מיט'ן האנד אנגעוויזען — און מיר וועלען ארויסגעהן אויף'ן פאפאר.

יצחק האט ניט געוואוסט וואס צו זאגען אסתר'ן, ער האט געפיהלט ווי מען וואלט ביי איהם עפעס צוגענומען און ער ווייסט ניט ביי וועמען צו מאהנען. פערדראסען האט איהם, פאר וואס זי האט איהם אבגענארט און אין כעס ווערען אויף איהר האט ער אויך ניט געקענט, האט ער אנגעהויבען שמייכלען:

— איהר האט פריהער אויך געוואוסט וואו מיר זיינען...

— אין דעם וואלד? ער האלט אפשר הונדערט מייל, דער פריץ אליין ווייס ניט ווי גרויס ער איז...

י"ד

זרח איז געשטאַנען לעבען זיין שטוב, געקוקט אויף'ן הויף, אויף די נייע געביידעס, וואָס דער יונגער פריץ האָט אויסגעבויט, איינגעהערט זיך צום פייפען פון ברויז און געטראַכט, אז פון זיינע קאָנטראַקטען וועט שוין גאר ניט זיין...

— וואוהין איך וועל ניט דערגעהן, אהין וועט דער גנב דערפאהרען, סידאר פערדינגט נאָך די פעלדער און דער זוהן וועט שוין ניט וועלען, רעכט, אז די שטוב זאָל ער אויך אראָבוואַרפען.— און זרח האָט געפיהלט אז ער ווערט אויסגעריסען פון דאַנען, אַט פון די ברייטע פעלדער, פון דער גרויסער סטאַדאָלע...

— און ער איז שוין אלט; די יאָהרען געהען אויס צו־זאמען מיט די קאָנטראַקטען פון די פעלדער, ווי די טרוב־ליאווע וועגט פון איבערגעבויטען שטאַהל. די פעלדער וועט מען צואקערען, אַט אַזוי ווי מ'האָט געטהאָן מיט'ן פאַ־הארער פולווארק; קיין זכר ניט געבליבען, ניט פון דער קרעטשמע און ניט פון חיים דעם פאקטאר. דער ארעש־טאנט האָט גאר געמאכט אויף דעם אָרט א גארטען פון קרויט, ווי קיינמאָל גאר ניט געווען...

— וואָס וועט אבער זיין מיט אסתר'ן? — האָט זיך זרח א טרייסעל געטהאָן — נאָך אַזוי יונג און ניט גע־ניט, און ער האָט אנגעהויבען איבעררעכענען זיין געלד.

דעם וועקסעל, וואָס ליגט נאָך ביי איהם פון זיין שוועד ע"ה, ארויסגעגעבען אויף א העלפט פון אשיפּאוואקער הויף, אין די צעהנדליגער אלפים האָט מען איהם אמאָל געשאצט.

— וואָס איז ער איצטער ווערטה? — די צוויי טויזענד רובעל וואָס ליגען ביים דין, די וועקסלען אויפ'ן הויף האָט ער אויך אריינגערעכענט, כאָטש ער האט גע־וואוסט, אז פון זיי וועט שוין גאר ניט זיין. דער פערד מיט'ן וואָגען, די קופּער...

— וואָס וועט זי אבער טהאָן מיט דעם? — נאָך א קינד... — קוקט זיך איין זרח אויף אסתר'ן, ווי זי זיצט אויפ'ן באנק און קוקט א פערצומעטיגטע אויף דעם לאנגען וועג פון וואלד.

— וועמען קען ער נעהמען צו זיך? און צו וואָס? אין שטאָדט אבגעבען? — האָט ער פאר זיך דערזעהן די שטאָדטיגע בחורים, ווי זיי לויפען ארום מיט די שטעקעלעך איבער די גאסען פון איין מיידעל צו דער צוויי־טער.

— זיי אבגעבען מיין טאָכטער? ! — האָט איהם א ציטער דורכגענומען.

— און דאָ לעבען זיך? — קוקט זרח אויף דער גראָ־בער שיקסע — זיין דיענסט; מיט'ן שגץ, דעם פּאראָ־באָק, אויף זייערע הויכע רויטע באקען, קליינע וואסער־דיגע אויגעלעך, ווייסע ברעמען, ווי זיי עסען מיט די גרויסע הילצערנע לעפעל זויערמילך פון א ליימענער שי־סעל — ווי דער סטעפּאן אבער האנוליע...

און ער האָט זיך ניט ווילענדיג פערטראכט וועגען יצחק'ן.

— אלע טאָג קומט ער אהער...

און ער איז איהם אַזוי געפעלען מיט זיין שטילען געלאַסענעם ריידען, רוהיגען בענעהמען זיך. ער איז געלע־רענטער, וויים אַלץ, געווען אין גרויסע שטעדט אין האַלט־סטאַט.

זרח האָט צוגערופען צו זיך אסר'ן און געפרעגט ביי איהר:

— וואָס רעדט מיט דיר יצחק; אונז זאָגט ער דאָך גאָר ניט.

זי איז רויט געוואָרען, פערשעהמט זיך, ניט גע־וואוסט וואָס צו ענטפערען און איז צוריק אוועקגעגאַנ־גען אויף איהר אָרט.

— ער וואָלט געוואָלט, האָט זרח געטראַכט, אבער ישראל'ס א זוהן, שלעפט די זעקלעך אויפ'ן פלייצע. זרח דער פאַסעסאָר זאָל זיך משדך זיין מיט ישראל'ן?

— און וואָס זאָגסט דו, חנה? — איז ער אריין אין שטוב — אסתר'ן איז שוין דער צוואנציגסטער יאָהר; זי איז דאַנקען גאָט ניט די עלטסטע...

ביי חנה'ן האָבען זיך טרעהרען אוועקגעשטעלט אין די אויגען, און דער געדאַנק וואָס איז פון איהר קיינ־מאָל ניט אָבגעטראָטען, ווי דער שטן — זי וועט פיהרען איהר טאָכטער צו דער חופה, אנטהאָן זיך אין די פערעל

און אווירינגלעך און באלד נאָך דער וועטשערע אָבגעבען אסתר'ן, אנטהאָן אויף איהר; אין גאלד און אין זיידענס זאָל זי זיין, האָט זיך אָנגעהויבען שאָקלען — האָט זי געזאָגט:

— איך בין שוין אלט, שווער ארומצוגעהן. יצחק איז אָן אייגענער מענש, ווי א קינד איז ער אין שטוב.

— דו גיסט ניט אָפּ דיין קינד צו קיין פרעמדען?

האָט זרח געקוקט אויף חנה'ן, אויף דער גרויסער שטוב, אויף אסתר'ן און שטיל געענדיגט:

— גרייט עפּעס צו, ער וועט דאָך באלד קומען...

ט"ו

פסח האָט שוין מעהר ניט געזוכט קיין פערד און וואָגען ער זאָל קענען ארומפאָהרען איבער די דערפער, ווי בערעל קצב — נאָר געטראכט וועגען זיין אוועקפאָהרען פון דער היים. אין א בעזונדער צימער וועט ער וואהנען צוזאמען מיט יצחק'ן, און יצחק וועט מיט איהם אורמעטום ארומגעהן, אלץ בעווייזען, בעקענען מיט אלע זיינע בעקאנטע, און דערנאָך אז ער וועט אבזיין עטליכע יאָהר אין ווארשא, ווערען א גרויסער בחור, פערדיענען געלד, וועט ער מאכען א נייעם גארניטור, קויפען א זייגער און קומען א היים. אלע וועלען איהם אבגעבען שלום, און וואונדערען זיך ס'אר א גרויסער בחור ער איז געווארען. די מאמע וועט אויף איהם ניט שרייען, געבען גוטע זאכען, באקען זעמעלעך און בעטען זיך ער זאָל עסען...

און פסח האָט זיך שוין אנגעהויבען צוגרייטען אין וועג; צונויפגעקלאפּט א קעסטעל פון ברעטלעך, געמאכט פון רימענדלעך זאוועסעס און אָנגעטהאָן א דעקעל, אוועקגעשטעלט זי אויפ'ן בוידעם און אריינגעלעגט אין איהר אלע זאכען, וואס ער האָט געוואָלט נעהמען מיט זיך: א שפּיגעלע, א שטיקעל זייף, נאָדלען, פאָדים...

קיין געלד האָט ער ניט געקליבען, געוועסט אנגעגנב'עט פיער גלדן, דערנאָך אָבער הרטה געקראגען, ער האָט דערזעהן אז דעם טאָטען פעהלט צו בעצאָהלען א גוי פאר

קארעו, האט איהם אזוי ביים הארצען גענומען, אז איהם
האט זיך געוואלט צוגעהן צום טאטען און זאגען:

— אט האב איך געלד. — ער האט זיך אבער געשראָ־
קען פאר דער מאמען, זי זאל ניט פרעגען, וואו האט ער
גענומען, האט ער בגנבה ארייגעוואָרפען די פיער גילדן
אין טיש־קעסטעל און פון יעמאלט אן מעהר ניט גע'גנב'עט
קיין געלד.

פון די שטויביגע האט זיך פסח אבגעטהיילט, געקוקט
אויף זיך ווי אויף א גרעסערען, ווינציג גערעדט מיט זיי,
מיט קיינעם ניט געקריגט זיך, אלעמען פערשוויגען, שטענ־
דיג געפאָלגט דעם טאטען, ווי ער וואלט געפיהלט, אז איהם
איז געבליבען ניט קיין סך צו ליידען פון זיי. ער איז ארומ־
געגאנגען אליין איבער'ן הויף און געטראכט וועגען זיין
אַוועקפאָהרען, געבענקט נאך יצחק'ן און איהם האט גע־
קריינקט פאר וואס ער געהט אַוועק אויף א גאנצען טאג
צו זרחן.

און יעדעס מאל ווען יצחק איז אוועקגעגאנגען פלעגט
איהם פסח נאכגעהן בגנבה, ביז'ל ער פלעגט פערפאלען ווע־
רען אין וואלד. דערנאך פלעגט ער בלייבען שטעהן, קוקען,
קוקען און אומקעהרען זיך א היים.

נאר איין מאל האט פסח אליין ניט געפיהלט, ווי אזוי
ער האט זיך אזוי נאהענט דערנעהנטערט צו יצחק'ן, בע־
גלייטענדיג איהם צו זרח'ן, אז ער האט איהם אנגענומען

פאר'ן האנט און ניט ווילענדיג געזאגט:

— געהסט צו זרח'ן?

יצחק האט זיך דערמאנט, אז פאר דער גאנצער צייט
וואס ער איז אין דער היים, איז ער נאך קיין איין טאג אין

שטוב ניט געווען און פערדראָסען האָט איהם, פאַר וואָס קיינער האָט ס'איהם ניט בעמערקט, חוץ פסח'ן.

— אַזוי דערשלאָגען זיינען זיי — האָט ער געטראַכט — און אפשר אַזוי פרעמד...

און ער האָט ארומגענומען פסח'ן און איז אריין מיט איהם אין שטוב.

זעליג איז געזעסען א פערטרויערטער אין א ווינקעל און געשוויגען. ער איז ניט צופריערען געווען מיט יצחק'ס קומען. פריהער האָט ער זיך געפיהלט אין שטוב אלס אן עלטערער בחור, ווי אַ גרויסער...

אין יעדער זאַך א דעה געזאָגט, אומעטום אריינגע־מישט זיך, און איהם האָט געדוכט, אז מ'הערט זיך צו צו איהם. מיט יצחק'ס קומען אבער האָט ער זיך דערפיהלט אלס א קליין אינגעל, אַט אַזוי ווי פסח און רחל... און צו־ליעב דעם האָט אין איהם א קנאה און כעס געוואקסען צו יצחק'ן. אויסגעמיטען האָט ער איהם און ווינציג גערעדט, ווי איהם וואָלט געדוכט, אז יצחק זאָגט איהם שטענדיג:

— דו ביסט נאָך א קליין אינגעל...

געקריגט זיך מיט די שטוביגע, געשריען אויף זיי און גאָר ניט געוואָלט טאָן. אליין האָט ער זיך אַזוי איינזאַם און עלענד געפיהלט, געטראַכט שטענדיג וועגען א תכלית, וואָס זאָל ער טהאָן; לערנען וועט מען איהם שוין ניט אפּגע־בען, דער טאַטע דערמאָהנט אפילו קיינמאָל ניט.

איז ער צוגעגאַנגען צום טאַטען, פאַרנאַנדערגעוויינט זיך:

— וואָס וועט זיין מיט א רבי? אלץ אויף ווינטער, אויף ווינטער... פריהער געזאָגט אויף זומער...

און זעליג האָט זיך פערטראַכט, אז קיינער דערגה'ט

ניט וועגען איהם, אלע האָבען איהם פיינד, ווילען פון איהם ניט וויסען, און ער איז איינער אליין אויף דער וועלט און זיין לעבען איז איהם אַזוי שווער און אומעטיג געוואָרען. מיט יצחק'ן האָט ער אפילו ניט געוואָלט ריידען, אנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אָן טיש און געשוויגען.

לאה האָט א פערזאָרגטע איבערגעלעגט די זייף אונטער'ן טיש און גע'דעגה'ט. וואָס דער זומער טריקענט עס איין. נייגצעהן גראָשען קאָסט זיך אליין און מעהר ווי צוואַנציג גיבען זיי ניט.

שווער איז יצחק'ן צו זיצען אין שטוב. ער קוקט אויף דער מאַמען, אויף זעליק'ן, אַזוי איינזאם און שוואַך זיינען זיי, און ער פיהלט, אז ער מוז זיי מיט עפּעס העלפען.

— וואָס קען ער אבער טהאָן?

און איהם פערדריסט אויף זיין גאַנצען לעבען. אלץ איז אַזוי נאַריש. וואָלט ער כאָטש געלד צונויפגעקליבען, וואָלט ער פּסח'ן בעקליידעט, פאַר זעליג'ן א רבי געדונגען, דעם טאַטען גענעבען.

אַזוי, נאָך וואָס איז ער אהער געקומען, און צוליעב וואָס איז ער געבליבען אין דער היים? וואָס וועט ער דאָ טהאָן?

אוועקגעהן צו אסתר'ן האָט ער אויך ניט געקענט, האָט ער צוגערופען צו זיך רחל'ן, אוועקגעזעצט איהר ביי זיך אויפ'ן שויס, געגלעט איהרע האָר און געפרעגט:

— דו ווילסט איך זאָל דיר ברייננגען א חתן פון וואַרשא?

רחל איז רויט געוואָרען און געוואָלט ארויסרוקען זיך פון זיינע הענד.

— זיץ ביי מיר — האָט איהר יצחק געבעטען — דו

ביזט א שעהן מיידעל, דיינע אויגען זיינען אבער שווארץ, אזוי שמוציג, ווי פערלאָזטו עס זיי ; דיך וועט א וואר־שעווער חתן ניט וועלען נעהמען מיט אזעלכע אויגען. דו וואשט זיי גאָר קיינמאָל ניט ? דעריבער זיינען זיי אזוי שווארץ.

— קיינמאָל ניט. — האָט רחל שטיל געענטפערט, און ארויסגערוקט זיך פון זיינע הענט.

לאה האָט זיך איינגעהערט ווי יצחק רעדט מיט רחל'ן און געטראכט, אפשר מיינט ער דאָס זיך, צוליעב וואָס איז ער געבליבען היינט אין דער היים; מסתמא וויל ער עפּעס דערצעהלען דער מאַמען. איהר פּנים איז ליכטיגער געוואָרען, זי האָט געלאָזען די זייף, אויפגע־הויבען דעם קאָפּ און פערקוקט זיך אויף יצחק'ן:

— שוין דאנקען גאָט פינף און צוואנציג יאָהר, דאָס עלטסטע קינד, וואָס טראכט ער?

און דערמאָהנט האָט זי זיך, אז די גאנצע צייט זינט ער איז אין דער היים, האָט זי מיט איהם קיין איינמאָל ניט גערעדט, ווי א מאמע מיט אן עלטער קינד.

— ער געהט צו זרח'ן, וועט עפּעס זיין מיט אסתר'ן, האָט ער אימיצען צוגעגרייט אין דער וועלט און וועגען אלץ האָט איהר זיך איצטער אַזוי שטארק געוואָלט וויסען, האָט זי אָנגעשטעלט אויף איהם איהרע גרויסע אויגען און גע־בעטען מיט זיי ער זאָל איהר זאָגען. יצחק האָט געשוויגען, גאָר אויסגעמיטען איהרע בליקען. און פרעגען איז איהר שווער געווען, האָט זי אָנגעגאָסען א גלאָז ביר און דער־לאנגט איהם:

— טרינק מיין קינד — האָט זי געלאכט — גאָט זאָל געבען, מ'זאָל אויף דיין חתונה טרינקען. נו וואָס מיין

זוהן? — האָבען זיך ברייט אויפגעעפענט דער מאַמעס אויגען און איהר האָט זיך אַזעלכעס געוואָלט זאָגען, וועגען וואָס זי האָט נאָך קיינמאָל מיט קיין קינד ניט גערעדט.

— צו מיר אויף דער חתונה וועל איך דיך געוויס בעטען — האָט יצחק אַ שמייכעל געטהאָן און אויסגעטרונ־קען די ביר.

לאה'ן איז שווערער געוואָרען אויפ'ן האַרצען, ווי יצחק וואָלט איהר אַבגעזאָגט אין איהרער אַ בקשה און זי האָט אַליין ניט געוואוסט, וואָס ווייטער צו ריידען.

— אסתר'ן, אסתר'ן — האָט זי איבערגע'חזר'ט אין זיך — אפשר גאָר ניט, ווי ניט וואָלט ער געזאָגט, האָבען אָנגעהויבען צושווימען איהרע ליכטיגע האָפנונגען און זי איז אַן אומעטיגע געבליבען שטעהען לעבען טיש, און איהר גאַנצער לעבען איז לאה'ן פּלוצלונג אַזוי פּוסט געוואָרען.

פּסח איז די גאַנצע צייט ניט אַבגעטראָטען פון יצחק'ן געלאַסטשעט זיך צו איהם, ווי אַ הינטעל, געקוקט אויף איהם און געוואָלט טרעפען, צו יצחק וועט איהם טאַקע נע־מען מיט זיך. דאָ, אין שטוב איז איהם שווער צו ריידען וועגען דעם, האָט ער יצחק'ן אַליין גערופען אין גאַס, גע־מורמעלט שטיל:

— דאַרטען, איך וועל דיר בעווייזען, דערצעהלען און געצויגען פאַר'ן אַרבעל, ביז'ל וואַנען ער האָט אַרויס־געמאַניעט יצחק'ן פון שטוב.

י״ך

אין דרויסען האָט פסח ניט גערעדט מיט יצחק׳ן וועגען זיין אוועקפאָהרען. איצטער איז איהם גוט געווען דאָ, ביים טאַטען אויפ׳ן הויף, און ער האָט וועגען קיין אנדער זאך ניט געטראכט. ער האָט א צופריעדענער דערצעהלט יצחק׳ן פון דאָרף, ווי די גוים מאכען אויף פסח גרויסע הוידעס, פלעכטען אוים די ׳שטריק פון ריטער און היינגען זיי אויף אויף אלטע רעדער; יעכיאלט פערליבען זיך די שקצים אין די שיקסעס.

— פון זייערע חתונות, אז מ׳זעצט אוועק דער כלה אויף א דייזשע, איידער זי פאָהרט אין קלויסטער צו דער חופה און די „סוואטעס“ טהוען זיך אָן אין ווייסע האנטוכער.

פון זיינע רביים, אז איינער האָט פערטייטשט: „פעטשקא טאפיטסיא“ — אָן אייוועלע טרינקט זיך. דערפאר האָט איהם די מאמע אוועקגעשיקט, און פון יעמאלט אָן האָט מען קיין אנדערען ניט גענומען.

און אז די מעשיות האָבען זיך ביי פסח׳ן אויסגענומען, האָט ער אליין אויסגעטראכט און דערצעהלט יצחק׳ן, ווי ער איז אמאָל געפאָהרען ביינאכט און „פליטניקעס זיינען אויף איהם אָנגעפאלען, אָדער — אז עפעס א ווייסענקעס האָט איהם איינמאָל בעגלויט ביז׳ן שטוב, און ווען ער וואָלט ניט א מאך געטהאָן מיט׳ן האנד, וואָלט עס איהם

דעריבּטיקט, אַזוי זאָגט יאַנקעל פּאַדלאַנקער.

אַז ער האָט אַמאָל אַרויסגעגנב'עט ביים אַקציזניק די ביר, וואָס ער האָט ביים טאַטען צוגענומען און אַוועק־געשטעלט אויף'ן זעלבען אָרט פלעשער מיט קוואַס. דער־נאָך, אַז מ'האָט געבראַכט צום משפּט די פלעשער און דער ריכטער האָט דערזעהן, אַז דאָס איז קוואַס, האָט ער זיך אויסגעלאַכט. און דעם אַקציזניק האָט מען דערפאַר אָבגע־זאָגט פון זיין שטעלע. אָדער, אַז ער איז אַמאָל אַנטלאָפען מיט אַ סנאָפּ שטרוי אין אַ זעקעל, ווען דער אַקציזניק איז געקומען. ער האָט געמיינט, אַז מ'טראָגט דאָס אַרויס דעם בראַנפען פון שטוב, האָט איהם דער אַקציזניק אָנגעהויבען נאָכיאַגען. דערווייל האָט מען דעם בראַנפען פאַרבעהאַל־טען, און ווען פּסח איז אָבגעלאָפען ווייט פון שטוב, האָט ער אַרויסגעשטעלט דעם צונג און בעוויזען איהם, אַז דאָס איז שטרוי...

און אַזוי רעדענדיג האָבען זיי גאָר ניט געפיהלט, ווי זיי האָבען זיך דערווייטערט פון שטוב, אַריבער דעם בריק און אַרויס אויפ'ן וויהאָן.

דאָרפישע פערד און בהמות פּיטערען זיך רוהיג אויף איהם; אָהן אַ פּאַסטוך געהען זיי פריי אַרום. קליינע שיק־סעס, שקצים מיט געפלאָכטענע קאַשיקעס און לאַנגע ביי־טשען לויפען אַרום איבער'ן גראָז, שפּיעלען זיך, לעגען אויף פייער, קלייבען האָלץ פון וועג, ברעכען צווייגען פון די בוי־מער און מאַכען גרעסער דעם פייער. דערנאָך לויפען זיי צום טייך, געהען אַריין אין וואַסער, פּאַליושקען זיך לעבען ברעג, אָדער שווימען אַוועק ווייט און קומען צוריק צו געהן מיט'ן ברעג, וואַרפען זיך ווידער אַריין אין וואַסער און לאָ־זען זיך ווייטער אַוועק...

אונטער׳ן אויסגעבויגענעם האריזאנט פינטלען שטן׳ס פון די ארבייטער אויפ׳ן פעלד. ווער רייסט די פערשפעטיגטע קערנער, אנדערע קלייבען צונויף די צווייטע היי; ערגעץ טרייבט א גוי זיין דארען פערדעל אונטער׳ן אקער, בעגלייטענדיג אומעטיג די מחנות פויגלען, וואס איילען זיך אין מזרח.

און קוקענדיג אויף זיי זעהט דער גוי פאר זיינע אויגען דעם קאלטען ווינטער, וועלכער וועט פערשלייערען דעם אבגעקראכענעם פנים פון דער ערד.

פסח האט פון ווייטען דערזעהען רחל׳ען, זי איז געזעסען א פערהויינטע און געוואשען די אויגען אין טייך און געקוקט אויף איהר שטן אין וואסער. ער איז אנטלאפען צו רחל׳ען און געבראכט איהר צו יצחק׳ן. יצחק האט איהר איינגערעדט, אז שווארצע אויגען זיינען שעהן:

— דו וועסט גיכער קריגען א חתן.

— ניין, ער וועט ניט וועלען! האט פסח געלאכט. רחל האט געוואלט אנטלויפען פון זיי. יצחק האט איהר דעריאגט און בערוהיגט.

— זאג איהם, איך בין א שעהנע מיידעל, איך וועל קריגען א חתן פון ווארשא, און וואס, ער? ער וויל דאך ווערען א „האנוטשניק“, שרייען:

— באבי האנוטשי!

— ניט וואס וויל איך! — האט פסח אויסגעשריען
— איך וועל אוועקפאהרען.

רחל האט זיך בערוהיגט און הערט זיך צו ווי יצחק רעדט איהר איין, אז שווארצע אויגען זיינען שעהן און זי איז זעהר א שעהנע מיידעל, אלע זאגען אזוי, און פסח דער־

צעהלט, ווי אזוי די גוים האָבען צוגענומען ביים פּריץ דעם וויהאָן:

— און הויכע פּאַפּאַחעס, אזעלכע הויכע — נעהמט ער פאַרגלאַנדער די הענט — אז מ'האָט זייער פּנים ניט ארויסגעזעהן, זיינען זיי אראָבגעקומען פון דער מלחמה. ביקסען מיט שווערדען געבראַכט פון דאָרטען און אנגע־הויבען ריידען, אז דער וויהאָן איז דעם דאָרף'ס.

— מ'האָט שלעכט געטהיילט — האָבען די גוים גע־שריען — אונזערע זיידעס האָט מען אבגענאַרט, פאַר א צו־בער בראַנפען אבגעקויפט. יוזעפּקע פלעגט זיך אנטרינקען ביי אונז, פאַלען פון די פיס, ארומגעהענדיג איבער'ן דאָרף און ריידען:

— אַזוי האָט מען געמאַכט מיט אונזערע זיידעס — און דאָס גאַנצע דאָרף פלעגט שרייען:

— דאָרף מען צונעהמען!

זיי האָבען אַזוי לאַנג גערעדט, ביז'ל זיי האָבען אין איין טאָג ארויסגעטריבען זייערע בהמות מיט די פערד־אויפ'ן וויהאָן.

— פאַר'ן אָקאָנאָם אפילו ניט געשראָקען זיך — ווערט פרעהליכער רחל.

— אַהאַ דאָס גאַנצע דאָרף איז ארויס מיט די ווייבער, מיט די קינדער מיט אָטאָסעס און מיט פלעקער, מיט ביקסען און זיי האָבען אזוי געשריען, אז אַזש אין באָביע האָט מען דערהערט און פון דאָרטען זיינען אויך געקומען די גוים.

דער אָקאָנאָם האָט ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן, האָט ער אנגעזאָגט דעם פּריץ און מ'האָט ארויסגעשיקט

אהער סטראזשניקעס מיט אוראדניקעס, מ׳זאָל בינדען די גוים.

די גוים האָבען אויפגעלעגט א גרויסען פייער און געוואָלט אונטערצינדען דעם הויף, די בהמות האָבען זיי ניט צוגענומען פון וויהאָן און די סטראזשניקעס האָבען גאר נישט געקענט טהאָן, האָט מען זיי אָנגעהויבען שרעקען אז דער גובערנאַטאָר וועט קומען מיט הארמאטען.

יצחק קוקט זיך איין אויף יעדע קינדער, ווי שעהן פסח דערצעהלט, זשאלעוועט, וואָס ער ווערט פערפאלען דאָ אין דאָרף, דריקט איהם צו צו זיך און פרעגט:

— נו, און דער גובערנאַטאָר איז געקומען?

— ער קען נאָך קומען — ענטפערט רחל — דער אוראדניק אליין האָט געזאָגט פאראכטאָגען דעם טאטען; איך האָב געהערט.

— ער וועט פּלוצלונג קומען — כאפּט אונטער פסח — און צובונדען זיי.

וואסיל, דער ניקאלאיעווסקי סאלדאט, אַן אלטער נידעריגער גוי, דאָס הארץ בעהאנגען מיט מעדאלען, האָט זיי בעגעגענט, אבגעשטעלט פסח׳ן:

— וואוהין געהסטו דאָס, א דו ניעספינאק, פערד גנב׳ענען? — און ער נעהמט אָן פסח׳ן פאר׳ן אויער און בעגיסט איהם מיט זיין גוטמוטהיגען שמייכעל.

— און וואוהין געהסטו, זיידע? — וויל זיך פסח קלוגען.

— אָ! איך מיין קינד טהוט ער א זיפץ — דאָ איז שוין ניטאָ קיין איין גרעזעלע, אויף וועלכער מיין פוס האָט ניט געטראטען, און איצטער געהט שוין מיין וועג אראָפּ,

אַראָפּ, און דיינע — אויפ'ן באַרג, אויפ'ן באַרג — הויבט וואסיל אויף שווער זיין האַנט אין דער הויך.

— דאָס איז מסתמא לאה'ס זוהן, דער „פּאַניטש?“ — פרעגט ער אויף יצחק'ן.

— יאָ, זיידע — ענטפערט מיט דרך ארץ יצחק.

— אַ היים געקומען, געדיענט מסתמא דעם קייזער? וואָס איז אבער היינט פאַר אַ דיענסט! דריי יאָהר; פינף און צוואַנציג יאָהר האָבען מיר אָבגעדיענט דעם קייזער, ניקאָליי דעם ערשטען, איצטער ווייסען זיי אויף פון דיענסט; ! מיר פלעגען אבשטעהן טעגוויייז אויף איין פוס „פּאַד קאַזיראַק“.

— איצטער איז גאָר אַנדערש — ענטפערט יצחק און ער וויל, אַז וואסיל זאָל ווייטער דערצעהלען.

— אָ, ניין, סיינקו! ניין, ניין — זיפצט וואסיל — ניטאָ אַמאָליגע מענשען, ניטאָ גאָר ניט, אפילו די בלאָטע איז אויך ניט די זעלבע; אַמאָל זיינען דאָ געווען הויכע, הויכע אַיר מיט גרויסע קוסטען. די פראַנצויזען האָבען זיך דאָ בעהאַלטען, דער טייך האָט אפילו אַנדערש געפלאָסען, אביסעל ווייטער, ברייטער; אָט דאָרטען אָ — ווייזט ער אָן אויף אַ זומפּ — האָט אַ „פּראַקליאַטע“ באַבע געטריבען ווייסע גענז, זיינען זיי אוועקגעשוואומען מיט'ן טייך. האָט זי אַנגעהויבען שרייען הויך, ווי אַ בורע, ווי וועלף רעווען אין וועסנע:

— קום נאָך מיר! קום נאָך מיר! — האָט זיך דער טייך גענומען אַליץ לינקער און לינקער און געבראַכט איהר די גענז, און פון יעמאָלט אָן איז ער געבליבען דאָ אויף שטענדיג.

— אַזעלכע האָבען אבער ניט קיין גוטען סוף, מיין

קינד. — ווערט וואסיל׳ס פנים ערענסטער — פון איהר איז קיין גערעהעניש ניט געבליבען: קיין קינדער אפילו ניט געלאזען. איז אמאל געווען אזא לעבען? אָ, אָ, — קוקט ער אויף די קינדער, וואס טרייבען א היים די בהמות — ווען איך בין אזא געווען, האב איך שוין געדיענט דעם פריץ; א יתום געבליבען; דער טאטע האט איבערגעלאזען צו עלף יאהר. פאחרט דורך איינמאל קאזלאווסקי; — דער אלטער האט נאך געלעבט, געווען א „פאניטש" — און זעהט מיך אקערען.

— עה — זאגט ער — גאלגאניע, דו קענסט פאר זיך ארבייטען, קענסטו אין הויף אויך אבגעבען.

— וואס וויסען זיי היינט? — קוקט וואסיל אויף די קינדער און קלייבט זיך נאך עפעס צו דערצעהלען.

פסח׳ן פערדריסט למי דער אלטער גוי האט זיך ארייגעמישט און לאזט איהם ניט ריידען. ציהט ער איהם פאר׳ן פאלע, נעהמט צו דעם שטעקען און פרעגט איהם מיט פערדרוס, ווען וועט ער שוין אוועקגעהן.

— איך וועל געהן מיט׳ן „פאניטש" — ענטפערט וואסיל — דורכשמועסען זיך מיט איהם, א דו ניעספינאק לאזט ניט צו רוה אן אלטען מאן.

— פארוואס טשעפעסטו איהם? — בעמערקט יצחק.

פסח פערשעהמט זיך, ווייסט ניט וואס צו ענטפערען, איהם איז אומעטיג צו געהען מיט זיי און ער אנטלויפט א היים.

אויפ׳ן וויהאן טרייבען די שקצים די טשערעדע א היים.

— וועט זיך דערטרינקען! — שרייט א שגץ און

כאפּט זיך שלאָגען צו זיין חבר, פאַרוואָס ער האָט געלאָזט געהען די בהמות מיט׳ן טייך.

— אַ גרויסער וואסער קומט אָן! — לויפט איינער פון ארויף טייך — לאָז ניט געהן!

און מ׳האָט צונויפגעטריבען די בהמות מיט די שעפּסען אין איין ווינקעל און מ׳שרייט צו די איבעריגע פּאסטוכער, אז זיי זאָלען פערהאַלטען זייערע בהמות. און דער טומעל איז אַזוי גרויס פון די פּאסטוכעס קולות און פון דעם מעקען פון די בהמות, אז ס׳דוכט זיך, די בלאָטע טרייסעלט זיך פון זיין שווערקייט. לעבען טייך קריגען זיך נאָך אַלץ די שקצים, פאַר וואָס מ׳האָט געלאָזען די פּאַר בהמות געהן דורכ׳ן טייך. אלע קוקען אויף דער קליינער רויטער בהמה׳לע, וואָס ראנגעלט זיך מיט׳ן וואסער. איהר עק איז שוין אינגאנצען איינגעזונקען, דעם קאָפּ אבער ציהט זי אויס אין דער הויך, קוקט אזוי רחמנות׳דיג אויף די מענשען און בעט זיך, מ׳זאָל איהר ראַטעווען.

און דער שטרום וואסער טרייבט איהר אלץ נעהנטער צום גרוב.

— טרינקט זיך! — שרייט אויס איינער. א צווייטער ווארפט אראב פון זיך די היטעל, צלמ׳ט זיך איבער און ווארפט זיך אריין אין טייך.

— אָט האָט ער זי שוין אָנגענומען פאַר די הערנער און שלעפּט זי צום ברעג.

— זעץ זיך רייטענדיג! — שרייט מען פון ברעג.

אין דארף איז געוואָרען לעבעדיגער, די גוים זיינען שוין געקומען פון דער ארבייט, און דער טומעל

וואקסט פון די קליינע הייזלעך. פינסטערע פענסטערלעך, פערשטיקטע שפּארונעס, הויבט זיך אויף אין דער הויך, וואקסט איבער דעם דאָרף, פערשפּרייט זיך איבער די פעלדער, גיסט זיך צונויף מיט די אבגעריסענע טענער פון די פעלד־ארבייטער, וואָס טרינקען זיך אין דער אונענדליכקייט צוזאַמען מיט דער אבשטארבענדער זון. דער האלב קיילעכדיגער הימעל האָט זיך אראָבגעלאָזען מיט זיינע ברעגען אין טייך, אנגעצונדען מיט זיין פלאַם דעם וואַסער, פערשפּרייט דעם בליאסק איבער די פעלדער, איבער די לאָנקעס, אויסגעגאָסען זיך אויף די שייערען.

אויפ׳ן הויף, הינטער ישראל׳ס שטיבעלע שטעהען צוויי פוהרען. זיי זיינען ניט לאנג געקומען פון פעלד און מיט׳ן פייכטען רח פון דער אסיענענדיגער לופט גיבען זיי אָפּ. יצחק זאפּט איין אין זיך דעם רח און קוקט זיך איין, ווי די צוויי גוים נעהמען אראָב די אויסגעגראבענע קאַרטאָפּעל פון די פוהרען און שפּאַנען אויס די פערד. און איהם פערדריסט, למי האָט זיין טאַטע ניט אזעלכע פערד. ער וואָלט אויך אזוי אראָפּגענומען פון וואגען; געקומען אויף אלע זומער א היים, איינגעשפּאנט די פערד און געפאָהרען מיט זיי אין פעלד.

— און אַזוי וואָס? — האָט זיך יצחק איינגעקוקט אויף דער טאַטענס קליינער שטוב און איהם האָט זיך אזוי ניט געוואָלט אריינגעהן אינעווייניג.

י״ן

ביי ישראל׳ן אין שטוב איז שטיל, קיין גוים קומען ניט. אלע זיינען זיי איצטער פערנומען ביי זיך אין דער היים. ישראל שטעהט א בארוויסער אהן א קאפטען, די ארבעל פון העמד פארנאנדערגעשפיליעט און טראכט וועגען לאה׳ן:

— נעבעך אוועקגעשלעפט זיך א הונגעריגע צום אקציזניק, קושען זיינע פיס... און ער וואונדערט ווי אזוי קען זי דאס, ביי איהם וואלט דער צונג פערגליווערט געווארען, ווי ער וואלט נאר אריין צו איהם אין שטוב און ער וואלט קייןווארט ניט געקענט אויסריידען.

— זי געהט אבער אומעטום, און פיהרט אויס..

ווערט ישראל׳ן זיין ווייב נאך נעהנטער און ליעבער. און אין דער מינוט פערגעסט ער גאר אהן איהרע קולות, איז איהר אלץ מוחל. אזעלכע ווארימע געפיהלען וועקען זיך אויף ביי איהם צו לאה׳ן; ער וואלט אזוי געוואלט האבען איהר איצטער לעבען זיך, עפעס רעדען...

ער געהט דורך עטליכע מאל די שטוב, בעקוקט די ערטער וואו דער בראנפען ליגט בעהאלטען, צו ס׳זעהט זיך ניט ארויס, און זעצט זיך צוריק אוועק לעבען טיש, פוילט זיך געפינען עפעס אנצוטהאן אויף די פיס.

— ווער זעהט דאס דא? אט אזוי איז שוין צעהן יאהר — טראכט ער — אז מ׳שעהמט זיך פאר קיינעם ניט,

מ'איז אבגעריסען פון דער וועלט און פון מענשען, מ'ווייס ניט פון קיין שבת און פון יו"ט, נאָר סטעפּאַן און ווידער סטעפּאַן...

ראש חודש אלול האָב איך ארייגעקוקט אין א ספר, ווייס איך, אז איך בין א איד, און איהם נעהמט ארום א וועהטאָג פאר די קינדער, פאר וואס זיי האָבען ניט קיין רבי...

— אַט בלוקענאיעט ער זיך ארום — קוקט זיך איין ישראל דורכ'ן פענסטער אויף זעליג'ן — האָט קיין עין הרע ניט א גוט קעפּעל, אבער וואס, קיין קאפּיטעל תהילים אפילו ניט אבגעזאגט. איך, אין זיינע יאָהרען, האָב שוין אליין א לייענעם געמאכט, קלאָהר געווען אין תנ"ך, מען האָט מיר געזאָגט איין וואָרט — איך דעם גאַנצען פסוק. אויך געהאָדעוועט זיך ביי אָרימע טאַטע־מאַמען, איין שטאָרט אבער געוואוינט מיט חיים'ס און אברהם'ס קינ־דער גע'חבר'ט זיך, פון וועמען קענען זיי זיך דאָ אפּלער־נען? פון סטעפּאַנען?

און איהם פערדריסט פאר וואס פסח לויפט ארום א פערשוויצטער אהן א היטעל מיט די שקצים איבער'ן הויף.

— ווי עשיו'קע...

און ישראל פיהלט אליין ניט, ווי ער הויבט אָן קלאַ־פּען אין פענסטער און רופט איהם מיט כעס אין שטוב אריין:

—דו האָסט געדאַוועגט מנחה? וואָס לויפסטו ארום? דו קענסט ניט נעהמען קיין ספר אין האַנט?

און ער קען ניט שענקען פסח'ן פאר וואָס ער איז א גאַנצען טאָג אין שטוב ניט געווען, האָט ער אראָבגענומען דעם פאַס און אָנגעהויבען שלאָגען איהם. פסח רוקט זיך

אריין אין א ווינקעל, נורעט איין דעם קאָפּ, שטעלט ארויס אַ פריהער די פּלייצע און קוקט שטיל און דערשראקען אויפ'ן טאַטען.

יצחק איז אריין אין שטוב, דערזעהן, ווי דער טאַטע שלאָגט פּסח'ן מיט אַזאַ רציחה. דער אינגעל שרייט ניט, גאַר קוקט מיט קעלבערישע אויגען אויף ישראל'ן, ווי איהם וואָלט גאר ניט ווערה געטהאָן — איז ער א צוטומעלטער צוגעלאָפען און צוגענומען פּסח'ן פון טאַטען.

— פארוואס שלאָגסטו איהם? — האָט יצחק געפרעגט.

— טאַקע פארוואס האָב איך איהם געשלאָגען? — האָט ישראל אוועקגעווארפען דעם פּאַס, זיינע הענט האָבען זיך אראָבגעלאָזען, ווי פער'חלש'טע — הארעוועט נעבעך, געהט אבגעריסען, וואס פאר א פערגעניגען האָט ער ביי מיר; א קינד, קען זיצען אין שטוב — האָט ישראל געטראכט, שטעהענדיג לעבען טיש און איינגעקוקט זיך דורך'ן פענסטער אויפ'ן הויף, ווי די ארבייטער געהען אַ היים. און רחל זיצט לעבען שטוב און זינגט צוזאמען מיט זיי, מיט'ן זעלבען קול.

— קען מען דערקענען אז דאָס איז אן אידיש קינד? דער זעלבער ווילדער קול, טופּ מיט'ן פּוס ווי ביי האנוליען. דערפאר האָב איך פּסח'ן געשלאָגען — פערענטפערט ער זיך פאר זיך אליין, — און אז איך וועל זי אויך שלאָגען, ארייננעהמען אין שטוב, וועט דאָס העלפען? ווערט ישראל'ן אזוי שווער אויפ'ן הארצען...

פּסח האָט זיך צוגערוקט צו יצחק'ן. שטאָלץ האָט ער זיך געפיהלט מיט דעם, וואָס יצחק האָט איהם צוגענומען און דער טאַטע קען איהם מעהר ניט שלאָגען. און געפיהלט

האָט ער איצטער ריכטיג, ווי יצחק וואָלט איהם פון ראנען
צוגענומען. פון די געדאנקען איז איהם גרינגער געוואָרען.
ער האָט פערגעסען אן דעם טאַטענס קלעפּ. די גאנצע שטוב
איז איהם פרעמד און איבעריג געוואָרען און ער איז מיט
יצחק'ן ערגעץ ווייט, ווייט, אין די גרויסע שטעדט...

אין שטוב איז שוין טונקעל; דער אבענד האָט זיך דאָ
פריהער אנגעהויבען ווי אויפ'ן גאס. אין דרויסען איז נאָך
די זון געשטאַנען הויך, א סך העכער, איבער די דעכער פון
די הויף־שייערען און בעגילט ארויפצוצו די שפּיצען בערג;
ביי ישראל'ן אין שטוב האָט זי זיך שוין אויסגעצויגען ווי
א שמאָלער פּאַס אויפ'ן אויוועז און גלייך אויסגעגאנגען.

אלע קינדער האָבען זיך צונויפגעקליבען פון גאס, לאה
איז שוין אויך געקומען פון אקציזניק; זי זיצט אין א ווינ־
קעל און בעקוקט איהרע בארוויסע פיס, ווי זי האָט זיי
צוקלאפּט און מאכט ביי זיך אָפּ, אז זי וועט שוין מעהר
ניט אָנטהאָן דעם מאַן'ס שיך. אין שטוב ווערט נאָך טונ־
פייער שעמט מען זיך אנצינדען. קומט יעדערער אויס נאָך
פערטרויערטער. עפּעס ווי איבעריגע דרעהען זיי זיך ארום
איבער'ן שטוב. ישראל געהט ארום און טראכט, אז ס'איז
ניטאָ וואס צו טהאָן; היינט נאָך קיין גלדן אפילו ניט גע־
לייזט, און פּלוצלונג האָט ער דערפיהלט, אז זיין געזינדעל
איז אַזוי גרויס און די שטיבעלע איז צו קליין פאר זיי... ער
האָט שוין א טאכטער חתונה צו מאכען, זעליג'ן קען מען
ניט אבגעבען צו קיין רבי, אפילו ער זאָל האָבען מיט וואָס;
צו גרויס צווישען עברי־קינדער; אין דער ישיבה — קען ער

נאָך גאר ניט... וואָס וועט פון איהם אויסוואקסען דאָ אין דאָרף; וואָס א טאָג וועט ער אלץ עלטער; אפשר וואָלט איהם יצחק צוגענומען צו זיך?

לאה קוקט אויף יצחק'ן און קלערט, וואָס וועט זי איהם געבען עסען, אליין קומט מען אוים ווי ס'איז. און זי האָט זיך פערטראכט וועגען וואסיל'ס אקסען, — אפשר הייסען איהם ברייננגען זיי, וועט דערווייל'ע זיין א שטיקעל פלייש אין שטוב...

יצחק קוקט זיך איי זאויף די אומעטיגע פנים'ער פון די שטוביגע און פאר איהם ציהט זיך אוים נאָך אן אומעטיגערער אבענד. ווידער גוים, קולות, און א טיעפער וועהטאָג נעהמט איהם ארום. שווער איז איהם צו בליי־בען דעם אבענד אין דער היים. דאָרטען, ביי זרח'ן, האָט ער געוואוסט, ווארט אויף איהם אסתר. קוקט איהם אוים פון גאנעק, געהט אריין אין וואלד, דערשרעקט זיך פאר'ן פארנאכטיגען שטן פון די בוימער און קערט זיך אום צו־ריק.

נאָך שווערער איז איהם אבער צו זאָגען די שטוביגע, אַז ער געהט אוועק פון דער היים. האָט ער זיך שטיל ארויס געדוקט פון שטוב. קיינער האָט עס ניט געזעהן, חוץ פסח'ן, וועלכער איז אויך ארויס נאָך איהם. מיט א צווייגעל אין האנט איז ער נאָכגעלאָפען א בארוויסער נאָך יצחק'ן, טריי ארייננגעקוקט איהם אין די אויגען, געוואָלט טרעפען, וואָס טהוט ער ביי זרח'ן, ווי נעהמט מען איהם צו דאָרטען; צו מ'לאָזט איהם אריין אין די הינטערשטע צימערען...

און מיט דעם וואס יצחק נעכטיגט און פאדליעשוק פאָהרט מיט זרח'ן אין זיין בריטשקע, איז ער נאָך גרעסער געוואָרען אין פסח'ס אויגען און נאָך שטארקער האָט זיך

איהם פערוואָלט אוועקפאָהרען אין די גרויסע שטעדט; ער וועט אויך געהען צו זרח'ן, און מ'וועט איהם אויך צונעהמען אין די הינטערשטע צימערען — האָט פסח געטראכט, פערדרייסענדיג דעם קאָפּ צו יצחק'ן.

זיי זיינען ארויס הינטער'ן דאָרף; פסח איז מיעד געוואָרען, נאָכלויפענדיג נאָך יצחק'ן און ער האָט זיך אנגעהויבען אבשטעלען. מיט זיך איהם נעהמען האָט יצחק ניט געוואָלט און א היים שיקען איהם, האָט ער אויך ניט געקענט, האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויף א שטיין און פערטראכט זיך, וואָס זאָל ער טהאָן.

און ניט ווילענדיג האָט ער אויסגערעדט:

— דו געהסט אויף פסח?

— ניין, איך געה יט — האָט ער פויל און פעראוּמעטיגט געענטפערט.

— ווערסטו זאָגען אין שטוב אז איך וועל ניט קומען א היים נעכטיגען.

פסח האָט איהם גאר ניט געענטפערט, געמאכט מיט זיין צווייגעלע א פּאָר פּאסעקלעך אויפ'ן זאמד, אראָפּגעלאָזען דעם קאָפּ און אוועקגעגאנגען א היים. און ווען ער האָט זיך אומגעקוקט צוריק און דערזעהען, אז יצחק איז שוין אין וואלד אריין — האָט איהם ארומגענומען אזא גרויסער וועהטאָג און אומעט, — ווי ער וואָלט אין דער מינוט דערפיהלט, אז יצחק איז שוין אוועקגעפאָהרען און האָט איהם ניט מיטגענומען — און ער האָט זיך שטארק, אויפ'ן קול פאַרנאַנדערגעוויינט און אנטלאָפען א היים.

י״ח

דאָבע איז געקומען א מ׳רע פון דאָרף. און דערזע־ענדיג, אז יצחק איז ניטאָ, איז איהר אזוי אומעטיג געוואָ־רען, אז זי איז אפילו ניט געגאַנגען עסען.

— אַוועקגעגאנגען צו אסתר׳ן — האָט זי זיך אוועק־געזעצט אויפ׳ן שוועל פון פאָרהויז און פערטראַכט זיך וועגען איהר אייגענעם לעבען, איבערגעצעהלט איהרע יאָה־רען: „פיער און צוואַציג, שוין פינף און צוואַנציגסטער, ניט לאַנג געוועזן אכטצעהן, דער פנים איז אַזוי פול געוואָ־רען, די באקען היינגען אראָב, און איך זעה נאָך אויס על־טער, ווי איך בין. גראָב — און א גאַרסעט שווער צו געהען — אָהן איהם קען מען זיך ניט בעווייזען פאַר לייטען. און וואָס וועט זיין — זעהט זי פאַר זיך ברכה׳ס אלטע מוידען — כּאָטש שטעל זיי אַלעמען אין איין טאָג אונטער דער חופה. ווי לאַנג האָט זי פון זיי געלאַכט, איצט איז זי שוין אליין אויך אַזאָ. און דאָבע האָט קיין אויסגאַנג ניט געזעהן פון איהר לעבען; שטענדיג זיצען צווישען די גוים... און זי האָט דערפיהלט די בליקען אויף זיך, מיט וועלכע מ׳בעגע־גענט ברכה׳ס טעכטער, ווען זיי געהען ארויס אמאָל שבת שפּאַצירען.

א קנאה האָט זיך אין איהר אויפגעוועקט צו יצחק׳ן — ער איז אַוועקגעפאָהרען, ניט געוואָלט זיצען אין דער היים. און זי דערמאָנט זיך, ווי זי האָט געוואשען זיינע

ווערט — פּופּצעהן יאָהר אַלט געווען יעמאָלט, געקענט נאָך פּאָהרען; אַ ברייטע וועלט, אַ מיידעל אַבער.. אַזוי וועט זיין מיט רחל'ען אויך; נישט־קשה פּסח מיט זעליג'ן וועלען דאָ ניט זיצען; זיי וועלען אוועקפאָהרען, נאָר מיר דאַרפען דאָ פינסטערען, און דאַרטען — האָט זיך פאַר דאָבע אויסגע־מאָלט אַזאַ ליכטיגע וועלט און מיט יעדער יאָהר, האָט זי געפּיהלט, ווערט אַלץ מעהר אָבגעשניטען דער וועג אַהין. איז זי אריין אין שטוב, אַרויסגענומען פון יצחק'ס קעשעל זיינע בילדער, אַרוים מיט זיי אין שפייכלער, אַנגעצונדען דאָרטען פייער און גענומען בעקוקען זיי:

יצחק אין פערשיעדענע פּאָזעס: אַליין, אין גרופּעס מיט בחורים און מיט מיידלעך. געוואָלט האָט זיך איהר טרעפען ווער איז זיינע, וועמען האָט ער ליעב געהאַט און זי האָט געזוכט אָפּשר וועט זי געפינען איהם אַליין מיט אַ מיידעל...

און אַלע בחורים, וואָס זענען אויף די בילדער, לעבען אין דאָבעס אויגען, זי זעהט זייערע בעוועגונגען, הערט זיי רעדענדיג, און זי האָט אַזוי געוואָלט זיין נאָהענט מיט אי־מיצען פון זיי, ריידען מיט איהם. זי וואָלט איהם געגלעט, פאַר די האָר געהאַלטען, און איהר וואָלט אַזוי גוט געווען...

דאָבע האָט אָבער געוואוסט אַז קיינער פון זיי וועט צו איהר קיינמאָל ניט קומען און זי האָט זיך אַזוי ביטער פאַרגאַנדערגעווייגט אויף איהר מזל, אויף איהרע יאָה־רען.

— אַט איז זי שוין דרייסיג יאָהר, די מאַמע רעדט איין, זי זאָל חתונה האָבען מיט אַן אַלמן, ווי חיה ברכה'ס, און וואָס קען זי אַנדערש טהאָן, בלייבען זיצען ביז'ן גרוי־

ען צאַפּ, וואס איז זי אסתר זרח'ס, דער טאַטע האָט די טויזענדער?

סיידען סטיאפּע — האָט זי א טרייסעל געטהאָן זיך פון דעם געדאנק, ארויסגעלאָפּען פון שפּייכלער און אָנגע־הויבען ארומדרעהען זיך איבער'ן שטוב. געמאכט פאר זיך א הערינג, אנגעשטעלט דעם סאַמאָוואר, זי האָט אבער גאר ניט געגעסען.

סטיאפּע דער טעלעגראפיסט — דעם שרייבער'ס זוהן — איז ניט ארויס פון איהרע געדאנקען, ווי ער קומט אלע טאָג, קויפט פאר זעקס קאפּיקעס פּאפּיראסען, קוקט, קוקט אויף איהר רעדט אויס א פּאָר ווערטער און געהט אוועק.

דאָבען דוכט, אז סטיאפּע רייכערט גאר ניט, נאָר ער קויפט אזוי די פּאפּיראָסען, דערנאָך צוגיט ער דאָס די דאָרף־גוים. זי ווייס אז איצטער זיצט ער ביי טאראַ־סען אין גארטען און שפּיעלט אויף זיין פייפעל. און איהר ציהט אזוי אהין.

— ניין, ניין, — חזר'ט זי אלץ איבער און פּרובט עפּעס טהאָן אין שטוב.

אין קאפּ פּלאָנטערען זיך אבער די געדאנקען. ווען זעהט זי דאָ אנדערש, ווער קען קומען אהער? און זי פער־טראכט זיך, אז מ'דאַרף ארויסטראגען די בראנפען; דורך די „זאהומענעס" וועט זי געהען, וועט איהר קיינער ניט זעהן.

זי טהוט א קוק אין שפּיגעל, דער פּנים איז פערררוי־טעלט און זי זעהט אויס שעהנער; פערקאמט זי בעסער די האָר און פרעגט ביים טאַטען:

— מ'דאַרף ארויסטראגען די בראַנפען?

— זאָל זיין דאָ — ענטפערט לאה — קיינער וועט ניט קומען.

— ניין, אימיצער קען נאָך אנפּאַזרען — שפּאַרט זיך איין דאבע — איך וועל דאָס ארויסטראגען אונטער'ן פאטשיילע.

אין דרויסען איז פינסטער, און שטיל ווי די נאכט גנב'עט זיך דאָבע א בארוויסע איבער די פּלויטען, קריכט אריין צו טאראסען אין גארטען. די צווייגען פון די בוי־מער האָבען איינגעקוטעט אין דער פינסטערניש און זי זעהט קיינעם ניט. צו איהר אויער דערטראגען זיך נאָר די טענער פון סטיאפּעס שפּיעלען.

— מ'זאָגט אז ביז האלבע נאכט שפּיעלט ער אַזוי—שטעהט דאָבע און טראכט און ווייס אליין ניט וואָס צו טהאָן.

די צווייגען האָבען זיך א שוהאיע געטהאָן, אויפגע־דעקט סטיאפּעס ווייסע היטעל, און ווידער איינגעשלונגען איהר. דאָבע איז צוטומעלט געוואָרען.

— נאָך וואָס איז זי אהער געקומען ? — איהר לייב האָט אָנגעהויבען ציטערען, האָט זי אוועקגעוואָרפען די בראנפען און אנטלאָפען אהיים.

י"ט

יצחק ליעגט מיט אסתר'ן אויפ'ן גראז, ניט ווייט פון וואלד. פאר די אויגען ציהט זיך א לאנגער, ברייטער פעלד, דער הימער א גרויסער הענגט איבער זיי און שווינ־דעלט מיט זיין קלארקייט אין די אויגען. און ס'דוכט, אז אט לאזט ער זיך אראב אויף די פעלדער און די וואלקענס צוגיסען זיך איבער גאטעס וועלט און צושווימען צוזאמען מיט די קליינע בערגלעך, וואס פינטלען זיך פאר די אוי־גען.

יצחק האט זיך עטליכע מאל איבערגעדרעהט איבער'ן פעלד, אויסגעצויגען די הענט, ווי ער וואלט געוואלט כאפע די קליינע שטיקלעך וואלקענס, וואס האבען ארומגעשוואו־מען איבער איהם. געפרובט אויפשטעהן, נאר באלד האט ער זיך אויסגעצויגען צוריק. נאך מיט מעהר פרישקייט, צוגערוקט זיך צו אסתר'ן און געקוקט אין דער קלאהרער ווייטקייט אריין, אויף די רויטע פלעקען פון דער זון, וואס האבען זיך צוגאסען איבער'ן פעלד, אויף די שפיצען פון די וואלד־בוימער אויף אסתר'ס שלאנקען קערפער, וועלכער איז געלעגען פריי אויסגעצויגען לעבען איהם. ארום און ארום איז אזוי שטיל, מ'זעהט קיינעם ניט, און ס'דוכט, אז קיינער וועט אהער קיינמאל ניט קומען. די פאר פליגע־לעך וועלען זיך אויף אזוי לאנג ארומדרעהען דא, אין דער ווייטער ברייטקייט, ביז'ל וואנען זיי וועט דרעסען און זיי

וועלען ערגעץ דערטרינקען זיך צווישען הימעל און ערד.

און ווי הויכע בערג איז געוואקסען די רוהיגקייט פון די פעלדער און פערבעהאלטען אין זיך יצחק'ן מיט אסתר'ן, און גערופען און געמאניעט האט די שטילקייט יצחק'ן צו עפּעס, געמאכט שטארקער און ברייטער זיין ווילען. האט ער נעהנטער צוגערוקט זיך צו אסתר'ן. מילד און שלאנק האט זי זיך אויסגעצויגען לעבען איהם און איהר ווייכען קערפּער איבערגעבויגען איבער איהם.

פּארנאכט צו.

אסתר ליעגט א מיעדע אויפ'ן פעלד, אביסעל אבגערוקט פון יצחק'ן, און טראכט, אז זי איז זיין כלה.

און איהר לעבען ווערט אזוי פול און בענוגענט. זי פוילט זיך ווייטער צו טראכטען, חזר'ט מעהר ניט איבער: — מיינער, מיינער, און דרעמעלט איין.

יצחק האט זיך פלוצלונג א הייב געטהאן, אוועקגעזעצט זיך און א וויילע פערטראכט זיך. בעקוקט דעם פּארנאכט, ווי דער הימעל איז רויט געווארען און ווי גרויסע שטיקער פייער שווימען ארום די וואלקענס און צינדען אן דעם וואלד און ווי פייערדיגע אויגען קוקען ארויס די בוימער.

יצחק האט אבגעשטעלט זיין בליק אויף אסתר'ן; א מיעדע איז זי געלעגען. די בלוזקע צושפּיליעט, דער קערפּער לויז און פויל. אויפ'ן פּנים אזא זאטקייט, די ווינקלען פון די ליפּען פול מיט צופרידענקייט און דער שמאלער

שטערן איז אינגאנצען איינגעזונקען אין די האָר.

— און זי וועט אויפשטעהן — האָט ער געטראכט — וועט זי מיך בעגעגענען מיט'ן זעלבען שמייכעל, וועלען א קוש טהאָן אין די אויגען, אנהויבען דערצעהלען עפּעס, אי־בער'חזר'ען דאָס, וואָס זי האָט שוין דערצעהלט, ווארטען, אז איך זאָל אנהויבען לאכען און זיין צופרידען מיט דעם. און אסתר צוזאמען מיט איהרע מעשיות איז יצחק'ן אזוי פרעמד און איבעריג געוואָרען, ווי א שווערע משה ארויפ־געלעגט זיך אויף איהם. און איהם האָט זיך אזוי עפּעס גע־וואָלט, ער האָט אליין ניט געוואוסט וואָס... האָט ער זיך אויפגעהויבען א פערזארגטער און געוואָלט אוועקגעהן אי־בער די פעלדער.

אסתר האָט זיך אויפגעכאפּט, טעמפּ א קוק געטהאָן אויף יצחק'ן, געוואָלט עפּעס זאגען, דערזעהענדיג אבער זיין פערכמורעטען פּנים, האָט זי זיך אזוי פערוואונדערט, ווי זי וואָלט איהם ניט דערקענט און זי האָט זיך פערשעמט וואָס איהר בלוזקע איז אבגעשפּיליעט. האָט זי אבגע־קעהרט זיך אָן א זייט און פעריכט איהר בלוזקע.

— איך וועל ניט געהען צו אייך. — האָט יצחק געזאָגט.

אסתר איז רויט געוואָרען, ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערען. ניט פערשטאַנען, וואָס איז מיט יצחק'ן פאר־געקומען, געזוכט, מיט וואָס האָט זי איהם געקענט בעליי־דיגען, פערטראכט זיך וואָס האָט די מאמע מיט איהם היינט גערעדט, זי האָט אבער קיין זאך ניט געפונען, וואָס ס'זאָל איהם בעליידיגען — האָט זי איבערגעפרעגט:

— און מארגען וועט איהר קומען?

יצחק האָט איהר גאר ניט געענטפערט, נאָר א שאקעל געטהאָן מיט׳ן קאפּ, צוזעגענט זיך און איז אוועקגעגאנגען.

אסתר איז לאנג געשטאַנען, איינגעקוקט זיך אויף איהם, געוואונדערט זיך, למי האָט ער איהר קיין קוש ניט געטהאָן, געווארט אפשר וועט ער זיך אומקעהרען. דער־נאָך אוועקגעגאנגען א היים.

כ.

יצחק איז ארויס פון וואלד. צוזאמען מיט'ן אבענד האָט זיך איבער די פעלדער אויפגעהויבען א שווערער נע־בעל און געמאכט נאָך אומעטיגער און טונקעלער דעם פאר־נאכט; פארדעקט דעם הימעל, איינגעשלונגען אין זיך דעם זונען־אונטערגאנג.

פון ערגעץ הערט זיך אן אבגעריסענער זינגען און צו־זאמען מיט'ן נעבעל ווערען די טענער צושוואומען איבער די פעלדער און ברייטען וועג.

שטיל און לאנגזאם געהט יצחק און צעהלט די פייע־רלעך, וואָס פינקלען פון ווייטען:

— אָט האָט זיך איינער פערלאָשען, און אָט זיינען צוגעקומען נאָך א פּאָר פייערלעך, אויסגעצויגען זיך מיט זייערע לאנגע שפּיצען אין דער טונקעלקייט אריין.

און ער טראכט וועגען אסתר'ן. א שווערען רחמנות רופט זי ארויס ביי איהם.

— זי זיצט איצטער נעבעך אליין אין קליין חדר'ל און וויינט. אלע שלאָפען שוין, זי איינע איז נאָר וואך.

און פערדראָסען האָט יצחק'ן, למי ער איז אוועקגע־גאנגען אזא ברוגז'ער. געצויגען האָט איהם אסתר איצטער צו זיך מיט איהר אומעט און עלענדקייט, געוואלט האָט ער זיין לעבען איהר, עפּעס זאגען, ארייננעהמען איהר אין

זיינע אָרימס און בערוהיגען זי. ער האָט אבער געפּיהלט אַז ער וועט מעהר ניט קענען קומען אהין.

און ער איז דאָ אויך איינער אליין אין דער פינסטע־רער נאכט, אזוי עלענד ווי אסתר.

האָט ער אויסגעזוכט א יונג בוימעלע, ארומגעטאפּט איהרע פייכטע צווייגען און אוועקגעזעצט זיך לעבען איהר. און פאר זיינע אויגען האָט זיך אָהן זיין ווילען אויס־געצויגען זיין גאנצער לעבען.

— האָט קיין רבי ניט ווי זעליג, פאָהרט אוועק פון דער היים, טרעט אריין אין דער פּארטיי. באשקע א הויך מיידעל האָט איהם אגיטירט, געשראָקען זיך, דער טאטע זאָל ניט דערהערען, און געהיילט זיך צוגרייטען פאר איהם ווערטשערע. די שווארצע מיידעל, וואס פלעגט קיינמאָל ניט אראָבנעהמען די אויגען פון איהם, ווען ער האָט גערעדט אויף פערזאמלונגען, דערנאָך פערפאלען ווערען... אָט בע־ווייזט זי זיך ווידער פאר זיינע אויגען מיט איהרע שווארצע האָר, אראָבגעלאָזען אויפ׳ן שטערען, בעווייזט זיך און פער־שווינדט...

און אלע, וועמען ער האָט נאָר א טאָג געזעהן, מיט וועמען יאָהרען געלעבט, געהען איצטער דורך פאר זיינע אויגען. יעמאלט — אזעלכע העלדען — איצטער אַזוי אָרים און נאריש. און ער פערשעמט זיך פאר זיך און פאר זיי, טהוט א מאך מיט׳ן האנד, ווי ער וואָלט זיי געוואָלט אב־טרייבען פון זיך...

— שרה און טאמארע שווימען אַרויס, צוביידען גע־גאנגען, ביידען ליעב געהאט..

באשקע קלאָגט, ניטאָ וואוהין צו געהן, זינט מ׳האָט

סקאַסירט די בירזשע, איהר פּנים איז אַלט געוואָרען און זי איז אַזוי מיעד...

— ביז צוויי אזייגער אבגעזעסען ביי ראזען, געהערט ווי זי זינגט, געוואַלט איהר איינמאַל א קוש טהאָן, איז זי אין כעס געוואָרען... און אלע זיינען יצחק׳ן איצטער אזוי פרעמד. ווערען פון איהם פערפאלען און איהם ווילט זיך אויך צושווימען אַט ווי דער נעבעל איבער די פעלדער..

וואו האָט ער פאר זיך אן ארט, וואקסט אוים פאר איהם די שטאָדט, דער טאטע מיט די שוועסטער און ברי־דער און ער האָט מורא צו אבטרעטען פון בוים.

— צו ווען ווען ער געהן? וואוהין זאָל ער קו־מען?

כ"א

אביסעל נידריגער פון יצחק'ן איז אויפ'ן בארג געלע־
גען וואסיל סווינאַבאַי, געקוקט אויפ'ן דאָרף און גע־
טראכט, ווי וועט ער אויסזעהן, ווען ער וועט איהם אונ־
טערצינדען.

האנוליע וועט ארומשפרינגען איבער'ן דאָרף מיט די
ווילעס און שרייען:

— אונטערגעצונדען! אונטערגעצונדען! ברעכען די
הענט און וויינען אויף איהר שטוב, אויף איהרע חזירים.
זי האָט די ערשטע דערלאנגט די שטריק איהם בינדען, זאָ־
לען איהרע חזירים אויך פערברענט ווערען. ווי מאכט מען
אבער, אז דער פייער זאָל אויך גלייך ארומכאפען טאָ־
ראשוקען — האָט וואסיל געטראכט — אָט דער היצעל;
ער האָט דאָס צוזאמען מיט'ן ברודער געשיקט די בקשות
צום גובערנאטאר. ער וואלט אונטערגעצונדען דעם מיטען
דאָרף, זאלען זיי אלע פערברענט ווערען, האָט אבער וואָ־
סיל געזשאַלעוועט לאה'ן, זי וועט זיך ניט קענען ראטע־
ווען. ער איז אפילו אין כעס געווען אויף איהר, פאַר וואָס
זי וויל ניט קויפען די אָקסען. אין שטאָדט קען ער זיי
ניט פיהרען, מ'וועט נאָך כאפען, און זיי וועלען בלייבען
ביי זיינע שונאים... און ער האָט אויך געוואוסט, אז די
פינף רובעל האָט זי ביי איהם צוגענומען. ער געדענקט
אליין, ווי ער האָט אוועקגעלעגט אויפ'ן טיש און צוריק

ניט צוגענומען, פונדעסטוועגען האָט וואסיל רחמנות אויף לאה׳ן:

— פון וואנען וועט זי לעבען, אויב זי וועט ניט אבנאַרען...

וואסיל פערגעסט באלד אָהן לאה׳ן און ארבייט אוים א פּלאן, ווי אַזוי זאל דאָס גאנצע דאָרף אבברענען, אפילו דעם „פערדול“ — דעם וואלד היטער — זאָל דער פייער ניט אויסמיידען. ב ייאיהם האָט וואסיל דעם ערשטען מאָל גע׳גענב׳עט די חזרים און ער האָט איהם צו דער פּאָליציי אָבגעגעבען.

— דערשטיקען איהם! נאָר וואס? — האָט וואסיל דערפיהלט, ווי ער וואָלט עפּעס א צוקראכענע זאך געהאל־טען אין האנד — זאָל ער לעבען.. אבער דעם דאָרף אונ־טערצינדען, מיינע הייזער וועלען ניט פערברענט ווערען.

פלוצלונג האָט וואסיל דערהערט אימיצען קאפּאישענ־דיג זיך אביסעל ווייטער פון זיך.

— מ׳יאגט מיך! — האָט זיך וואסיל א טרייסעל געטהאָן, אויפגעהויבען זיך, אויסגעגלייכט זיך, פער־סטשימעט די צייהן, פאר וואָס ער האָט גאר ניט ביי זיך. ער האָט א זוך געטהאָן ארום זיך א שטיין. און אז ער האָט גאָר ניט געפונען, האָט ער פון כעס ארויסגעריסען א שטיק ערד, געמאכט א קולאק און אוועקגעגאנגען צום אָרט, פון וואנען ער האָט געהערט דעם שאָרך.

אז ער האָט קיינעם ניט געפונען, אפילו יצחק׳ן ניט דערזעהן, האָט זיך זיין כעס נאָך מעהרער פארנאַנדער־געברענט:

—מסתמא בעהאלטען זיך אין די גריבער...

איז ער אראָב אויפ'ן פעלד, אנגעקליבען שטיינער, אומגעקעהרט זיך צוריק און אויסגעצויגען זיך אויפ'ן בארג, ווי ער וואלט אויף צו להכעות געשפּיעלט מיט זיינע רעיונות, וועלכע האָבען איהם אזוי געשראקען. — אפשר איז די גאנצע „וואכטע“ דאָ..

כ״ב.

די גאַנצע צייט, וואָס יצחק איז ניט געקומען צו זרח׳ן, איז אסתר ניט ארויס פון איהר חדר. זי האָט אַראָבגעלאָזען די פאָרהאַנג איבער די פענסטער און גע־לעגען אין טונקעלען שטן. מיט די בליקען אויסגעמאָלט אויף׳ן וואַנט יצחק׳ס פיגור, אָבגעמאָסטען ביז׳ל וואַנען זיין קאָפּ וועט דערלאַנגען, יענעם פּלאַץ א קוש געטהאָן און פאַרנאַנדערגעוויינט זיך.

פערקאַמט די האָר, אַנגעטהאָן א בלויע סטענגע, און ארויסגעקוקט דורכ׳ן פענסטער, טאָמער וועט יצחק קומען.. חנה איז אַרומגעגאַנגען א פערטרויערטע איבער׳ן שטוב, אַריין עטליכע מאָל צו אסתר׳ן און געבעטען איהר, זי זאָל ארויסגעהן אין דרויסען, אזא שעהנער טאָג, און בע־רוהיגט זי.

— וואָס איז מיין טאָכטער, דיין מזל איז שוין אַזאַ... לענגער קוקען אויף אסתר׳ן האָט זי ניט געקענט און אריינגעגאַנגען צו זרח׳ן.

— וואָס וועט זיין? דאָס קינד געהט אויס מיט דער מינוט, אפשר צופאָהרען צו איהם?

זרח׳ס פּנים איז אויפגעקנייטשט געוואָרען, און ער איז עטליכע מאָל דורכגעגאַנגען די שטוב, צוגעגאַנגען צו אסתר׳ס צימער, אריינגעקוקט דורך דער שפּאַרונע פון טיר, ווי זי ליעגט א פערוויינטע אויפ׳ן בעט, געוואָלט

עפענען די טיהר. וואָס וועט ער אבער איהר זאָגען? זרח האָט זיך דערפיהלט אזוי מאכטלאָז, און געהייסען דעם שגץ איינשפּאנען דעם פערד, „ער וועט צופאָהרען צו יצחק'ן, אַזאַ עהרליך בחור, וואָס האָט ער צו זיין איינציג קינד“ — האָט זרח געטראכט ארומגעהענדיג איבער'ן שטוב.

דער שגץ איז צוגעפאָהרען אין דער נייער בריטשקע מיט'ן רויטען קאשטאַן, דעם עק פערדרעהט, די גריווע פערפלאָכטען מיט רויטע סטענגעס אין צעפּעלעך.

זרח האָט א ציטער געטהאָן, דערזעהענדיג ווי החנא'דיג דער שגץ דערלאנגט איהם די בייטש:

— ער וועט פאָהרען צו ישראל'ן; זרח דער פּאסע־סאר — די גאנצע געגענד האָט פאר זיין ווארט געציטערט — זאָל פאָהרען צו ישראל'ן, וואָס שלעפּט די זעקלעך בראנפען אויפ'ן פּלייצע!

און זרח איז אוועקגעלאָפען אין זיין צימער, גע־עפענט די קאסע, ארויסגענומען פון איהר דריי הונדערט רובעלדיגע סיגנאַציעס, מיט די וועקסלען און אריין צו אסתר'ן.

— נא דיר, מיין טאָכטער, וויין ניט, פאהר מיט מיר אין שטאָדט. א גילדערנעם זייגערל קויף איך דיר... די וועקסלען וועלען שוין ביי דיר ליגען, אויף וואָס דארף איך זיי? וויין ניט, מיין טאָכטער, וויין ניט.

און טרעהרען האָבען זיך אוועקגעשטעלט ביי זרח'ן אין די אויגען.

כ"ג

דער גובערנאטאר האָט נאָר ערלויבט וואסיל'ן צו בלייבען אין דער היים ביז ווינטער און דערנאָך, אויב דאָס דאָרף וועט איהם ניט וועלען האלטען, זאָל מען איהם ארויסשיקען אין סיביר. פעדארע האָט זיך אומגעקעהרט א היים א פערטרויערטע, א פערוויינטע, מיט קיינעם ניט גערעדט, אין גאס ניט אַרויס, — די שונאים זאָלען ניט קלייבען קיין נחת.

די גוים האָבען זיך געשראקען פאר וואסיליען; פאר דער צייט וואס ער וועט זיין מיט זיי, וועט ער נאָך אונטערצינדען דעם דאָרף.

— שווער איז איהם דאָס צו טהאָן? א פּאַפּיראָס אַוועקגעלעגט און גענוג... פאר גאָט האָט ער מורא?

זיי האָבען אבער געשוויגען. מורא געהאט צו אנהויבען זיך מיט איהם; א קלייניגקייט אזא גיבור, צורייסט שטריק, אויף פּאקראָווא אויסגע'הרג'עט א גאנצען דאָרף, ווי ניט זיין מאמע, וואָלט ער דעם פּריסטאוו אויך צושפּאלטען דעם קאָפּ.

און דער סטארשוניא האָט געטראכט:

— דעם לעשניקס חזרים האָט ער געקענט צוברעכען די פיס, וועט ער ניט אונטערצינדען דעם דאָרף — און ער האָט געוואָלט רופען א סבאר פון די גוים זיי זאָלען בעשליסען וואסיליען באלד ארויסשיקען. ער האָט

אבער מורא געהאט דאָס צו טהאָן.

טאָמער כאַפּט ער איהם אמאָל ביינאַכט — ער פאָהרט ארום אזוי פיעל; קען זיך בעהאלטען אין וואלד און אראָבלאָזען מיט א פלאַקען איבער'ן פּאטיליצע און קיינער וועט ניט הערען, ווי ער וועט אבגעבען גאָט די נשמה...

האָט דער סטארשינא פון כעם געשאלטען די נאַ־טשאלסטווע פאר זייערע פיהרונגען, ווי זיי האלטען אויף גנבים און אַזוי פיעל עהרליכע מענשען זאלען זיך שרע־קען פאר זיי.

און ער האָט בעפוילען די דאָרפס־גוים אויסקלייבען פון זיך א וואַכטע, און זי זאָל ארומגעהען ביינאַכט און היטען דעם דאָרף פון וואסיל'ן. זיינען יעדער נאכט אַרויסגעגאַנגען פון א הויף צו זעקס גוים מיט גרויסע שטעקענס, באַרוויסע, אין איבערגעקעהרטע פעלצען, מיט די פוטער ארויף און געהיט דעם דאָרף.

ביז האלבע נאכט זיינען זיי געזעסען ביי ישראל'ן, גערויכערט פאפּיראָסען, דערצעהלט מעשיות פון „טשי־הונקע“, ווי מ'פערדיענט דאָרטען געלד, פון גנבים, דער־נאָך ארויס אין דרויסען, א גרויסען פייף געטהאָן און אַוועקגערוקט זיך הינטער די שייערען, ארומגעטאפּטשעט אין די ווינקלען, ביז'ל וואנען זיי זיינען איינגעשלאָפען לעבען א וואנט, קלעהרענדיג וועגען די פערד־גנבים, ווי מיכאַש האָט זיי געכאַפּט הינטער'ן וואלד אויף'ן סאַשעי.

כ"ד

לאה וויל וויסען פאר וואס יצחק געהט ניט צו זרח'ן. זי איז דאך א מאמע, מעג פרעגען, רופט זי איהם צו:

— זאג מיר מיין קינד...

יצחק ענטפערט גאר ניט און רוקט זיך ארויס פון שטוב ווי א שטן.

פסח איז אומעטיגער געווארען, קריגט זיך מיט אלע־מען אין שטוב, וויל גאר ניט טהאן און וויינט. ער האט זיך איינמאל צוגערוקט צו יצחק'ן, געקוקט, געקוקט אויף איהם, און געווארט ער זאל איהם זאגען, ווען ווען וועלען זיי שוין אוועקפאהרען.

יצחק האט געשוויגען, אראבגעלאזען דעם קאפ און איז אוועק אויפ'ן וויהאן.

איז פסח ארויף אויפ'ן בוידעם, ארויסגעווארפען די נאדלען מיט די זייף, צובראכען זיין קעסטעל און פאר־נאנדערגעוויינט זיך.

וואסיל'ן ארט ניט, וואס מ'וועט איהם ארויסטריי־בען פון דארף, ער טראכט אבער ווי אזוי צינדט מען איהם אונטער. געהט ארום גאנצע טעג איבער די פעלדער און ווארט אויף א גרויסען ווינט, וועלכער זאל בלאזען אויפ'ן דארף. ליעגט אויפ'ן בוידעם, קוקט אויף די פייגע־

לעך, כאַפּט איינער גלעט, גלעט איהר, שפּייט אַן אין פּיסקעל אריין און לאָזט זי איין, טרייסעלט אראָב פון די בוימער די עפּעל און געהט אוועק אויפ'ן וויהאָז, רופט אויף שקצים'לעך די פאסטוכעס און צוטיילט זיי די עפּעל. כאַפּט א פערד, הויבט איהם פאר די פּיס, קעהרט איהם איבער און לאכט צו יצחק'ן:

— דו ווייסט דאָס קענען?

יצחק קוקט אויף זיינע געזונטע הענט, ברייטע פּלייצעס און איז מקנא וואסילי'ן; וואָלט ער אַזוי געזונד געווען וואָלט ער אפשר דאָס זעלבע געטהאָן, אַזוי שטעהט ער ווי אַ נאַר און קוקט זיך איין...

— וואָס טויגסטו? געווען אין שטאָדט, געקראָגן א בלאַסען פּנים. איך — אין ארעסטאַנטסקע ראָטע, און זעה ס'ארא באקען! און צו מיידלעך ביזטו געגאנגען? ווערט וואסיל גוט־ברודער מיט יצחק'ן, לעגט אוועק די האנד אויף זיינע אַקסלען און ער וויל, אַז יצחק זאָל איהם דערצעהלען, ווי האָט ער געלעבט מיט זיינע שטאָדטישע מיידלעך, וואָס האָט ער געטהאָן אין די יו"ט'דיגע טעג.

יצחק האָט זיך דערפיהלט ניט אנגענעהם פון וואַסיל'ס נאָהענטקייט און ענטפערט איהם:

— טרינק בעסער דעם בראָנפען, דער שניי האָט שוין געבראכט.

— און דו ווייסט מיט מיר טרינקען? — האָט וואַסיל אבגעקלאפּט די פלאַש בראָנפען — לאָמיר אויסטרינקען פאר די שטאָדטישע מיט די רויטע בעקלעך.

— ניין, איך וועל ניט טרינקען — האָט יצחק שטיל געענטפערט און אוועקגערוקט זיך אין ווייטען פארנאכט איבער די ברייטע בלאָטעס.

ב"ה

— דוכט מיר א גלעקעל! — האָט איינמאל ביי־נאכט ישראל אויפגעוועקט יצחק'ן פון שלאָף.

— אפשר פאָהרען זיי! — האָט דאָבע גענטפערט.

— זאָלען זיי פאָהרען, אין שטוב איז גאָר נישטאָ— האָט צוגעגעבען יצחק — איך האָב מיט פסח'ן אלץ ארויס־געטראָגען.

— דאָס איז ניט קיין גלעקעל — האָט ישראל ניט געקענט בעשטימען, וואס דאָס איז.

— אפשר קלינגט מען אין קלויסטער — האָט דער שראקען זעליג גערעדט.

ישראל האָט אויפגעעפענט די לאדען פון פענסטער און ס'האָט זיך דייטליכער דערהערט א גלאָקען־קלונג. זיין ווידער־קול האָט געריסען די שטילקייט און געמאכט פאר זיך א וועג. איהם האָט נאָכגעיאָגט דער צווייטער קלונג, פארנאַנדערגעצויגען זיך אין דער לופטען אזוי אור־מעטיג און וויינענדיג אבגעקלונגען, ווי ער וואלט זיך פאר אימיצען בעקלאָגט און גערופען צו הילף.

— אָ, א שרפה! — האָבען אלע אין איין קול אויס־גערופען, אראָבגעלאָפען פון זייערע געלעגערס, אויפגע־עפענט די טירען, אראָבגעווארפען די לאדען פון פענס־טער און ארויסגעלאָפען אין גאס.

— די שויבען טשעפּעט ניט! — האָט ישראל געשריען.

— אַ שׂרפה! אַ שׂרפה! — האָט איהם דאָבע איבערגעשריען, געקלאַפּט אין די פענסטער, געבראַכען די שויבען און געוועקט די גוים.

אין די גלעקער קלינגט מען נאָך שטאַרקער, און דער קלאַנג ציהט זיך אויס לאַנג, לאַנג הינטער די הימלען.

דער פייער איז געוואָרען גרעסער, אויפגעהויבען זיך צום הימעל און איינגעשלונגען אין זיך די לבנה מיט די וואָלקענס.

זעליג האָט זיך אומגעקעהרט צוריק און בערוהיגט יצחק'ן, אַז ס'איז ניטאָ קיין סכנה, דאַניעלס שייער ברענט, ס'איז ווייט, און דער ווינט טרייבט אַהין, ווען ער איז געלאָפען אַהער, האָבען זיך די האָר געבויגען צוריק.

איבער'ן גאַס לויפען אַרום גוים, גויה'ס, צוטומעלטע מיט שטעקענס און מיט העק אין די הענט און שרייען:

— שטעהט אויף!

— גיכער, גיכער!

— דאָס דאָרף! דאָס דאָרף!

— צלמ'ן זיך און בעטען:

— אַ הייליגער גאָט, אַ הייליגער גאָט!

און זיי ווערט גרינגער פון דעם קלינגען אין קלויסטער.

שילטען וואַסיל סווינאַבאַי:

— דאָס איז זיין אַרבייט.

לעבען פייער דרעהען זיך אַרום עטליכע גוים און

ראַמען אַלץ אָב, וואָס ס'ליגט לעבען די געביידעס, ווי זיי וואָלטען געוואָלט מאַכען אַ וועג פאַר'ן פייער.

אַ ווינטעל האָט אָנגעהויבען בלאָזען און דער פייער האָט לעבעדיגער מיט אַ גרעסערער פרישקייט אַרומגענומען די סטריכע און איבערגעוואָרפען די פונקען אויף אַ צווייטער שטוב.

ס'זיינען געקומען גוים פון די אַרומיגע דערפער און די גאַסען זיינען געוואָרען פולער מיט מענשען. דער טומעל גרעסער, מ'שרייט און ליאַרימט, מ'איז אוועקגעלאָפען איבער די פעלדער זוכען וואַסיליען, אויפבינדען איהם און אַריינוואַרפען אין פייער.

די שייערען זיינען אָפען, אַלץ האָט מען אַרויסגעוואָרפען און אוועקגעטראָגען ווייט, ווייט אויפ'ן מיטען פעלד, די בהמות טרייבט מען אַרויס מיט געוואַלד, מען שלאָגט זיי מיט שטעקענס, מען דרעהט פאַר'ן עק, מ'האַקט אַראָב די הערנער, און אַז די קלעפ העלפען ניט, רייסט מען מיט רידלען, מיט די נעגעל די מיסט לעבען טיר, אפשר וועלען זיי נאָכגעהן; אַזוי לערנען די אַלטע גוים, זאָל מען טהאָן... די אַרויסגעטריבענע בהמות בלאָנדזשען אַרום אַרום פייער, און יעדערער וואָס בעגעגענט זיי שלאָגט זיי און טרייבט אוועק אין פעלד. שטעהען די בהמות פון ווייטען קוקען זיך איין און מעקען און בעטען עפּעס.

ישראל מיט די קינדער וויינען און שרייען, טראָגען אַרויס פון שטוב די בעטגעוואַנט און לעגען אויפ'ן גאַרטען.

זעליג מיט פּסח'ן וואַרפען אויף די ווענט בלאָטע, גרייט צו די וואַסער, טאַפּען די ווענט, צו זיי זיינען ניט וואַרים.

און דערזעהענדיג אז זיי זיינען היים, זיינען זיי צוגעלאָפּען צום טאַטען:

— פערפאַלען, מיר ברענען!

— מיר ברענען, מיר ברענען! האָבען די איבעריגע קינדער געענטפערט.

זרח מיט חנה מיט אסתר'ן זיינען געקומען און אָנגעהויבען טרייבען אַלעמען פון שטוב!

— זי ברענט דאָך שוין — האָט אסתר געבראָכען די הענט.

ישראל איז נאָך אַלץ געשטאַנען לעבען טיר און געריסען די זאָוועסעס.

די קינדער זיינען צוטומעלט געוואָרען, געכאַפּט זיך פאַר די הענט, ארומגעלאָפען און געשריען:

— מיר ברענען!

דער פייער האָט פערכאַפּט ישראל'ס שטוב און דער דאָך האָט זיך אנגעצונדען, די קינדער שטעהען אויפ'ן גאַרטען קוקען זיך איין און שרייען:

— אָי, די נייע טישטוך ניט ארויסגענומען!

— די קופּערנע פּאַן!

— זאָל כאָטש די מאַמע אין שטאָדט ניט דערזעהן דעם פייער — בעטען זיך אַלע.

חנה דריקט זיי צו צו זיך, דרעהט זיי איין איהר טוך, ווי זי וואָלט דערפיהלט, אז איצטער, ווען לאה איז ניטאָ, דאַרף זי זייער מאַמע זיין.

ישראל געהט ארום לעבען פייער, דער קאַפּטען צושפּיליעט, די באָרד צושויבערט, קוקט זיך איין, ווי די גוים כאַפּען די פערד, בינדען זיי צו מיט שטריק צו די וועגענער און פאָהרען צום טייך נאָך וואַסער, לעשען די

דאָרף הייזער, ראַמען פון דאָרטען די גויס אַרויס. אויף איהם קוקט זיך קיינער ניט אַרום, זיין שטוב ברענט און קיינער ריהרט זיך ניט צו צו איהר; ער איז דאָ איי־נער אַליין. ער, נאָר מיט זיינע קינדער — ווערט ער אין כעס הויבט אָן אַרומגעהן גיכער און רעדט:

— הפקר! הפקר! — מאַכט ער מיט די הענד צום רבש"ע, און איהם ווילט זיך אַז אַלע זאָלען אַזוי אַבברענען ווי ער, זאָל מען זייערע זאַכען אויך צושליידערען, ווי זיי־נע און ער שפּרייט פאַרנאַנדער די הענד און בעט:

— רבש"ע זאָל דער פייער וואַקסען, אַט פאַר די שטורכעס, פאַר די צובראַכענע טישען, פאַר די אומזיס־טע טרעהרען פון מיינע קינדער, ברענט! ברענט! — קיין שפּענדעלע זאָל דער פייער ניט לאָזען, קיין שטרוילע זאָל ניט בלייבען.

דער גלח האָט אַרויסגעטראַגען די הייליגקייט פון קלויסטער, אַרומגעשטעלט זיך מיט דעם אַרום פייער און בעט גאָט, ער זאָל זיך מרחם זיין אויף זיינע אָרימע קנעכט.

ישראל קוקט זיך איין און לאַכט פערביטערט און איהם ווערט גרינגער.

— בעט זיך ,ווי איך! בעט זיך, בעט זיך...

אויפ'ן פאַרטאָג האָט מען דעם פייער איינגעלאָ־שען, די גוים פון די אַרומיגע דערפער זיינען זיך צוגאַנגען,

ווי פון א לויה, ווען דער מת דערנעהענטערט זיך צום בית עלמן, און יעדער באלעבאס האט אויף זיין ערד אויפגע־לעגט די אפגעברענטע האלץ, פארנאנדערגעשארט די אש און עפעס געזוכט אין די קוילען. ישראל זיצט איינגענו־רעט אין דעם אלטען פלאשיץ לעבען זיינע זאכען, די קינ־דער ארום, אנגעשפארט אויף זיינע קניה און דרעמלען.

— וואס וועט איצטער זיין? — קלערט ער — טאראשוק וועט צואקערען די פעלד, קיין סמן וועט אפילו ניט בלייבען פון דער שטיבעלע, און וואס יעמאלט? און ער האט געפיהלט, אז אט די שמאטעס, מיט די אבגע־ברענטע האלץ לאזען איהם דא זיצען, און אז מ'וועט עס צונעהמען, וועט ער ניט האבען וואו צו שטעלען די פוס.

— וואו, וואוהין? מיט קליינע קינדער געגען ווינ־טער?

דאבע האט זיך אומגעקעהרט פון דארף דערצעהלט שטיל, אז די גוים לאזען ניט אוועקלעגען די זאכען, צו־גערוקט זיך א פערמאטערטע און אויך אנגעהויבען איינ־דרעמלען.

די זון האט זיך שוין אראבגעלאזען פון די בערג, צו צוויי, דריי פון א געזונד קלייבען זיך די גוים צו דער ארבייט, די גאסען ווערען פולער און לעבעדיגער.

זרח קוקט זיך איין אויף ישראל'ן מיט די קינדער און רופט אב יצחק'ן אן א זיים.

— דו זעהסט, ביי וואס בלייבט דיין טאטע? און איך מיט מיין איינציג קינד, אין שטאדט קען איך זי ניט אבגעבען, אליין שוין אלט... יצחק — נעהמט ער אן

זיין האנד — דו האסט אן אָרימען טאטען, בעדאכט זיך...
יצחק, מיין איינציג קינד, זי געהט אוים מיט יעדען טאָג.
— יצחק! יצחק! יצחק! — האָט ער ניט געוואָלט
אבלאָזען זיין האנד און פארנאַנדערגעכליפּעט זיך...

